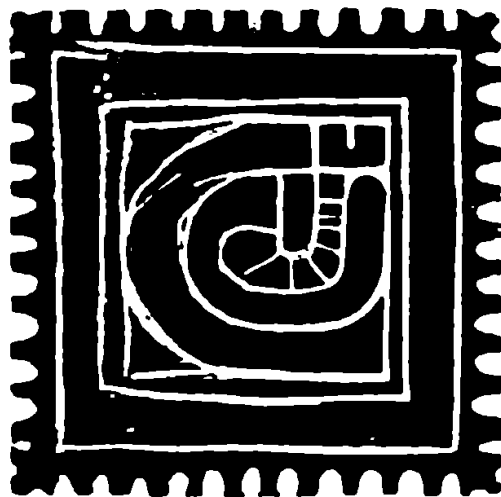

313	Kristus v našich bratřích.	Plus Raoul	1929
314	Obraz doby svatováclavské. I. díl.	Sahula Jiří	1929
315, 316	Oreb, Hradec, Lipany: obrázky z varu husitské revoluce na Hradecku.	Koleš Vilém	1929
317	Obraz doby svatováclavské. II. díl.	Sahula Jiří	1929
318	Obraz doby svatováclavské. III. díl.	Sahula Jiří	1929

Obraz doby svatováclavské.

I. díl.

Napsal
Jiří Sahula.

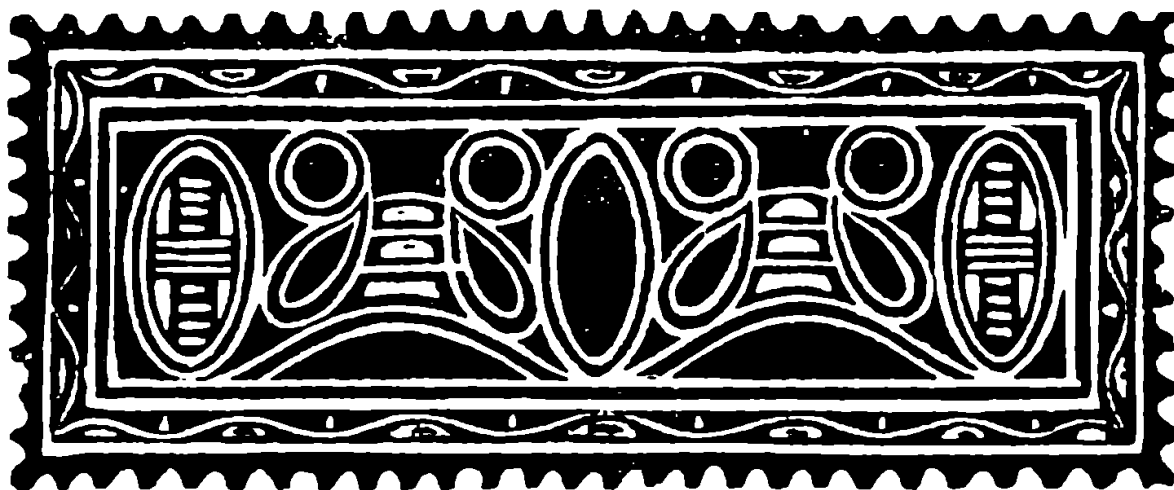
1929.

Nakladatel: „Tiskové Družstvo“ v Hradci Králové
(Adalbertinum).

Tiskem Družstevní knihtiskárny v Hradci Králové.

Abecední seznam zkratk.

- B D S = Bidlo Jaroslav: Dějiny Slovanstva.
B Š D = Jar. Bidlo a Jos. Šusta: Dějiny středního a nového věku do roku 1648. (II. vyd.)
Č Č M = Časopis českého musea.
Č K D = Časopis katolického duchovenstva.
Č Č H = Český časopis historický.
Č S B = Český slovník bohovědný.
F R B = Fontes rerum bohemicarum.
K D V = Kobosil Josef: Dějiny vychovatelství.
K O V = Kalousek Josef: Obrana knížete Václava svatého proti smyšlenkám a křivým úsudkům o jeho povaze.
K P D = Kapras Jan: Právní dějiny zemí koruny české.
M V P = Matiegka J.: Vznik a počátky národa československého.
N D D = Novotný Václav: České dějiny.
O S N = Ottův slovník naučný.
P D Č = Pekař Josef: Dějiny československé.
P N D = Palacký: Dějiny národa českého. (III. vyd.)
P K B = Peisker Jan: Kdo byli naši předkové a co jsme po nich zdědili.
P S O = Pekař Josef: Smysl českých dějin. O nový názor na české dějiny.
R G M = Hubert Rausse: Geschichte des deutschen Mittelalters.
S C D = Samsour Josef: Církevní dějiny obecné.
S S L = Stejskal Frant.: Sv. Lidmila, její doba a úcta.
S S V = Stejskal Fr.: Svatý Václav. Jeho život a úcta.
Sch K M = Schnürer Gustav: Kirche und Kultur im Mittelalter.
Š K Č = Šimák V. J.: Kronika československá.
T D P = Tomek W. W.: Dějepis města Prahy.
V S D = František Vacek: Sociální dějiny české doby starší.

Slovanská pravlast. Primitivní způsob života obyvatelstva.

Není možno správně a výrazně hodnotiti charakter vynikajícího muže, neznáme-li povahu prostředí, v němž vyrostl. Jest obtížno odhadnouti cenu a význam sklonů, tužeb a důležitých akcí vůdčí osoby, nezkoumáme-li příčiny, pohnutky její činnosti tvůrčí a jejích zápasů.

Sv. Václav stal se velikánem českých dějin, jeho jméno má slavný zvuk v historii katolických národů vůbec. Mnoho již k chvále jeho památky napsáno. Posud však některé obrysy jeho fysiognomie v zrcadle dosavadní literatury jsou dosti mlhavé z té příčiny, že individualita světcova málo se v dosavadních úvahách přirovnávala k povaze a proudění tehdejší doby současné. Nevytkly se výrazně značné rozdíly mezi směrnicemi svatého knížete velkou částí vlivných representantů slovanského lidu, který byl v Čechách usídlen.

Je potřebí vniknouti netoliko do náboženského založení proslulého zakladatele našeho národního státu, ale i do nálady jeho blízkých i vzdálenějších

vrstevníků. Je žádoucno poučiti se o charakteru pohnutek, jež vyvolaly heroické zápolení Václavovo s protivníky. Také je prospěšno seznámiti se s některými význačnými rysy tehdejší situace politické, kulturní a sociální v Evropě vůbec. Pak teprve dobře pochopíme cenu díla svatováclavského, pak nám také jasně vysvitne, co znamenaly velké činy dědice české země pro zdravý rozvoj a šťastnou budoucnost našeho národa.

Snážíme se v této úvaze vyhověti aspoň poněkud potřebám naznačeným. Při tom — budiž předem připomenuto — jen letmo se dotkneme zjevů, jež jsou příliš známy již z mnoha spisů století minulého.

* * *

Předem je nutno postavití proti velikášským fantasiím romantiků století minulého střízlivou pravdu o životě a duševních sklonech starého Slovanstva, jehož významnou částí byli i dávní předkové naši. Nutno promluvití o rázovitých vlastnostech Praslovanů i těch, kteří žili již před vznikem české organisace politické a daleko od našich hranic. Slouží to nevyhnutelně k doplnění charakteristiky, ježto věrohodné zprávy o našich pohanských předcích v kotlině české jsou velice chudé. Ostatně souvislost tradic mezi Staroslovany v Zákarpatí a dávnými Čechy popíráti nikdo se neodvází.

V šerém dávnověku — asi počátkem křesťanského letopočtu — sídlili Slované jakožto souvislá skupina stejnorodého lidstva v rozsáhlých planinách v Zákarpatí. Tato pravlast Slovanstva prostírala se (v hrubých rysech) od středního toku Visly na východ až k Dněpru a Děsně, od mohutných Karpat na jihu asi k Západní Dvině — k dnešnímu Mo-

hilevu. Slovanský lid sousedil na severu s Litevci, na severovýchodě s Finy, na jihovýchodě přicházeli s ním ve styk Iránci (Skythové a Sarmaté), na jihozápadě Thrákové a později Románi, na západě Keltové a hlavně Germáni. Řeka Visla platila za starověku i ranného středověku za hranici světa germánského a slovanského i v době, když již slovanské kmeny zaujaly nová sídla na západ od řeky. Tudíž dávné osídlení slovanské od Visly na východ udrželo se dlouho v paměti. (BDS, 24. NČD I/1, 176-7. BŠD, 12.)

Všude přírodní útvar území obývaného má vliv na vývoj a zvláštní vlastnosti povahy obyvatelstva. Tudíž i rozsáhlá, větším dílem jednotvárná oblast, v níž Praslovanstvo žilo, vtiskla lidu některé vlastnosti, jimiž se lišil zvláště od národů, obývajících kolem Středoziemního moře a od východních i jihozápadních sousedů. Novotný vysvětluje: „Kraj spíše drsný než vlídný, více intimního rázu, jenž zajímá nás svou zvláštní ponurostí, ale jenž svými krásami odměňuje jen toho, kdo s ním se sblížil, kraj, který sice „neodpuzuje a nevyhání“, ale který přece poskytnutím hostinného bytu oplácí toliko zvýšenou péčí, kraj takový sám nutil svého obyvatele, aby si ho všímal, aby se stal hospodářem, zemědělcem. A již v tom jest vysvětlení, proč Slované v těchto sídlech vyvinuli se tak, jak se s nimi i v jejich praehistorii setkáváme. Ne že by mírumilovnost a „holubičí“ nebojovnost byla jejich vrozenou vlastností — touha po kořisti jest vlastní každému barbaru, a také Slované, když vstupují do nových poměrů, nečiní tu výjimky — ale že v tomto kraji od ostatního světa byli téměř odděleni a na sebe odkázáni, zůstávali také sami sobě, neznajíce světa a světu neznámi.“ (NČD I/1, 183.)

Praslované žili dlouho způsobem primitivním z té příčiny, že nebyli v živém kulturním styku (v označených sídlech) se žádným národem, jehož vzdělanost by byla měla značku významné vyspělosti.

Po té stránce na př. Germáni, sídlící při Rýnu, byli mnohem šťastnější. Přes to zásoba slovanských slov dokazuje, že Praslované byli dotčeni podstatně vlivy cizími; slova přejímána i s jejich kulturním obsahem. Zdomácněly v rovinách slovanských významy, jež jsou původu zvláště germánského a v druhé řadě keltského. (BDS, 24. NCD I/1, 185-6.)

Povaha Praslovanstva. Mylné úsudky Palackého a jiných. Kultura přejatá z ciziny. Nesvornost a politická roztržštěnost.

Jaká byla povaha starých Slovanů? Palacký upadl v podstatné omyly při hodnocení charakteru husitských sekt; tím mylnější náhledy pronesl některými pochvalami života praslovanského a zvláště pradávného českého. (Srv. PDN I/2, 75-8, 178-91.)

Moderní historikové na základě výmluvných dokumentů přišli k jiným názorům. — Pekař píše: „V názorech minulého století, známých také z Palackého pojetí našich dějin, byli Čechové jako Slované vůbec od počátku svých dějin nositeli vysoké kultury, ano kultury vyšší než jejich germánští sousedé na západě — Palackému se zajisté jevily naše dějiny, jak známo, v podstatě jako zápas, stýkání a potýkání dvou světů, světa svobody, dobra a míru, t. j. světa demokracie na straně slovanské a světa panství, násilí, útisku, t. j. světa feudalismu na straně germánské: Bílá hora byla mu výrazem konečné porážky staré původní české kultury. Bylo by lze dovoditi obšírněji, jak mnohonásobný vliv

měly tyto a jim podobné představy o původní vynikající kultuře slovanské na chápání dějinstva našeho, do jaké míry byly vlivy západní Evropy přezírány, zmenšovány nebo jako kulturní a mravní porucha líčeny — tak musilo nabýti vrchu v zásadě falešné nazírání na poměr středověkých Čech k Evropě, nazírání, v němž, jako již u Dalimila, pravidlem to, co bylo dobré, bylo líčeno jako původem domácí, co škodlivé, jako vnesené k nám cizinou. Stanovisko dnešní generace historické k této otázce je zásadně odlišné: nevěříme v žádnou vysokou původní kulturu staroslovanskou (co tu bylo v počátcích dějinného života, dodali Gotové a pak zejména Byzanc) a klademe důraz na to, že snad vše, co zahrnujeme pod pojem kultury, vnášela do Čech cizina od počátku jejich státního života. Popatříme-li dnes kolem sebe, není asi ničeho, co vidíme, čím a jak žijeme, nač myslíme a činíme, co by nebylo ovlivněno nebo přímo dáno cizinou . . . Co v té souvislosti znamenalo křesťanství se svou ohromnou organizací, co na př. vznik stavu městského a selského na právu německém atd., pochopila a vyložila teprv naše historiografie (dějepisectví) posledních desetiletí. Ale vzor ciziny působil, jak opakují, do všech stránek života a do všech projevů jeho, tvoře podle kulturních period (období) svých nové a nové situace a formy, od polního nářadí sedlákova až do myšlenky reformátora náboženského či vůdce politického nebo do vise (vidění) básnickovy. Tedy ne pouze stýkání a potýkání podle formule Palackého, ale stálé přejímání, podléhání, sycení se vzorem života a myšlenky pokročilejších sousedů světa germánského a románského je nejmocnějším a daleko nejvýznamnějším faktem a faktorem (činitelem) našich dějin.“ (PSO, 8—9.)

Skutečně kultura Staroslovanů, pokud nevešli v užší styky s Byzancí, Romány a Germány, byla velice skrovná. Slované — povšechně vzato — byli lidem nigramotným, pokud je k vyšší vzdělanosti nepovznesli svatí bratři Soluňští a jiní křesťanští inteligenti. Ba je vážná otázka, zdaž se praslovanská kultura ve starých sídlech mezi Vislou a Dněprem rovnala aspoň úrovni Mongolů, kteří slovanská území přepadali mocí vojenskou.

Kulturně vyspělá říše čínská bránila se úspěšně vojenským hordám kočovníků turkotatarských po několik tisíciletí. Proto ze stepí a pouští středoasijských valily se ozbrojené davy turkotatarské s lepší nadějí do úrodných rovin Evropy severní, střední a východní, kdež lid primitivní nepochopil důležitost rozsáhlé a pevné organisace státní a jiných potřeb světa vzdělaného. Sám Bidlo přiznává: „Turkotataři předčili Slované, zejména při počátku svých nájezdů, svou politickou soudržností a organisovaností a nepochybně i vzdělaností, poněvadž ve svých starodávných stycích se vzdělanými Číňany si byli přisvojili mnoho kulturních vymožeností, a to především pokročilý způsob státní správy a vojenské organisace. Proto boj s nimi byl pro Slované velice nesnadný a proto tito upadali snadno v jejich porobu, zvláště v prvních dobách svého boje s nimi.“ (BDS, 26.)

Nápadná politická roztríštěnost starých Slovanů je výmluvným dokumentem jejich značné zaostalosti. „Od primitivního národa“, dí Novotný, „nesmíme žádati vědomí kmenové příbuznosti, neřku-li uvědomění národního, jež celým následujícím staletím jest — zvláště v plném významu slova — cizí; nesmíme od něho, zejména když ve svých sídlech zůstával odříznut od tehdejšího kulturního světa,

očekávati utvoření nějakého většího státního celku. Toho nenajdeme za podobných a mnohdy i příznivějších poměrů ani jinde, a v tom tedy Slované nejsou výjimkou. Jenže u nich tento stav, z části právě vlivem kulturní a tím i politické (v naznačeném smyslu) izolovanosti (osamocení, oddělenosti) trvá déle, nežli u jiných národních skupin . . . I když již vstupujeme na pevnější půdu pramenů historických, Slované objevují se nám nejenom rozdrobeni na četné kmeny menší, ale začasť i v těchto jednotlivých kmenech bez určitější vlády ústřední.“ (N Č D I/1, 179—80.)

Když Slované posunuli svá sídla na západ a na jih, tu se charakter jednotlivých kmenů začal různiti dle nového okolí, v němž se ocitli. Přes to ovšem uchováno ve všech kmenech mnoho z prastarých tradic.

Byzantský obratný vojevůdce a později císař Maurikios († 602) bojoval proti Avarům a Slovanům v Podunají. Sepsal na základě svých zkušeností poučný spis o strategii (umění válečnickém) ve 12 knihách. Byla to znamenitá příručka pro vojenské velitele. Z toho spisu informovali se byzantští vojevůdcové po sedm století, jak zacházeti s rozmanitými barbarskými sousedy, kteří na různých stranách císařství ohrožovali. Maurikios jistě důkladně předem zkoumal, než napsal charakteristiku některého národa nebezpečného říši; vždyť spis byl pro obranu císařství velice důležitý. O kmenech slovanských, které znal z blízka, napsal toto: „Národové slovanští a antští . . . jsou svobodní, nedávají nikterak se přinutiti, aby otročili nebo byli ovládáni panovníkem . . . k cizincům jsou laskavi . . . zajatců nedrží u věčné porobě jako národové ostatní . . . A ženy jejich cudny jsou nade všechnu pří-

rozenost lidskou . . . Ježto nemají vládcův a vespolek sebe nenávidí, neznají ani bitevního šiku, aniž pomýšlejí bojovati v sražených řadách neb se objeviti na místech holých a rovných . . . Ve smlouvách jsou věro'omní a nestálí venkoncem, strachu spíš než darům povolujíce; neboť vznikne-li mezi nimi různost mínění, buď se neshodnou anebo shodnou-li se, druzí ihned usnesení přestupují, ježto všichni navzájem na sebe nevraží a nikdo nechce ustoupiti druhému. A protože jest u nich mnoho riksů (drobných pohlavárů) a jsou nesvorní mezi sebou, tož nebylo by nemístno, získávati některých z nich buď přemlouváním či dary a to hlavně těch, kteří jsou blíže hranic, (byzantských) a na ostatní dotírat, aby nepřátelství proti všem nezpůsobilo sjednocení nebo jedinovlády.“ (P K B, 7—8.)

Letopisec Nestor k r. 862 líčí, jaké sváry nastaly mezi ruskými Slovany, když zahnali Varjagy do Švédska. Došlo k velikým svárům domácím, takže se usnesli povolati z vypuzených Varjagů knížete, aby nad nimi vládl a soudil po právu. — Slovany polabské charakterisoval r. 973 španělský Žid — obchodník Ibrahim ibn Jakub: „Celkem jsou Slované neohrožení a bojechtiví, a kdyby nebyli mezi sebou svárliví následkem rozmanitého rozvětvení svých kmenů a rozdrobenosti svých rodů, nemohl by s nimi měřiti se žádný národ světa.“ Brzy po Ibrahimovi biskup merseburský Thietmar (v zemi srbských Škadicův) napsal o svých pohanských sousedech Ljuticích (Luticích): „Všem těm, kteří společně Ljutici slovou, nevládne žádný zvláštní panovník . . . Ačkoli sami nevěrní a vrtkaví, požadují přec od jiných věrnosti neochvějně. Mír stvrzují odholenou s hlavy kšticí a drnem a podáním pravice; k jeho

však porušení dávají se snadno i penězi podpláceti.“ (Tamže, 9 - 11.)

Z těch úsudků patrně, že pohanský charakter starých Slovanů překážel kmenové konsolidaci, nedovedl vyspětí k cílevědomé státotvornosti. Teprve křesťanské proudění Slovanů přimělo k prozíravým a účelným pokusům o velkorysou politickou organizaci.

V „Dějínách středního a nového věku“ (Bidlo-Šusta) čteme: „Srovnáme-li zprávy o pravěku slovanském se zprávami o pravěku jiných národů indoevropských, shledáváme, že staří Slované nelišili se podstatně zřízením a povahou svou od jiných národů příbuzných, na příkl. starých Germánů. Starší literatura historická, stojící pod vlivem romantických názorů německého básníka-filosofa (18. století) Jana Gottfrieda Herdera, ostře rozlišovala měkkou, mírumilovnou, „holubičí“ povahu slovanskou od tvrdé, bojovné a násilné povahy germánské, líčila řády slovanské na způsob novověkých řádů demokratických, s rovností všech občanů před zákonem a stávala je jako protivu germánského rozdělení společenského na pány a otroky... Hlubší studium historické však názory podobné úplně vyvrátilo.“ (BŠD, 14.)

Pekař charakterisuje: „Vnější zjevem lišili se Slované (jako Keltové a Germáni) od malých, snědých a černovlasých Římanů velmi podstatně; byli vysocí, bílé pleti a narudlých vlasů (jako všichni národové severu). I chvály i hany, jichž se povaze jejich dostává, vysvětlují se z kulturního jejich stavu přirozeně: byliť mravů nezkažených, stateční, pobožní, dobrosrdeční, ale i ukrutní, lstiví a věrolomní. Chválená svobodomyslnost jejich byla jen rubem jejich neukázněnosti, neschopnosti poslouchati a pod-

robiti se vyšším potřebám celku. Také v ohledu vojenském stáli Slované za Germány, kteří byli dokonaleji vyzbrojeni (ač se s nimi shodovali v tom, že bojovali jen pěšky, nikoliv koňmo, jako na př. Avari a Maďari); data historická i archeologická svědčí vůbec o pokročilejší kultuře germánské. — Okolnost, že Germáni Slovary v kultuře předstihli, vysvětluje se přirozeně. Germáni byli pět set let dříve přímými sousedy Římanů, brzo pak hromadně usazení mezi románským obyvatelstvem.“ (PDC, 9.)

Zemědělství. Názory náboženské.

Pokročilé kultury městské staří Slované neznali. Ba původně neměli ani stálých sídel vesnických. Jejich zemědělství bylo skrovné, nevzdělávali určitou půdu k stálému užitku; byliť vždy připraveni k přesídlení z kraje do kraje. Výživu měli hlavně z lovu, pastevství a dobytkařství.

Po stránce náboženské uctívali rozmanité bohy a duchy. Z bohů byl jim nejbroznějším bůh hromu a blesku (Perun). Vyráběli zvláštní modly, které pokládali za vtělení nějakého bůžka; vzdávali těm modlům úctu božskou. Sídla bohů a démonů tušili v hloubi studánek, v zurčících potocích, v listovních stromů a hájů a na horských výšinách. Bohům i duchům přinášeny oběti. Za války bývali obětováni i zajatí nepřátelé. Při tom prováděny tance se zpěvy. Ježto zvláštního stavu kněžského u nich nebylo, konali oběti otcové rodin, starostové kmenů a knížata. Zvláštní stav kněžský se vyvinul teprve později (u Polabanů). Zato však bylo dosti kouzelníků a čarodějů, kteří hověli pověrčivosti lidu. Zvláštní stav věštecký vznikl u Rusů teprve v čase pozdějším. —

Věřili, že duše lidská jest bytost od těla zcela rozdílná a že po smrti tělesné dále žije. Duše zemřelých předků uctívali jako bůžky domové. Mrtvoly buď pohřbívali nebo spalovali; některé kmeny spalovaly s bojovníkem zemřelým netoliko jeho zbraně, nýbrž i vdovy. (Bohatci žili v mnohoženství.) Pohřební slavnosti (tryzny) záležely hlavně v bojových hrách, po nichž hodováno. (PDC, 7—9, BŠD, 12—3.)

Jestliže tedy primitivní hospodaření kmenů staroslovanských bylo hluboko pod úrovní hospodářského rozvoje tehdejších zemí křesťanských, tím méně pohanské představy náboženské slibovaly, že praslovanská kultura bude zdatně konkurovati s duševní vyspělostí a uceleným názorem světovým národů katolických.

U samých vzdělaných pohanů řeckých a římských představy o bozích, jejich vlastnostech a vůli byly dosti tékavé; měnily se čas od času i dle náhodných vnějších okolností. Tím větší proměny se dály v představách náboženských tam, kde nebylo stavu kněžského, jako odborného vykladače a strážce tradice, kde kouzelníci a čarodějové negramotní měnili názory dle významnějších událostí historických anebo dle vlastních nálad a zájmů. I různotvárné názory náboženské jsou nám vysvětlením politické roztržčenosti staroslovanského lidu.

Z uvedených stručných argumentů patrno, že kulturní výbava Praslovanů naprosto nestačila k úspěšné oposici proti vzdělanosti a síle katolické Evropy západní a jižní. Slované mohli si zajistiti šťastnou budoucnost v evropských krajích pouze v křesťanství.

Dokreslení charakteristiky starých Slovanů se zná čtenář z kapitol pojednávajících o životě a myšlenkovém proudění dávných Čechů.

Zabrání Čech a krajů okolních od Bojohemů. Tvářnost nové domoviny.

Rozšíření slovanských sídel dá se přirozeně vysvětliti mohutným vzrůstem počtu hlav. K světodějným změnám sídel byli nuceni Slované útočením kočovnických Turkotatarů, skandinávských Germánů a jiných národů. Lid ve své pravlasti sužovaný nebo z ní vyháněný tlačil se dílem do střední Evropy mezi Germány, dílem na poloostrov Balkánský mezi Romány, Řeky a jiné národy. Z tísněných davů slovanských stávali se útočníci velice bojovní, kteří se přiučovali úspěšnějšímu způsobu válčení.

V Čechách před VI. stoletím po Kr. není o Slovanech písemné památky. První výslovná zmínka o nich v této zemi se činí teprve ve století VII. (NČD I/1, 187, 198.) To však neznamena, že Slované zde již nebyli -- třeba i před VI. stoletím. Vhodně poučuje Palacký: „Staří europští národové obyčejně teprv tehdaž v historii se očiťovali, když počínali dotýkati se bezprostředně nejstarších přestounův dějepisu, Řekův a Římanův; zvláště jestliže zbraní v rukou, pro válku a kořist, přeskakovali hranice světa tehdaž osvíceného; aneb jestliže na nich pořádek byl, podmaněnu býti od vládychtivých Římanův. Meč pokaždé musel teprv historii oči otvírati a nové národy do knih jejích krví zapisovati.“ (PDN I/2, 74.) Lze s jistotou tvrditi, že některé kmeny slovanské pronikly do Sudetských zemí již před VI. stoletím. Ježto však nerepresen-

tovali imponující, obávanou politickou složku, historie je přezírala.

Slované do naší vlasti pronikli buď od severu nebo severovýchodu (z Lužice nebo Slezska). (NČD I/1, 194. K P D II/1, 7.) Vtírá se otázka, kdy vystoupili na skutečné jeviště dějinné, kdy upoutali jako živel státotvorný pozornost světa vzdělaného a válečníků křesťanských. Toto vystoupení dlužno určitě klásti do VI. století. (NČD I/1, 200, 205.)

Slovanské kmeny našly naši zemi po národech, jež ji dávno dříve ovládly, pramálo zkultivovanou. Poučuje Matiegka: Čechy byly jistě ještě v V. a VI. století, ba ještě do X.—XII. století pokryty většinou lesy, nehledě ani k pomeznímu hvozdu“, který byl až do kolonisace německé neosídlen a který jako ochranný pás byl přirozeným ohraničením země; neboť mimo něj byla země svými lesy, horami, řekami a močály rozčlánkována na jednotlivá území povahy zcela různé. Již tím byla dána možnost, aby se jednotlivé kmeny vyvíjely směrem odlišným.“ Obrovské plochy lesní tvořilo většinou stromoví listnaté. „Poměrně malá část země“, vykládá Matiegka, „byla bez lesů anebo aspoň chudá lesy; je to zároveň nejnižší položený, nejúrodnější kraj s nejpriznivějším podnebím, který tvoří pruh po levém břehu středního Labe a zasahuje do Poohří. Tento kraj s nejbližším sousedstvím asi do výše 400 metrů nad mořem byl v pravěku nejprve a nejhustěji obydlen a na něm se časem vystřídalo několik národů a četné kultury; zvláště to platí o části, která jest prořata dolním tokem Vltavy před jejím vústěním do Labe a která představuje jaksi střed země. Po bližší jižních hranic tohoto území utvořilo se záhy středisko pravěkých kultur — pravěká Praha.“ (MVP, 38, 5.) Pomezní hvozď jenom na některých

místech byl otevřen úzkými průseky, jež byly bedlivě střeženy v „branách“ zemských, totiž tam, kde se vcházelo průseky do otevřeného kraje. Tudy od dávných časů vcházeli „hosté“ — cizinci, obchodníci. (ŠKČ, 21.)

Slovanský lid, mluvící nářečím západní skupiny, neomezil se při svém rozsídlení na jihu na hranice dnešních Čech. Slované ti zaujali netoliko Vitorazsko, ale i širé kraje sousední v dnešních Dolních i Horních Rakousích až k Dunaji a místy i za Dunaj. I na západě živel slovanský přesahoval nynější hranici politickou (NCD I/1, 503, 505). V nynějších krajích bavorských sídlilo souvisle západních Slovanů mnoho. (SSL, 11—17.)

Nepochopení účelné národní organizace. Smíšení Bojohemů s krví cizí.

Tyto Slovany nelze ještě před dobou svatováclavskou zváti úhrnně Čechy. K jménu tomu v době pohanské hlásil se kmen jediný. Jiné kmeny, sousedící anebo vzdálenější měly jména zvláštní, jež byla také dokladem politické svéprávnosti — znamením, že k Pražskému hradu nehleděly jako k sídlu vlády ústřední nad velikou slovanskou oblastí, o níž zde mluvíme. Slované ti netvořili pevných organizací politických; žili volně někde ve větších, jinde v menších svazcích dle plemen. (PKD II/1, 7.)

Poněvadž oblast zmíněná od pradávna slula „Bojohemum“, shrnovali cizinci její slovanské obyvatele pod obecný název „Bojohemi“. Smíme je tedy nazývatí Slovany bojohemskými, aby tehdejší pojem nadřadný a podřadný (Slovanské skupiny v Čechách a sousedství a speciálně Češi) nebyly ztotožňovány.

Byla by velikým omylem domněnka, že Bojohemové byli Slované čistokrevnými. V manželské svazky s krví cizí vstupovali Slované již ve své pravlasti. (Srv. PDC, 9.) Tím spíše přisvědčíme, že se mísili Slované při změnách svých sídel, když se usazovali v zemích, jež buď byly slušně zalidněny anebo hostily aspoň zbytky domácích praobyvatelů.

Slyšme poučení Matiegkovo: „České země byly od mladší doby kamenné přes vystřídání různých kultur a vnikání cizích kmenů nepřetržitě obydleny... Tímto způsobem se stalo, že obyvatelstvo jevílo co do původu čím dále, tím více povahy složité, totiž složené z prvků starších domorodců a lidu později přibylého. Vzájemným pronikáním, míšením a křížením bylo sice stmeleno v celek a sloučeno společnou kulturou a řečí, takže vystupuje konečně jako jednotný činitel, jako „český národ“ v středověku na dějinné jeviště, ale tělesné znaky jeho příslušníků dlouho, ba dosud prozrazují, že vzniklo z prvků velmi různorodých, z nichž jen část časem vymizela. — Jak historické zprávy tak archeologické nálezy připouštějí názor, že zbytky Bojů a ostatních Keltů jakož i Markomanů zůstaly v Čechách do příchodu slovanských kmenů a zvláště též Čechů, a že tudíž spolupůsobily při vytvoření pozdějšího obyvatelstva Čech, t. j. českého národa. S druhé strany docházejí dějepisci starší i mladší k závěru, že slovanské kmeny vnikaly do naší vlasti dávno předtím, nežli se v dějinách děje zmínka o Čechách... Různé důvody uvádějí se pak pro to, že zvláště popelnicová pole pocházejí od nich.“ Sloučením Bojů a slovanského obyvatelstva vznikl smíšený kmen, na nějž přiléhá jméno Beovinidů (z Bojovinidů), jež se vztahuje na jednu událost z V. století. („Beovinid“

značí „Bojoslovan.“) Zbylý domorodý lid byl patrně pod vlivem starších příchozích (Slovánů) již potud připraven, že úplné poslovanštění pak rychle pokračovalo. Jen tak lze vysvětliti, že kronikář Kosmas (narozený r. 1045) neměl již ani potuchy o tom, že naši vlast ovládal před Čechy nějaký jiný národ neslovanský. (MVP, 29 30, 35—7.)

Nesmí se zapomínati — jak již dříve naznačeno, že při tvoření politických složek tehdy různost jazyka málo platila. Primitivní národové rádi opanovali širé kraje mocí fysickou, ale rychle podléhali kultuře vyspělejších národů ujařmených. Víme, jak ty germánské kmeny mocné, jež se podělily o veliké části říše římské, přijímaly i jazyk podmaněných Římanů. Slovanští dobyvatelé na Balkáně zase si osvojovali jazyk řecký. Proto ani krevní míšení vítězů s poraženými nebylo zjevem vzácným. Tím spíše k tomuto křížení docházelo, že zpozorováno. Jak generace míšenců vyniká tělesnou i duševní zdatností.

Legenda o sv. Demetriovi vypravuje, že chagan avarský odvlékl ze Zabalkánska za Dunaj Řeky s jinými ještě národy, mezi Bulgary a Avary, aby z těchto jejich ženy měly potomky a tak byly avarské šiky posíleny. Kronika Fredegarova vypravuje o Bojohemech (kdesi v Pomohani), jak Avaři rok co rok mezi těmi Slovany zimovali a ženy i dcery jejich prznili. Ale synové avarští z matek slovanských, nemohouce déle snášeti násilí, se vzbouřili. Francký kupec Samo se jim postavil v čelo; Avary, kteří byli vlastně Bulgarové, ze země vyhnal (PKB, 27.). Zde je přesvědčivý důkaz, že v žilách Slovanů kolovala i krev turkotatarská.

Bojohemové na úsvitě své historie byli silně pomíšeni, tak že jevíli jen částečně tělesné znaky

starých Slovanů -- totiž vysoký vzrůst, modré oči, rusé vlasy a podélnou hlavu. Zvláště v úrodných středních Čechách, které byly v pravěku obydleny nejhustěji a kde se vystřídalo mnoho kmenů, bylo silnější pomíšení plemenné. Zmíněný již Žid-obchodník Ibrahim ibn Jakub procestoval v druhé polovici X. století různé slovanské kraje, tak že mohl dobře poznati obecný typ slovanský. Ale právě tomuto zkušenému cestovateli byl odlišný typ českého kmene nápadný. Arab Al-Bekri podle zprávy tohoto Ibrahima mohl napsati: „Zajímavé, že obyvatelé Čech (středních, kam se dostal za svým obchodem Ibrahim) jsou brunetní (pleti temné) a černých vlasů a že rusost (plavý typ) jest mezi nimi vzácná.“ (MVP, 44.)

Z doby o málo pozdější (kolem r. 1000) pochází vzácná umělecká památka, rukopis Gumpoldovy legendy o sv. Václavu ozdobený drobnomalbami. Dala jej poříditi zbožná choť Boleslava II. Emma. Dr. Matějček dokázal, že malíř rukopisu pravděpodobně přihlížel k reálním, skutečným poměrům. Na pečlivě zpracovaném obrázku, představujícím sv. Václava při hostině v Boleslavi, světec liší se od ostatních osob i vysokým čelem a rusým plnovousem. Boleslav vyobrazen jako nejmladší bez vousu, rusovlasý a malé postavy. Všichni další čtyři velmoži mají na rozdíl od sv. Václava nízké čelo a svislý knírek pod nosem. I na dalších obrazech malování jsou oba knížecí bratři důsledně rozličným tím způsobem. Tradice o podobě obou bratří tehdy byla ještě živá. Jistě chtěl malíř dle skutečnosti ukázati zcela odlišné typy Bojohemů. Významno je, že čtyři sedící velmoži se svislým knírkem představují výrazně typy turkotatarské.

Matiegka podává i jiné důkazy, že mezi Čechy a Bojohemy vůbec byly v době před sv. Václavem

i později typy velice rozdílné. Poukazuje na př. na zcela různé tvary lebek v pohřebištích slovanských z X. - XII. století. „Podobného pomíšení typů lebečních“, praví, „nenacházíme v žádné době dřívější ani pozdější . . . Teprve po staletích nastává částečně vymření některých typů, částečně pomíšením jakési vyrovnávání a sjednocení.“ Příslušníci kmene Čechů lišili se vysokým vzrůstem a častějším vyskytováním se typu hnědého od ostatních Bojoheimů v Čechách — a zvláště od Charvatů, kteří byli postavy poněkud menší a ve větším počtu typu světlého, totiž světlých očí a vlasů. Mezi Charvaty zachován typ starých Slovanů čistěji než mezi kmenem Čechů. (MVP, 44—9. Srv. PKB, 28.)

Kmen Čechů, k němuž náležel i knížecí rod Bořivojův, byl silně pomíšen, což mu nebylo ke škodě. Vysvětluje Matiegka o našem národu: „Tento složitý původ, vyznačený opětovným míšením a křížením různých prvků, neměl škodlivých následků na jeho povahu, naopak upevnil jeho tělesnou zdatnost a životní sílu i jeho duševní schopnost. Kulturní dějiny učí, že všude tam, kde v minulosti nastaly užší styky, sloučení nebo střetnutí různých plemenních a národních hodnot, zvláště byly-li tomu přírodní poměry příznivé, bylo později vytvořeno mocné kulturní středisko, a dále, že národové nejpokročilejší jsou plemenně a národnostně nejsložitější. To platí také o českých zemích a o českém národě.“ (MVP, 53.)

Tedy novodobá věda odmítá rázně líbivé, romantické báje o počátku historie české, o čistém slovanském svérázu pohanských Čechů; staví nás před střízlivou skutečností, která dovede vysvětliti mnohem více než pověsti a romány, jež jsou plodem

vznětlivé fantasie, neopírající se o přesvědčivé dokumenty. —

Ejhle, právě ten kmen bojohemský, na jehož vývoj měly silný vliv elementy neslovanské, vynikl duševní kvalitou nad všechny kmeny sousední, byl předurčen k úkolu velice významnému: k politickému sjednocení kmenů bojohemských — k utvoření imponujícího státu.

To ovšem ještě neznamená, že by byl kmen Čechů bez pomíšení málo cenný. Kdyby byli Bojohemové vůbec našli v naší vlasti mezi zbytky praobyvatelstva kulturu mnohem vyšší, než jakou měli sami, kdyby nebýval jejich duševní fond schopen samostatného a zdravého rozvoje, snad by se byli stali jen materiálem k novému národnímu vzestupu zbytků polobarbarů, s nimiž se v kotlině české setkali. Byli by znenáhla ztratili vlastní jazyk. Právě proto, že zvláště kmen český vynikal duševní pružností, že se dovedl kulturně povznésti, přejal z dávných kultur neslovanských jen některé prvky; zato však vtiskl nesmazatelně vlastní národní značku krajům, jež obýval. Zachoval svůj jazyk.

Výhodná poloha a úrodnost území českého.

I šťastná přírodní poloha podporovala znamenitě zmohutnění Čechů. Ze všech Bojohemů měli Češi v držení kraje nejúrodnější a nejhustěji zalidněné. Arab Al-Bekri dle zprávy citovaného Ibrahima napsal: „Jich země je nejlepší ze zemí severu a nejbohatší potravinami; žito se u nich prodá za jeden kušâr (denár?) tolik, co člověku stačí na měsíc, a ječmene se prodá za kušâr na krmení koně na 40 dní a 10 kuřat se prodá za kušâr.“ (MVP, 5.) — Ovšem jest otázka, jak velikou cenu tehdy u Čechů

měla cizí mince — a zdaž taková hojnost obilí tam již byla před vládou sv. Václava. Ibrahim napsal (r. 973) takto o Slovanech polabských: „Země jimi obývané jsou nejúrodnější a nejbchatší všech, a oni věnují se horlivě orbě a i jiným odborům práce a předčí v tom všecky severské národy.“ (PKB, 10.) Tu je zřejmě patrný přemet. Ibrahim snad kolem obchodního místa, kde tržil, spatřil znamenitou úrodu a příčinlivost. Celkem však Polabsko bylo velice močálovité a písečnaté, tak že by takové kraje i modernímu vyspělému rolnictvu daly notnou práci, než by docílilo značné sklizně.

Zatím víme, že zemědělství bylo u Čechů i Polabanů v X. století dosti primitivní. Přes to jest možno, že panenská půda v rovinách obývaných od Čechů při velké příčinlivosti dávala úrodu hojnou. Čechové seznamovali se s cizinci a tak s pokrokem vyspělých národů více než jiné kmeny bojohemské — již proto, že Praha byla nejvýznamnějším slovan-ským tržištěm.

Jestliže stoupala zámožnost Čechů jak polním hospodářstvím tak poměrně značným obchodem, nepodivíme se, že v jejich území také pokračovala kultura rychleji než mezi těmi kmeny bojohemskými, kteří byli odříznuti lesy, vrchy a močály od elementů civilizačních. Ostatně již zeměpisná poloha území českého (skoro uprostřed bojohemské kotliny) opravňovala k naději, že Pražský hrad s proslulým tržištěm (v podhradí) se stane středem sjednocovacího procesu v zemi.

Sebevědomí českého kmene.

Český kmen také si byl vědom svého vynikajícího úkolu. Svědčí o tom již jeho pojmenování. Dob-

rovský r. 1827 původ slova „Čech“ odvozoval od slova četi, t. j. počínati. „V prostém historickém (minulém) času“, vykládal, „za starodávna pravidlo se: počech, poče (ty a on), počechom, počeste, počechu. K tomu prostému slovcí „če“, ješto kořen všech jiných časů jest, když se přidá čtena (písmena) „ch“, povstává samostatné jméno Čech... Jest tedy Čech tolik co počínající, ten a takový, jenž něco začíná, neb začátek. A zdá se jméno to velmi příhodné Čechům, kteříž v tažení slovanských národů jakožto přední a první byli.“ Dobrovský nepopírá možnost, že Čechové přejali jméno po svém vůdci. (ČČM z r. 1927, 7—8.) Vývody Dobrovského jsou důmyslné — ale přece nelze se jimi spokojiti. Jestliže jiné kmeny bojohemské pronikly i za české hory do Pomohání, pak speciálně český kmen těžce lze zváti „počínajícím.“

Pravděpodobnější jest moderní názor, že slovo „Čech“ značí „člověk“, v našem případě člověk opravdový, vynikající, který má významné vlastnosti člověka vzorného. Novotný připouští, že zvláště Čechové, ačkoli sami na čas podlehli převaze Avarů, v ostatních davech teprve probudili vědomí politického člověka. „Čechové by dle toho nebyli (aspoň původně) první „lidé“, kteří se zde ocitli, ale stali se prvními státotvornými činiteli, s čímž i to jest ve shodě, že kmen Čechů vlastně časově náleží k pozdějším příchozím... Buď jak buď, samo jméno, které se takto stává výmluvnou známkou příznačného sebevědomí národního, nese také přes smělý původ vypravování (o praotci Čechu), z něhož se se ozývá, dosti zřetelnou známku starého původu, náleží patrně již lidové tradici, čili jinými slovy, z vypravování Kosmova zní zde ohlas lidové pověsti kmene českého.“ (NČD I/1, 235—7.)

Pružný, duševně čilý kmen Čechů byl uschopněn k hegemonii nad sousedními kmeny; byl povolán k politickému organisování Bojohemů okolních, k vytvoření významného státu.

Zemědělství a pastevství. Obydlí. Remesla. Oděv.

Kmeny slovanské, jež se usadily v Bojohemu, přiučily se životosprávě pokročilejší, než jaká byla v pravlasti. To platí ovšem zvláště o území, jež bylo obýváno kmenem českým. Styky se vzdělanějšími sousedy západními i s cizinci, kteří k nám dojížděli z dalekých krajů, přirozeně v kotlině naší vedly k značnému pokroku již v té době, kdy ještě Bojohemové setrvali v pohanství.

Šimák praví o starých Slovanech v Čechách, na Moravě a Slovensku: „Způsob života byl arcí již vyšší, nežli před jejich rozrozením v pravlasti; tam kdysi byly jen polodivošské zvyky, řízené sobectvím, smyslností a krutostí.“ (ŠKČ I, 15.)

V péči o výživu drželo vrch pastevství nad rolnictvím; vždyť tehdy pastýřství se vyplácelo — zvláště máme-li zření k nákladu a práci — lépe než vzdělávání půdy. A pak tu byla houževnatá tradice. Krofta upozorňuje, že někteří Slované v době ještě pozdní — ve století XI. a XII. — žili ve stavu polokočovném (Přehled dějin stavu selského v Čechách a na Moravě, 4.) Novotný praví, že poláření musilo se omezovati na zdáření k získání půdy, aby teprve potom mohla býti učiněna způsobitou k hospodaření namáhavým kopáním. Proto třída pastevců se záhy povznášela nad vrstvu polařů jak společensky tak také majetkově. (NČD I/1, 494—5.) Bojohemové pěstovali dobytek hovězí (jméno

„skot“ vzali od Germánů), koně, kozy a vepře a chovali drůbež. Též se živili chytáním ryb a lovem zvěře lesní. Z dutin stromů lesních vybírali brtníci med divokých včel; vařili medovinu ke kvašení. Za nedlouho začali chovati včely i u svých příbytků. (ŠKČ I, 15. SSV, 20.)

V polaření a pěstování stromoví pozorujeme nenáhľý rozvoj od doby pohanské do času svatováclavského a doby Boleslavů. Orba byla primitivní. Slovanské rádlo, jež bylo původně kamenné a pak dřevěné, osvědčilo se jen v půdě měkké a poddajné; nemohlo se ho užívat k hlubokému rytí a obracení hrud. Pluh přejali Slované teprve později od Germánů. Pole vláčeno branami. Zprvu zasévali výhradně proso a ječmen; později i hrách, čočku, pšenici, žito a oves. Připravovali si z úrody pokrmy různé, zvláště v podobě kaše a chleba zadělávaného kvasem. Pokrmy pekli v čase pohanském jen na rožních; neznali uzení; vařili v nádobách nebo měších, přidávajíce tuku. K pití si připravovali i pivo vařené z obilí (prvotně nechmelené). Vína prvotně neznali. Přece však vlivem křesťanského západu již v X. století u nás vinná réva pěstěna. V témž čase rostly u příbytků českých jabloně, slívy, hrušky a broskve. Jídla kořeněna anýzem a kmínem. Tehdy byly jim známy: cibule, česnek, mrkev, ředkev, okurka, boby, řepa a mák. (Těžko ovšem posouditi, pokud ty druhy zeleniny pěstovány v zemi a pokud přiváženy.) (ŠKČ I, 15. ČČM z r. 1880, 298. SSV, 20.)

Sůl do Čech se dovážela z Německa, Haliče a východního Slovenska. Oheň rozdělávali křesáním ocilky o křemen nebo pazourek; jiskra zachycována do troudu. Svítili si loučí. Hojně užívali malých nožů, byly jim známy lžíce dřevěné i kovové. (SSV, 20.)

Obydlí česká byla většinou dřevěná. Leckde se ovšem bydlilo v jeskyních nebo chatách, které z polovice byly vykopány v zemi. Stropu v dřevěných příbytcích původně nebylo; povstal teprve se vznikem komínů. Střechy pokrývány obyčejně slámou nebo rákosím. U bohatších přistavěny chlévy pro dobytek, sýpky a stodola s humnem. Každý dům měl pravidelně sklep, některý i sušírnu. (SSV, 21.)

Jak si staří Slované (a patrně i Čechové) zařizovali primitivně lázně, informuje nás arabská zpráva. V boudě dřevěné, v níž připraveny štoudve s vodou, rozpálili pec do žhava. Pak se zavřely dveře i průduch svrchu, voda se lila na pec; horká pára pak sloužila k osvěžení těla. (ČČM z roku 1880, 300.)

V době pohanské nejpotřebnější nástroje vyráběl si po domácku kdokoli. „V tom patriarchálním hospodářství“, dí Winter, „členové (rodu) snažili se spracovati suroviny z přírody dobyté, jak uměli. Sekera, kolovrat, stav, ruční mlýnec na obilí, toť nejstarší stroje a nástroje v tom „průmysle“ domácím.“ Avšak hospodářský rozvoj, vznik velikých dvorů a jiné příčiny v X. století daly podnět k specialisování práce, k vzniku řemeslníků. (Winter: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století, 4.) Ovšem řemeslnické práce byly nesvobodny, vykonávány od otroků. Jestliže sám Ibrahim chválí čilost Slovanů v průmyslových odvětvích, jestliže docela svědčí, že tovary Slovanů severních se daleko vyvážejí (ČČM z r. 1880, 298), pak jistě v neposlední řadě má na mysli čilost otroků v Čechách. Byli u nás zvláště kováři, zbrojíři, hrnčíři a tkalci. Tkáno plátno, hotoven oděv z kožešin a sukna. (SSV, 21—2.)]

Ženy již v době pohanské šily a vyšívaly šat. z látek bílých i šerých, lněných, konopných a vlněných. Šat skládal se ze spodního rubáše (dlouhého, asi bez rukávů aspoň u žen) a šatu vrchního, u mužů z hac, jakéhosi kabátce (v zimě kožichu) a pláště (krzna), který se spínal na pravém rameni — u žen sukně a rukávců. Na nohou byly opánky (krpce), připevněné řeménky. Čapky zpravidla z nějaké kožešiny, obyčejně tvaru kulovitého. Dívky chodily prostovlasé, ženy zavité. K okrase sloužily čelenky z drátů kovových a stuh, kruhy závěsní do vlasů i náušnice, náhrdelníky a prsteny. Ozdoby ty většinou přivázeny z ciziny. (SSV, 21—3. ŠKČ, 16.)

Obchod.

Zámožnost zvláště kmene Čechů znamenitě vzrůstala obchodem. Ruch obchodní ve středu Čech byl znamenitě podporován splavnými řekami. Ovšem k Pražskému hradu vedly i primitivně upravené obchodní cesty od zemských hranic lesy a pustinami. Novotný píše: „V Praze již v 10. století scházeli se obchodníci z Rusi, z Úher i ze zemí mnohem vzdálenějších, tak že i ne jeden arabský cestující obchodník (ze Španěl) obdivoval kamenné zdi hradu Pražského; tím častěji přicházeli kupci z bližšího sousedství, z Frank i jiných částí Německa.“ (NČD I/1, 545.) Zkušený obchodník Ibrahím nazývá pražské tržiště největším v zemích slovanských. „Rusové (vlastně Normani) a Slované přicházejí tam se svým zbožím z města Krakova a Moslemové, Židé i Turci přicházejí z území tureckého s koupěmi a byzantskými mithkâly (asi stříbrnými mincemi) i směňují za ně od Slovanů i bobroviny a jiné kožešiny.“ (ČČM z r. 1880, 295.)

Ze země se vozily zvláště různé kožešiny i kůže. med, dříví, chmel, cín, olovo, stříbro. Plaveno do cizích krajů dříví, hnání koně. Dováženy k nám tkaniny a látky všelike (zvláště sukna), rozmanité suroviny (vlna, len, konopí), víno, sůl i obilí. Též ryby a hovězí dobytek. Otroci byli předmětem dovozu i vývozu. (TDP I., 65. Winter d. c. 23.)

Leč nutno připomenouti, že obchod v slovanských krajích byl původu cizího. Sám pojem „kupovati“ je odvozen z germánského. V době pohan-ské nebylo v Čechách peněz, této výhodné podpory racionelního ruchu obchodního. Platilo se natura-liemi a ještě později (když měli Čechové již svou minci) jakýmisi řídce tkanými šátečky, kterých dle Ibrahima „k ničemu nelze potřebovati, které však pevnou cenu (jako platidlo) mají.“ (ČČM z r. 1880, 295. NČD, 543.) Jakkoli se zmiňují již staré zprávy o kupcích českých, přece u nás ovládali obchod cizinci, především Židé a později Němci.

Kosmas klade do úst choti knížete Konráda Brněnského r. 1091 při obležení Brna tato slova k svatu Vratislavovi: „Nikde se lépe neobohatíš, nikde více nezvelebis než v podhradí Pražském a v ulici Vyšehradské. Tam jsou Židé zlatem a stříbrem nejvíce oplývající, tam z veškerých národů kupci nejbohatší, tam peněžníci nejzámožnější, tam tržiště, na kterém kořist hojná.“ (F R B II, 127.) V slova tato oděny vzpomínky na trhy, jichž proslulost ovšem nezačínala teprve v XI. století.

Spolu však zmíněno, který živel byl na trzích těch činitelem hlavním. Židovští obchodníci byli v podhradí usedlí od časů pradávných. Přišli tam snad již dříve, než kmen český zaujal v Povoltaví a Polabí svá sídla.

Pro cizí kupce (nejvíce německé) stával v Praze od starodávna kupecký dvůr „Týn“, kdež měli cizí kupci své sklady a kupovali i prodávali ve velkém. Zavedeno to zřízení pro snadnější dozor na odvádění platů, které se vybíraly pro knížete jak z prodaného zboží tak z peněz, s nimiž přijel obchodník na koupi. (TDP I., 66, 64—5.)

Právě proto, že obchodním střediskem v zemi bylo pražské podhradí, bohatl z různých poplatků značně pražský kníže. Zjednával si tak prostředky k posile své moci jak politické tak vojenské, k zvýšení autority mezi lidem vlastním i k připoutávání jiných kmenů k pražské moci vládní.

Národní kmeny. Význam rodu.

Náčelníci rodů. Společenské různění.

Kolik bylo vlastně v Bojohemu v době pohanské kmenů tvořících zvláštní politické skupiny, nelze posud určit. Lze však připustiti aspoň trojí národ: středobojohemské Čechy, na jihu a jihozápadě Dúdlěby (Dondleby), kteří sahali až do nynějších Rakous a národ východobojohemský. ŠKČ, 15.) Tyto národy měly své kmenové vévody, kteří ovládali různé rody ve svých územích mocí nestejnou, buď silnější nebo slabší dle rozmanitých okolností.

Menší svazky rodové čili župy měly v čele župany nebo starosty. „S jistotou možno tvrditi“, pokračuje Krofta, „že tu nebylo ideální rovnosti všech, o jaké snil Palacký a jeho současníci. Není pochyby, že tu byl především hluboký rozdíl mezi svobodnými a otroky. Zprávy o velikém vývozu otroků ze slovanských zemí i pozdější existence velikého jich množství, zvláště také v Čechách, dokazují, že již u starých Slovanů bylo mnoho otroků, kteří nepo-

chybně byli získáváni v bojích kmenů mezi sebou nebo při vpádech do území nepřátelského. Ale ani mezi svobodnými členy kmene jistě nebyla naprostá rovnost, jistě byly rozdíly mezi jednotlivými rodinami, rody a rodovými svazky, jistě některé měly větší moc a vážnost, byly pokládány za urozenější. V tom smyslu možno již u starých Slovanů a také u starých Čechů mluvit o rodové šlechtě, k níž patřily rody mocnější a váženější, zvláště knížecí, županské a pod. Ovšem si tuto šlechtu nesmíme představovat po způsobu pozdějším jako zvláštní od ostatního národa společensky a právně příkře oddělený stav.“ Vyjmeme-li stav otrocký, nebylo zásadních rozdílů společenských a právních. (D. c. 9.)

U starých Bojoheemů byla základní jednotkou společenskou rodina, v širším slova smyslu rod. Jak svazky rodinné tak rodové byly velice pevné, což značně přispívalo k posile Slovanstva. Jen z těch rodin, jež netrpí uvolněním pout a které nepředstavují obraz rozháranosti, možno seskupiti národ imponující, honosící se velikou vnitřní silou.

Rozrůstáním rodů vznikaly celé osady, jež byly obývány jediným příbuzenstvem. Nejpevnější vzájemnost mezi členy jednoho rodu byla trvalá již proto, že prvotně nikoli jednotlivci, ale rod měl majetek (zvláště půdu společně vzdělávanou) a pravomoc. V době, kdy sotva bylo ponětí o soudech řádně zřízených, nestranných a pravidelně fungujících, jen rod zaručoval jednotlivcům občanskou svobodu a ochranu před násilností lidí jiných. Rod byl také odpověden za přečiny vlastních členů. Proto také celý rod vykupoval odpuštění od nespravedlivě poškozených nebo uražených. Jestliže rod nebyl ochoten k výkupu za provinění svého člena, byl trestán krevní mstou.

Členové rodu trvali pospolu také proto, že při primitivním zemědělství bylo potřebí k obdělávání půdy mnoho pracovních sil a že jen v rodě mohli mítí podíl na společném majetku.

Otec rodiny, jež založila rod, požíval nejvyšší vážnosti i jako děd a praděd. Jako nejstarší zván starostou. Jelikož také podržel vládu nad veškerým rodem, slul vládkou. Všichni členové rodu byli osobně svobodní. Rozrůstáním rodu vznikalo vyšší sdružení příbuzenské — veliký rod, jež lze zváti čeledí, plemenem; v čele plemene stál starosta nejváženějšího rodu, který slul asi kmetem. Z čeledí příbuzných vyrůstal kmen, jehož náčelníkem byl kmet ze všech nejváženější; stal se „knězem“ (knížetem) a v době válečného nebezpečí „vojvodou.“ Byl-li silnou individualitou, podržel moc trvale, zvýšil svou pravomoc nad jinými kmety, stal se skutečným panovníkem. (NČD I/1, 493. ŠKČ, 17—9., PKČ, 8.)

K značnému společenskému různění vedly mezi svobodnými Bojohemy velké rozdíly majetkové (na př. mezi po'aři a pastevci). Rozumí se, že služba dvorská a vůbec veřejná znamenala postavení privilegované, velké povýšení nad obecný lid. Dráha vojenská při dvoře knížecím a úřednická (zvláště na hradech) otvírala vyhlídky na velmi slušnou kariéru. Úředníci stávali se zakladateli nové šlechty, která brzy předstihovala šlechtu rodovou. (NČD I/1, 493, 526—7. ŠKČ, 17—19.)

Otroctví a otrokářství.

Nebyla to jen pohanská bezohlednost, že se udržovalo mezi starými Slovany otroctví velmi dlouho. Byl to pevně zakořeněný zvyk i u jiných primitiv-

ních, ba i vyspělejších národů, s nimiž Slované vcházeli ve styk. Stav lidí nesvobodných, otroků, parobků pokládán dle tradice, práva zvykového a dle tehdejší situace hospodářské za potřebný zvláště k důkladnému obdělávání rozsáhlých ploch polních, k čemuž majitelé s členy svých rodin nestačili.

O parobech u nás napsal Novotný: „Od nejstarších dob otroci tvořili zvláštní třídu nejen osobně nesvobodnou a bezprávnou, ale téměř i pouhý majetek svého pána, jenž jimi mohl volně disponovati. Ve starší době tato majetková stránka vystupuje nejvíce do popředí. Otrok jest předmětem především obchodu, a to v první řadě vývozu poněvadž patrně počet otroků v té době převyšoval spotřebu.“ (NČD I/1 529.) Smutný úděl těchto ujařmenců podobně líčí Šimák: „Osud jejich byl v našich zemích krutý... i vnějškem se lišili, jsouce ostříhání do hola a nesmějíce nositi vousů. Otrok byl věc, zboží, vítaný předmět obchodu, zprvu také jen proto se dalo ve válkách všemožné zajímání, zejména dívek a mladých žen; na slovanské pleny naříkají už starší dějepisci byzantští i franští.“ (ŠKČ, 17.)

Protože prodej otroků byl obchodem velice výnosným, Slované jak z Bojohema tak z Moravy vpadali do sousedních krajů, aby odváděli obyvatelstvo do zajetí. O takových násilných akcích otrokářských děje se zmínka již za vlády Samovy. Listina kláštera ve Fuldě asi z r. 800 poučuje o nájezdech pohanských Slovanů z Čech, kteří odváděli lidi do zajetí. Rovněž ve fuldském letopise (před r. 869) zaznamenány časté vpády Bojohemů do Bavorska a loupení žen. R. 855 Moravané učinili strašný vpád do území franckého a vzali v plen mnoho obyvatelů.

Nebylo divu. Bojohemští a moravští Slované sdíleli mnoho vlastností se svými severními soukmenovci. Západní letopisci zaznamenali, že po celém Pomořansku žili loupežníci, kteří se řemeslně zabývali ujařmováním lidí. Uváděli v otroctví netoliko cizince, nýbrž i soukmenovce. Pomořané činili otroky z Luticů, Lutici z Bodrců. — Dle Helmolda, když Bodrci po strašném zpustošení jich země od Němcův přechali houfně před hladem k Pomořanům a Dánům, jak Dánové tak Pomořané prodávali je do otroctví Polákům, lužickým Srbům a Čechům. Veliký obchod s otroky i slovanskými dlouho provozovali také Poláci. (OSN XVIII., 975.)

Koho by překvapovalo, že pro kmeny bojohemské byl rovněž svůdný zisk z otrokářství! A právě proto, že pražské podhradí stalo se tržištěm vynikajícím, hnány tam velké houfy otroků k zpeněžení jako zboží, jako věci, jež možno prodati anebo darovati. Židovští obchodníci, kteří měli čilé spojení i s dalekými centry obchodními, byli nejobratnějšími zprostředkovateli v nejvýnosnějších odvětvích obchodu. Rozumí se tedy samo sebou, že právě pro velice výhodný obchod otrokářský měli zájem zvláštní. Poučuje Tomek: „Židé byli jmenovitě hlavními podnikateli v obchodu s lidmi.“ (TDP I. 66.) I často zmíněný španělský Žid Ibrahim byl otrokářem. (SSL, 8)

Otroctví a otrokářství bylo u nás zvykem tak houževnatým, že trvalo ještě ve stoletích křesťanských. Teprve od let šedesátých ve XII. století nemluví se v naší semi o otrocích. (Winter: Dějiny řemesel a obchodu, 30.) Životopisec sv. Vojtěcha Canaparius vypravuje, že svatý náš biskup, jelikož nemohl potlačit obchod s otroky, vykupoval je od

Židů a velice litoval, že důchody jeho stoličného kostela nestačí k vysvobození jich všech z poroby. (OSN XVIII, 975.)

Otroci byli hnáni z naší země do různých zemí, jmenovitě do Uher. Voděni také do podunajských trhových míst a prodáváni překupníkům, kteří je dopravovali do zemí jižních. Lehce vysvětlitelno, proč při zajímání v cizích zemích Bojohemové měli větší zření k dívkám a mladým ženám než k mužům; za otrokyni platilo se na trzích více než za otroka. Na př. r. 1078 cena otroka obnášela 360 denárů; v následujícím desetiletí otrokyně se cení na 600 denárů. Majitel přebytečných otroků dával darem otroky a otrokyně na různá místa bez ohledu na jejich rodinnou příslušnost. Často bývaly darovány ženy bez mužů. Sám kníže jako majitel rozsáhlých statků měl značný počet otroků. Jak veliká společenská propast zela mezi pánem a lidem zotročeným, patrně z toho, že zpravodajové uváděli v seznamu otroky a jejich rodiny až za výčtem dobytka. (VSD, 56—7, 61, 64. NČD I/2, 342—4. Krofta d. c, 13, 14.)

Jak otrok neplatil za osobnost, jak nízko vážen i v okolí Bojohema, patrně také z toho, že na otroky hnané k prodeji stanoveno clo jako na koně. Z Rakous je známo clo z r. 905, jež měli platiti Bojohemové a jiní Slované jdoucí za obchodem. Prodává-li bojohemský kupec otrokyni nebo koně, nechť platí „tremissam“ (některou část zlatého), vede-li na prodej otroka nebo kobylu, platí „saigam“ (dvanáctinu zlatého). (Winter d. c. 24.)

Zvláštního významu nabyli otroci při rozvoji velkostatků, k jichž využitkování bylo zapotřebí mnoho pracovníků. Otroků tedy užíváno hojnější měrou jako hospodářských dělníků. Dle příkladu

velkostatkářův i majitelé menších statků hleděli si usnadnit pohodlnější život pilnějším přidržováním otroků k práci polní. Otrokům ukládány i práce řemeslnické a v domácnosti. (TDP I, 56. NČD I/1, 530. Krofta d. c. 13.) Tudíž cena otroků i v zemi se stupňovala, tak že vývoz slábl. Sociální situace parobů v naší zemi se tím poněkud zlepšovala; pán si vážil otroka jako nepostrádatelné pracovní síly a již ze strachu před vlastní škodou lépe o něho pečoval. V tom čase (v X. a XI. století) nebylo již tolik potřebí podnikati hony na obyvatelstvo zahraniční, protože potomci četných otroků v zemi zadržovaných stávali se také raby. Po té stránce byla tak veliká ostražitost hospodářů, že za raby platily i ty děti, jichž otcové byli muži svobodnými a matky ženami nesvobodnými. Počet otroků se doplňoval i z lidí domácích, svobodných, kteří byli odsouzeni za těžké provinění; tací stávali se otroky i s rodinami. (TDP I, 56. NČD I/1, 530. Krofta d. c. 13 – 14.)

Za této nové situace postavení otroků se značně zlepšilo, k čemuž přispívala i křesťanská nauka o veliké ceně každé duše lidské a povinnostech ke každému bližnímu. O tom však v kapitole jiné.

Manželství bojohemská. Soudní pravomoc.

V životě rodinném u starých Slovanů byli si krevní příbuzní (na př. bratr a sestra) bližší než manželé. Vůbec myšlenky krevního příbuzenství byly směrodatny pro všechny vztahy právní a společenské. Nevěstu získával ženich pravidelně koupí (kupní cena zvaná věno) anebo lupem, únosem, který se udržoval jako formalita i po výkupu. (PDC, 8 – 9.) Věno požadováno od rodu ženichova za ztrátu ženské pracovní síly i podílu na jejím

jmění. Prosté uloupení nevěsty bylo od jejího rodu mstěno. (SKČ, 16.)

Praví arabská zpráva: „Věno u Slovanů jest velmi veliké, právě jako jest obyčejem u Berberův. Když se tedy některému muži narodí dvě nebo tři dcery, jsou tyto příčinou, že zbohatne. Pakliže naopak má dva nebo tři chlapce, zchudne!“ (ČČM z r. 1880, 296.)

Odkud u pohanských manželek přísná povinnost cudnosti a manželské věrnosti? Žena nebyla pokládána za rovnocennou družku mužovu, nýbrž za manželův majetek, byla jeho nevolnicí; po jejím citu a lásce se při sňatku nikdo neptal. Jejím úkolem bylo zachovati rod a sloužit, nikoli něco řídit. Pripadal ženám slovanským podobný los mravní jako germánským. Napsal Tacitus o germánských ženách: „Věna nepřináší manželka manželovi, nýbrž manželce manžel.“ Ženy žijí v nepřístupné cudnosti. „Docela řídká jsou v národě přece tak četném cizoložství; trest za ně jest neodkladný a manželovi ponechán.“ Ten ji potupně vymrská z dědiny. „Není zajisté odpuštění, zadá-li žena svou cudnost; ani krásou ani mládím ani bohatstvím nenajde si manžela. Neboť tam nikdo nesměje se hříchům a neříkají, že sváděti a býti svedenu jest duch času . . . Tak jediného si berou manžela, jako mají jedno tělo a jeden život, aby neměly už jediné myšlenky cizí ani další touhy, aby milovaly takřka ne manžela, nýbrž manželství.“ (Tacitus-Schenk: Germanie, 42—3.)

Ale žena germánská z I. století po Kristu přece jen se těšila větší vážnosti než slovanská žena z X. století. Patrně to již z rozdílného nazírání na mnohoženství. Poučňuje Henner, že jednoženství je formou všech civilisovaných národů, na niž jevily největší

vliv evropská kultura a křesťanství. „Není pochyby, že kterákoli forma mnohomanželství jest znamením nižší kultury příslušného národa.“ (OSN XVI, 795.) Nuže — Tacitus sděluje o germánských svazcích manželských v době označené: „Přísná jsou tam manželství, a po žádné stránce mravy jejich nezasluhují větší chvály. Neboť skoro jediní z barbarů přestávají každý na jedné ženě, jen několik málo jich vyjímaje, kteří více žen pojímají ne ze smyslnosti, nýbrž pro svou vznešenost.“ (Tacitus-Schenk d. c. 41—2.)

Zato však mnohoženství u starých zámožnějších Slovanů — pokud aspoň sahají zprávy historické — bylo zjevem všedním. Dí arabská zpráva o vládařích slovanských, že „ženy své drží zavřeny a velmi jsou na ně žárlivi. Někdy jeden z nich mívá dvacet i více manželek.“ Jelikož byla žena majetkem mužovým, nepodivíme se, že leckdy manželka následovala svého manžela po jeho smrti na onen svět. Arabský pisatel vypravuje o pohřebním zvyku mezi Srby, kteří sousedili s Bojohemy: „Ženy nebožtíkovy nožem se pořeží na rukou a na tváři; a jedna, osvědčivši se, že jej měla ráda, zavěsí provaz, vstoupí na stolicí, provaz sobě o krk otočí a stolicí odstrčí. Tak sebou trhaje zůstane viseti, až skoná; a potom ji spolu s manželem jejím spálí.“ (ČČM z r. 1880, 298, 299.) Toť výraz naprosté závislosti žen-nevolnic na mužích pánech. Jistě v Bojohemu vládl zvyk aspoň podobný.

Jak bylo mnohem výše ceněno pohlaví mužské než ženské, patrně ze zvyku, jaký zachovávan v pradávně při spálení mrtvoly svobodného mladíka. Tento jinoch byl zvláštním způsobem ženěn aspoň při pohřebním spálení. Byla mu totiž obětována

dívka, která jeho popel následovala do hrobu. (ŠKČ, 22.)

Uvážíme-li, že otec byl v domácnosti naprostým pánem jak nad dětmi, majetkem a paroby, tak také nad svými ženami, přisvědčíme, že postavení ženy — matky nebylo nikterak zavidění hodné. Nebylo šetřeno její individuality, nebyla v náležitě úctě důstojnost osoby, jež dávala život dítkám. Jestliže však aspoň žena přidržována k naprosté cudnosti a manželské věrnosti, prospívalo to značně k výchově zdravého dorostu.

Mnohoženství zámožných Bojohemů se houževnatě udržovalo ještě v době křesťanské.

K charakteristice Bojohemů slouží i zprávy o jejich právních názorech, o nejstarší soudní praxi ve vlasti naší, ta tradiční pravidla právnícká, jež u nás ještě dlouho platila i v době křesťanské.

Otcovská moc původně byla krutá. Otec rozhodoval nad životem a smrtí svých dětí — i nemanželských. Ta moc byla plným panstvím nad osobami dětí; jen zvolna se měnila v ochranu a zastupování. — V příčině vzájemného poměru mezi manžely platila zásada: „Žena jest vězněm svého muže.“ Proto zpronevěřilou manželku trestal muž i na hrdle. Otec jako hlava rodiny byl s počátku sondcem neobmezeným. V rodě příslušelo právo soudu v přední řadě starostovi.

Mimo rod původně nebylo žádné soudní organizace. Jestliže tedy došlo k porušení míru mezi rody zabitím, pak místo odvolání k vyšší instanci nastupovala své brozné právo krevní msta. Kdo však stál mimo svazek rodový a byl zavražděn, krev jeho nevyvolala mstitele; vrah nebyl trestán.

„Společná ruka, poruka“ záležela původně v tom, že rod ručil za své členy, nechtěl-li je vydati odvetě poškozených. Rod obyčejně zaplatil raději pokutu, než by byl člena vydal. Toto ručení bylo zprvu dobrovolné a přeměněno později v nucené. Rod tedy nesl solidárně následky trestného činu, který spáchán v obvodě jeho usazení. Platil pokutu za mrtvolu v obvodu tom nalezenou, za krádež, byla-li stopa věci hledané na půdě té nalezena. Jestliže členové rodu na volání „Nastojte!“ neposkytlí okradenému pomoci k znovunabytí věci odcizené, nahrazovali mu ji.

Za primitivních řádů nejstarších bylo přední zásadou, aby si každý dopomáhal k právu dle vlastní možnosti sám a aby se snažil vyrovnati se s protivníkem cestou soukromou. Shledal-li jedinec zločin, jaký očividně podléhal přísnému trestu, mohl ihned sám souditi a svůj rozsudek vykonati. Proto nebylo trestno zabít cizoložnice, zloděje nebo vraha; v těch případech jedinec svým výkonem učinil to, co by byl stejně diktoval soudce řádný.

Průběh soudu nad provinilcem byl obyčejně krátký a rozsudky bývaly přísné. Odsouzenci věznění v kládě nebo spoutání okovy na rukou, nohou i na krku, provazy na šíji. Mučení provinilců bylo někdy strašné. Jednotlivcům i celým rodům hrozily popravy mečem, provazem nebo utopením. (K P D II/1, 60–3. Š K Č, 79–80.)

Bojohemské náboženské názory a pověry.

Jestliže jsou věrohodné zprávy o náboženských názorech Praslovanů vůbec velice chudé, tím obtížněji lze načrtnouti jasný obraz náboženského života jednotlivých slovanských kmenů. Json nám tedy

určitě známy jen skrovné drobty i z pohanských představ bojojemských. Kdyby zde bývala existovala pevnější soustava věroučná (jako na př. u Egypťanů, Peršanů, Řeků a Římanů) a kdyby býval strážcem jejím zvláštní stav kněžský, jistě bychom nyní věděli o náboženských představách pohanských svých předků více. Skrovné zmínky o starobojojemských bozích a jejich vlastnostech poněkud se doplňují a vysvětlují houževnatými pověrami, sahajícími hluboko do století křesťanských, a různými bájemi, o nichž nevíme, kdy vznikly.

Dějepisec Prokopios napsal v polovici VI. století o Slovanech povšechně: „Uznávajíť, že jest jediný Bůh, tvůrce blesku a všeho pán; i obětuji mu skot a všeliká obětní zvířata.“ Farář meklenburský Helmold († 1177) poučoval o staroslovanské víře podobně: „Mezi mnohotvárnými božstvy bohů, kterým role, lesy, zármutek i radosti připisují, nepopírají, že je jeden Bůh na nebi ostatním rozkazující, neboť on nejmocnější se stará pouze o záležitosti nebeské.“ (SSL, 21 – 2.)

Můžeme směle přisvědčiti, že Slované bojojemští si též zachovali ideu nejvyššího Boha, rozkazujícího duchům jiným, nižším. Ta část prazjevení, jež mluví o jednom Bohu, nezávislém na komkoli, zachovala se ve vědomí i jiných primitivních národů, které nevešly v kulturní styky ani s Řeky ani s Římany. Moderní prozkumy v zapadlých krajích afrických, amerických i jiných světle dosvědčují, že idea Boha, jemuž jsou poddáni duchové jiní, žije mezi primitivními skupinami lidskými dosud, tak že tyto mají rozumnější představy náboženské, než jaké zavládly v starém Řecku a Římě, když tam antická vzdělanost dostupovala vrcholu, ale s ní zároveň

rozmařilost. I slovanské výrazy „svéboh“ (bůh sám sebou), „přeboh“ nebo „rozboch“ značí v lidovém náboženství „Boha nad ostatními bohy“.

Snad v Bojohemu byl nejvyšší Bůh uctíván pod jménem Peruna. Ctěn i bůžek Veles jako bůžek opatrující stáda. Kult nejvyššího Boha byl během staletí oslabován — u některého kmene více, u jiného méně — uctíváním nižších duchů vybájených a duší zemřelých. Ctěním duší předkův i Bojohemové vyznávali víru v nesmrtelnost duší. Připravovali na rozcestích hostiny pro jejich pokoj. Usmrcováni sluhové, ženy i koně, aby sloužili mrtvému pánovi. Domnívali se, že duše zesnulých předků jsou jakýmsi bohy druhého řádu, polobohy, kteří libovolně mohou žijícím prospívat nebo škoditi. Proto je také usmiřovali a hleděli si získati jejich náklonnost oběťmi a modlitbami. Představovali si je přítomné — jakoby vtělené v projevu sil přírodních na horách, v kamenech, v hájích i jednotlivých stromech, v řekách i pramenech — a docela i v modlách, k nimž se modlili. Ctění „dědů“, „starých hospodářů“ mezi Bojohemy je zjištěno. Snad právě u krbu „dědům“ stavěny neumělé sošky. (SS L, 22—3. Srv. Š K Č, 21.) Sám Kosmas se zmiňuje o oběti přinášené „dědům“. Jinde dří: „Doposud mnozí vesničané jako pohané jeden studánky neb ohně ctí, druhý hájům a stromům neb kamenům se klaní; jeden vrchům nebo chlůmům obětuje, jiný k modlám hluchým a němým, které sám zhotovil, se modlí a jich prosí, aby jeho domu i jeho samého ostříhaly.“ (FR B II, 5, 8.)

Předkové naši báli se bytostí nadpřirozených, „divů“ nebo „běsů“, jimiž si oživovali celou přírodu: skřítků, rarášek, upírů, mūr a vlkodlaků, vodních i lesních panen, vodníků a bludných světélek, di-

vého muže, polednice, hejkadla a j. v. Vílám dobrým i zlým obětováno pod stromy a u pramenů. (SSL, 23 - 4. Š K Č, 21.)

Nelze se domnívati, že takové představy náboženské, přeplněné pověrečnými přístrachy, byly pro duše pramenem útěchy a radosti, že značně šlechtily a povznášely. Sloužilo se bohům a démonům mnohem více ze strachu před pozemskými pohromami než ze zvláštní úcty. Pohanský Bojohem chvěl se úzkostí, aby se mu za nějaké nedopatření nemstily síly nadpřirozené, mocnější i velikých sil lidských. K tomu nedovedl domyslití, jakými vlastnostmi musí vynikati bytosti posvátné, nadzemské nad obyčejné smrtelníky a jaký morální soulad dlužno mezi nimi předpokládati.

Není nevhodno srovnati náboženské názory Bojohemů s představami těch národů, které měly víru velice podobnou. Hýbl připomíná k náboženským názorům Řeků z doby homérské: „Lid duševně nevyvinutý nehledá nikdy u bohů dokonalosti mravní. Bohové jsou mu bytosti nadpřirozené, jejichž působením si vysvětluje všechny zjevy přírodní, jak se mu právě nejlépe hodí; že by tyto bytosti měly býti také mravně dokonalejší než lidé, toho potřebu necítí. Ti, kdož porušují společenské řády od věků ustálené, podněcují sice vždy bohy k hněvu a pomstě, ale bohové sami jsou povzneseni nad všechny požadavky, jimiž se měří konání lidské. Rozpor, který odtud nastává, rušivý dojem, který způsobuje poznání, že bohové trestají něco, čeho se sami dopouštějí, dostavuje se teprve na velmi pokročilém stupni života duševního.“ (Orient a Řekové, 113.)

O náboženském životě Latinů (zakladatelů moci římské) týž historik napsal: „Jejich náboženství ne-

mělo vnitřní vroucnosti; žítí řádně a mravně jim nebylo povinností náboženskou, nýbrž občanskou. Pojíмали vůbec poměr k bohům jako právní svazek, který řídí nadpřirozenou mocí osudy lidské a vyžaduje, aby člověk plnil přesně své povinnosti k bohům, jak posvátný zvyk nařizuje, nemají-li mu bohové odpírati, čeho od nich žádá . . . Přílišné lpění na zevních úkonech . . . naplňovalo náboženství Latinů duchem pověrčivosti: každá sebe nepatrnější odchylka od ustálených zvyků mohla porušiti dobrý poměr k bohům a býti pramenem zla.“ (Tamže, 156.)

Neplynuly časté oběti a jiné náboženské úkony Bojothemů rovněž výhradně z veliké úzkostlivosti, aby některá nadpřirozená síla třebas i malé zanedbání přísně nepotrestala?

Vzpomeňme při tom, jaké hlavy u nás obřadní povinnosti náboženské vykládaly a předpisovaly. U zmíněných Latinů již v pradávném čase byli odbornými znalci, pořadateli bohoslužeb a vykladači pokynů různých bohů sbory kněžské, které uchovávaly a přirozeně rozvíjely náboženskou tradici. Společné úrady členů těchto sborů pochopitelně bránily nesmyslným náhlým změnám, zamezovaly překvapující přemety a zjednávaly si opatrnými akcemi respekt.

Ale u nás? Není dokladu, že by býval u pohanských Bojothemů stav kněžský. Zato myslí davů stávaly se kořisti čarodějů (nazvaných tak od čar rytých nebo kreslených), hadačů, věštkyň a zaklínačů. Čarodějky připravovaly léky, zaříkávaly a zaklínaly, často byly vědomě příčinou otrávení a zhynutí nenáviděných osob nebo dobytka; dávaly lidem návazy (amulety) z nití a stužek a s různými předměty „ochrannými.“ Při různých obřadech, jež souvisely

s pohansko-náboženskými představami, docházelo k mravním výstřednostem. (SSL, 25—6.)

Když již nad naší vlastí zavlál prapor křesťanství, neznamenal to ještě úplné vítězství světa nad temnotou. V celých davech pokřtěných mísily se tradice pohanské s křesťanskými; po některých stránkách přijímána reforma, ale mnoho obyčejů pohanských, pověrečných podržováno dle duševní nálady jednotlivců.

Jak zlozvyky a pověry pohanské měly u nás tuhý život, patrně z toho, že zbožný kníže Břetislav II. r. 1092 uznal za potřebno vypovědět jim ostrý boj. Praví Kosmas, že panovník vyhnal všecky čaroděje, kouzelníky a hadače z oblasti své vlády. „Rovněž i háje neb stromy, které na mnoha místech ctil sprostý lid, vymýtil a spálil ohněm. Rovněž také obyčeje pověrečné, které vesničané, posud polo-pohané, o letnicích v úterý nebo ve středu zachovávali, přinášejíce dárky k studánkám, oběti zabíjeli a zlým duchům obětovali, též pohřby, k nimž docházelo v hájích a v polích, a tryzny konali dle řádu pohanského na rozcestích a trojcestích jakoby pro odpočinutí duší, rovněž i hry bezbožné, které nad mrtvými svými, na prázdné stíny volajíce a škrabošky majíce na obličejích, rozpustile provozovali; tyto všecky slavnosti a bezbožné vynálezy, aby se dále nedály v lidu Božím, vykořenil.“ (FRB II, 136 – 7.)

Ovšem vůle Břetislavova byla dobrá, ale nelze věřit, že by bylo vnější rázné zakročení korunováno úplným úspěchem, pokud zbývaly temnoty a pověry v duších. Jistě i potom zbývalo v naší zemi mnoho hadačů a jiných kejklářů, kteří na žádost pověrečných lidí posluhovali tajně.

Zíbrt přiznává: „Hlasatelům božského učení Kristova bylo zápasiti s krušnými překážkami, houževnatým odporem vyznavačů v mysli a srdci zakořeněného pohanství. Pustili se tu do boje soupeřové mocní. Křesťanství honosilo se nedostižnou ideálností svého vznešeného učení, které přese všecka muka, v nichž dokrváceli neohrožení mučedníci za prvních dob církve křesťanské, vábilo k sobě sta a sta nových nadšených stoupenců.“ Ale i soupeř křesťanství dovedl mocně vábiti srdce prostomyslného lidu. Pohanství bylo mocně zakořeněno, bylo náboženstvím prstonárodním, jež vyhovovalo tužbám lidu pohanského, nepovznášejíc se nad výši jeho vzdělanosti. „Tím nerozlučně srostlo se životem a bytem národním, přešlo do krve celého národa. Boj soupeřů byl veden se vším napětím, krvavě a zdlouhavě.“ Křest očistil sice pohana od kalu hříchu, ale on holdoval dále starodávným oblíbeným obyčejům, „jichž upomínka probudila se v srdci třeba pokřtěného pohana, kdy zjevy přírodní, každým rokem se opakující . . . ponoukaly je k obřadům starého, veselejšího náboženství.“ (Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prstonárodní, 1.) Ovšem ta pohanská veselost byla zjevem vnějškovým, neznamenal napojení duší vnitřním mírem, povznášejícím souladem. Bujným hrám a jiným zlovykům tradičním oddávali se ti lidé, kterým se zdálo obtížno uvést vlastní nitro v úplnou shodu s Desaterem.

Uvažme, jak trpko bylo srdci sv. Václava, když neviděl úplnou proměnu duší, když naopak dobře pozoroval, že Čechové pokřtění zcela klidně dovedou holdovati jak některým zásadám křesťanským tak zároveň tradičním návykům pohanským, jež se přičily duchu Evangelia!

Kalousek připomíná: „Boj proti zbytkům pohanství v obyčejích a pověrách byl obzvláště dlouhý . . . Ovšem houževnaté zachovávání pohanských obyčejů a pověr nemá býti hned na roveň stavěno uvědomělému odporu proti křesťanství. Jako nyní člověk pověrečný pokládá sám sebe za lepšího křesťana, nežli jsou jiní nepověreční lidé: tak nepochybně v 10. a 11. věku, kdy zbytky pohanství u nás byly hojnější nežli dnes, mnohý Čech ve své hlavě směstnal obyčeje a pověry pohanské s vírou křesťanskou, kteréž se nechtěl zásadně protiviti. Ač nebylo krvavých zápasů a válek vybájených od Hájka (kronikáře z XVI. stol., pozn. spis.) mezi křesťany a pohany, bylo k tomu potřebí úsilí velikého a dlouhého, odvahy i trpělivosti, aby pohanské mravy, obyčeje a pověry byly potlačeny a vykořeněny, a aby smýšlení a život upravily se podle požadavků víry křesťanské. Církev a stát musely prostředky duchovními i světskými působiti k tomuto cíli.“ (KOV, 60.)

Ovšem značnou brzdou opravdové očisty byla okolnost, že v době knížecí po celá staletí nej-mocnějšími faktory v životě církevním a docela i ve správě církve u nás byli laičtí velmožové, kteří milovali povrchnost a hověli zlořádům. Kněží, kteří byli na aristokracii svou hmotnou existencí zcela závislí, byli od svých chlebodárců ujařmeni i mravně, tak že z takového prostředí bylo obtížno očekávati rychlou a pronikavou nápravu. O tom však v kapitole jiné.

Zápas s pohanskými pověrami a předsudky v naší zemi byl tím namáhavější a složitější, že některé myšlenkové zrůdy pohanské přivěsily se jako lišejníky a jmelí na větve některých obyčejů a dogmat křesťanských. Potměšilá, náladově pružná pověra

dovedla k svému účelu přizpůsobovati i nové řády, zneužívati jich k cílům zcela jiným, než ke kterým byly ustanoveny. Vnitřní pokoutní nepřítel horší než vnější; vnitřní rakovina více škodí než zranění zvenčí.

Pohanské názory a vášně ovšem velice překážely radostnému, zdravému rozvinutí mravních a kulturních schopností lidu v naší vlasti, tlumily zvuky nejjemnějších strun v srdcích, brzdily i zmohutnění politické.

Šimák praví v úvaze, o vnitřních řádech na konci X. století: „Všude trvá vlastně pohanství v rouše křesťanském, neboť ani sami hlasatelé víry Kristovy nejsou lepší. I domácí legendy pokládají národ za divoký; vládne ještě kult sveřepé síly, kalná vášně nezkrocených pudů, smyslné rozpoutání, neukázněné sobectví, jež se neleká zbrotní ruce krví vlastních sourozenců. A přece vedle toho i zjevy něžné, upřímné vztahy rodinné, věrnosti a oddanosti přátelské, sebezapření i hrdinské oběti — známka i záruka vyššího života, jen až se láskou probudí.“ (ŠKČ, 84.)

Šimák nanáší na tu dobu stíny poněkud přehnané. Z různých okolností lze souditi, že i řada vrchností v naší zemi žila opravdu křesťansky a že si tyto duše vydržovaly kněze dosti způsobilé — ne-li vzděláním, tož aspoň mravní úrovní — k zastávání úřadu duchovního, k posvěcení a zušlechtění srdcí. Přiznáváme však, že ve většině krajů českých na pružný vzmach idealismu se teprve čekalo. Byla-li situace celkem chmurná, tím větší chválu zaslouží ony zjevy něžné, které naplňují Šimáka nadšením. V čele těch zjevů spatřujeme sv. Václava, sv. Lidmilu a sv. Vojtěcha.

Ale srovnajme charakter konce X. století s dobou, jež byla pohanskou i formálně! Jak veliký tu rozdíl! Utajené síly chystaly se k vítěznému vzletu, červánky přecházely v hřejivé paprsky, zvolna docházelo k ustálení jasného názoru světového. Zato však před dobou sv. Lidmily rozpačité tápání, naplněné naivními přístrachy a nesmyslnou pověrečností. Lehce každý přisvědčí, že tmy ve století IX. byly mnohem žalostnější a zhoubnější, protože ani jemnější duše žádoucího světla neviděly.

Není na podiv, že o hlavních směrnicích pohanského kultu v Bojohemu víme málo. Čarodějové, kouzelníci i hadači uměli hověti náladám a rozměrům těch, kteří se k nim utíkali o radu a pomoc. Aby uspokojili ty, které některý bůžek nebo démon v naději zklamal, vymýšleli pomoc jiné síly nadpřirozené dle okolností vnějších. V jiném kraji zase hodilo se postupovati směrem jiným — dle různých pohnutek. Jak tékavá byla fantasie lidu primitivního, tak byly také různotvárné, měnivé její plody. Představy o vlastnostech bohů a bůžků byly výrony naivní lidské obrazivosti. Jednou se obětovalo dobrému bůžku s prosbou za přispění, podruhé démonu ze strachu, aby se nemstil. Jednou přičítána veliká moc (třeba dle výsledku prosby) bohu tomu, jindy jinému. Proto také víme o pohanské věroučné soustavě Bojohemů pramálo.

Takové pohanství, jež není regulováno autoritativními pravidly a určitými směrnicemi a jehož formy závisí na vůli i zvůli individuí dobrodružných, nemůže podporovati zdárný vývoj duše davů; naopak vede k zmatkům velice žalostným, k bezúčelnému tápání, jež se pak zrcadlí v pošetilých skutečích a plánech jak v životě soukromém tak veřejném.

Proto již první úsvity křesťanství byly pro Bojohemy velikým dobrodiním; ukazovaly cestu z trapného bludiště k cíli jasnému, byly návěštím osvození z pitvorné anarchie a náznakem zrození spásitelné harmonie.

Že výchovný význam bojohemského pohanství příliš daleko pokulhával za neocenitelnou prospěšností křesťanství, dosvědčuje nám mimo jiné i jemnocitná duše sv. Lidmily, která postřehla v celé šíři velikou propast mezi tradicemi starobojojemskými a Evangeliem. Právě proto, že nemilovala tato křišťálová povaha obojakost a že se oddala kultu křesťanskému celým srdcem, přímo s hrůzou si vzpomínala na léta, kdy její mysl byla obestřena mlžinami domněnek pohanských. Zapsáno o ní, že denně oplakávala hořce, že byla ctitelkou model. (SSL, 51.)

Bojohemské pohanství nebylo hřeživé, málo mluvilo k citu, nezaručovalo duševního souladu, nemělo dostatečné síly k upevnění kmenové solidarity a k založení velikého národního celku, postrádalo podmínky k jarému vzrůstu vzdělanosti ve společnosti vlastních vyznavačů.

Světlý zjev svatého knížete zárukou lepší budoucnosti.

Sv. Václav panoval v době, kdy v Evropě fysická přesila, hospodářské prospěchy, jazyková příbuznost anebo pohanské bájesloví nedovedly snadno a trvale seskupiti drobné kmeny ve větší, imponující národ, v dobře zřízený stát se zajištěnou budoucností.

Vzpomeňme energických činů důmyslného a chrabrého kupce Sama! Ten v VII. století osvobodil Slovary od jha avarského a založil veliký slovanský

stát ze Slovanů alpsko-pannonských, bojohemských a těch, kteří byli usedlí mezi Labem a Sálou. Když však Samo r. 658 zemřel, stát onen se rychle rozpadl a část Slovanů osvobozených znovu se ocitla pod panstvím avarským. Ačkoli střediště oné říše Samovy bylo asi v Bojohemu, přece ani Bojohemové nevzali si z vynikajících úspěchů onoho velkého vůdce příklad a podnět k novému velkorysému plánu politickému. Ba jeho jméno upadlo mezi bojohemskými kmeny v zapomenutí. První český dějepisec Kosmas (1045—1125), který byl na svou dobu velice vzdělaný a na svých cestách v Itálii, Německu a Uhrách jistě se stýkal s inteligenty poněkud obeznámenými se starší historií, prozrazuje ve svém záslužném letopise, že o Samovi nic neví. Zpracoval různé starobojohemské pověsti málo věrohodné, z nichž některé byly čirou fantasií, ale o mohutném slovanském státě, v němž nehráli Bojohemové úlohu podřízenou, nenapsal ani řádky, ačkoli jeho dílo jeví upřímnou snahu o zvýšení slávy jména českého.

Zato Kosmas velebí křesťanské hrdiny, kteří vynikali jak statečností v boji tak ochranou zájmů křesťansko-náboženských, dobrovolným utrpením za ideály Kristovy a životosprávou evangelickou. V době sv. Václava i Kosmově obracely k sobě nejživější pozornost veřejnosti evropské mysl rytířská, svatost života a sklon k mučednictví pro zásady katolicko-reformní.

Všecky tyto vlastnosti náš mladistvý panovník měl. Jeho život nadto spadá do doby, kdy se probouzelo v Evropě veliké hnutí mravně-reformní, které krátce po smrti světcově živelní silou uchvacovalo veliké davy. Začal tedy náš kníže veřejně působiti v období, které bylo pro šíření slávy jeho

jména velice šťastné. Svým životem, vzděláním a tragickou smrtí byl by k sobě připoutal veliký zájem reformujících horlivců jak domácích tak cizích, i kdyby nebyval knížetem.

A to je významné, že právě mužové typu Václavova byli nejschopnějšími činiteli státotvornými. Ti dovedli soustřediti pod svým praporem živly dotud politicky roztráštěné, které nestačila sdružení společná řeč, ba často ani společné, velice hrozné nebezpečství.

K velké politické rodině rytířského světce rády se přihlašovaly i ty elementy, jež užívaly jazyka jiného. V oddaném sluhovi Božím viděli zbožní křesťané svého strážného genia, protektora národní pospolitosti a mocného přímluvce u trůnu Božího. Světec katolický stával se — ne-li za živa, tož po smrti — krystalizačním bodem velikých mocenských skupin. Společenství víry a společné uctívání téhož světce bylo mocnou zpruhou politické solidarity i ve státech jazykově smíšených.

Velkomoravský mocný panovník učinil osudnou chybu i politickou, že pronásledoval sv. Methoda, slynoucího pověstí světce již za živa a že se zachoval krutě i k nejoddanějším žákům a ctitelům Methodějovým. V kritických okamžicích říše mohlo působiti jméno slovanského apoštola větší divy než silná armáda. Ježto však odkaz Methodův rdoušen, rozpadal se stát již před mohutnými nájezdy barbarů maďarských.

A Maďaři sami? Vítězné výpravy loupežné jim přinášely úspěchy pouze chvilkové. Tvrdá pěst sama jim nemohla zabezpečiti politickou moc na delší budoucnost. Již proto nikoli, že týraní katoličtí národové se proti nim organisovali v obrannou alianci vojenskou. Maďaři poněkud zmoudřeli po

své veliké porážce na Lechu r. 955. Hrozil jim smutný osud Avarů, kteří před nimi přece vládli ještě mocněji. Maďaři tudíž obraceli své zření pilněji ke křesťanství, které porůznu u nich propagovali řečtí a jiní misionáři. Potřebovali nového jednotícího názoru světového jak pro záchranu a prospěšný rozvoj svérázu národního tak pro udržení jiných národů v společném svazku politickém.

Zvláštního štěstí pak se Maďarsku dostalo, že nejhorlivější propagátor ideí katolických, sám panovník Štěpán (997—1038) byl vřazen mezi světce církve katolické. Jméno sv. Štěpána bylo nejmocnějším poutem politickým mezi národy uherskými — a to tím spíše, že národové nemaďarští ve středověkých Uhrách nebyli o své jazyky olupováni. Slova „koruna sv. Štěpána, říše sv. Štěpána, země svatoštěpánské koruny“ měla mohutný význam v říši, která byla z tehdejších katolických států národnostně nejpestřejší. Kdyby nebyval svatý panovník pokládán za patrona všech těch různých národů, bývala by se říše uherská snadno rozpadla při zevnějším silnějším nárazu. V Uhrách vypukly po smrti sv. Štěpána boje o trůn, které silně ohrožovaly maďarskou samostatnost; přece však stát přežil domácí sváry vítězně. Rozvrat koruny svatoštěpánské po světové válce ovšem dlužno přičísti hlavně křiklavé zradě spravedlivého národnostního stanoviska světce uherského.

Cím zachovali Irčané do dnešního dne národní sebevědomí, pocit plemenné rázovitosti? Sama jejich řeč to nebyla, vždyť velká většina Irčanů mluví anglicky. Připomeňme si však, že Irsko se nazývá „ostrovem světců“, jest neochvějnou, uvědomělou baštou katolicismu, která odporuje houževnatě sektářství. —

Hlavním strážcem irské pospolitosti národní je sv. Patrik. Tento světec, který tam působil v letech 432—465 po Kristu, vtiskl se svými proslulými žáky ostrovu ráz nesmazatelný. Právě proto, že ta svatá družina spojila důmyslně zřízení církve s dobrými institucemi, jež se v lidu zakořenily, stalo se její dílo tak mohutným a trvalým, že nebylo potlačeno ani dlouholetým krutým pronásledováním sektářským. Velká rodina sv. Patrika existuje dále jako národ různící se od anglických sektářů.

Zrovna tak jménu sv. Václava děkuje náš lid za organisaci a posilu jak národa tak státu. Zbožní předkové naši nazvali světce vděčně a významně dědicem, t. j. majitelem české země; tento název měl býti také výstrahou jiným panovníkům katolickým, aby se neopovážili rozchvátit zemi, jež jest zasvěcena světcům, uctívanému ve všech katolických státech. Tento kníže je plným právem ctěn jako patron solidarity národní. Jméno sv. Václava dovedlo posílit klesající sebedůvěru národa i v krisích velice svízelných.

Kult svatováclavský netoliko povznášel mysl národa k nebesům, netoliko utvrzoval mezi Čechy ctnosti křesťanské; stal se zároveň vydatnou podporou českých snah státoprávních. Národ náš byl ctěn i daleko za hranicemi zvláště proto, že se v jeho středu zrodil svatý hrdina, který se stal nadto mučedníkem pro zásady křesťanské.

Sv. Václav povýšil svůj národ nad sousedy.

Není proto divu, že nám záviděli národové jiní, kteří se nemohli pochlubiti světce tak proslulým. Jestliže je trýznila politická krise, provázená sváry jednotlivých skupin, lačně toužili, aby jim byl dán

tmel posvátný v osobě podobného světce, jakým byl patron český.

Vhodno dobře uvážit tuto charakteristiku Šustovu rozvrácené velké říše v době pozdější: „Polsko 13. věku byla nešťastná, rozervaná země. Prostíraje se bez ochranného valu přirozených hranic na východ do nekonečných bažin a stepí, nemělo v čele svých knížat zářivého světce, jako byl český Václav nebo uherský Štěpán, světce, který by byl posvátným dědicem země, silným tmelem a symbolem její jednoty. Národ polský měl ovšem v Hnězdně mocného patrona, Vojtěcha, ale Vojtěch byl apoštol-cizinec, který nepatřil jen Polsku, a teprve mnohem později přidružil se k němu vlastní světec národní, krakovský biskup Stanislav. K němu však se pojilo vlastně více hrůzy než požehnání. Bylť krakovský biskup mučedníkem, byv zahuben samým králem polským, když hájil svobod církevních, a proto se ve 13. věku věřilo, že koruna Boleslava Chrabrého, potřísněná svatou krví, unikla kamsi v neznámo a nevrátí se, dokud hrozný hřích nebude smazán stérým utrpením polského národa. Polsko tehdejší pak nebylo vůbec státem; tvořilo vlastně jen velikou provincii církevní, podléhající lenní svrchovanosti vzdálených papežů a metropolitní správě arcibiskupů hnězdenských. Od smrti Boleslava Smělého (1080), vraha Stanislavova, nebylo tu vskutku korunovaného krále a kraj se tříštil znovu a znovu na libovolně ukrajované a náhodně spojované kusy. Knížata, hrubě nedbající prvenství stolce krakovského, dávají se navzájem v zmatených bojích; hranice jejich údelů, příliš vratké a mnohdy takřka chvilkové, netvoří spolehlivou kostru národní jednoty a rod (královský) Piastův se rozpadá v nepřehlednou spleť větví mazovských, kujavských, slezských, malopol-

ských i velkopolských, jejichž vzájemné soužití se druhdy jeví takřka bojem všech proti všem, kterým se vzdělanostní vývoj země tím žalostněji opoždjuje, že i cizí kořistníci ji neúnavně oklořádají a plení.“

Šusta poukazuje dále, jak bylo tehdy Polsko malomocné při sveřepých útocích pohanů, schismatických Rusů a západních dobyvatelů. „V tomto soumraku národní bídy a rozvratu zaznívají z ochuzených klášterů polských resignovaná prorocství, hlásající, že teprve před posledním soudem bude splněn nebeský slib obnovení polského království... ale zoufalství tomu čelily zároveň i hlasy větší důvěry, jako byl hlas dominikána Vincencia roku 1261, pevnou nadějí, že milosrdný Bůh neprodlouží svých trestů až do konce dnů. Vždyť pokořil se rod knížecí (jehož člen zavraždil sv. Stanislava, pozn. pis.) v prachu před památkou Stanislava, slavně přijatého r. 1253 papežem v řadu svatých církve obecné, a stejně jako srostly rozsekané údy těla mučedníkovy zázrakem v celek, podobně snad „zadrží nyní již všemohoucí ruku hněvu svého, uvede v jednotu rozdělené království, zesílí je spravedlností a oděje znova slávou svou všecko Polsko.“ (Poslední Přemyslovci a jejich dědictví, 284 - 5.)

Toť velmi výstižný nákres trapné choroby říše, v níž se jevil živý bol nad tím, že nemá světce podobného svatořečenému knížeti českému. V Polsku panovník, který měl býti mocným ochráncem hodnot duchovních, usmrtil velekněžského strážce práv církevních. U nás naopak právě přední držitel moci politické prolil vlastní krev za práva království Božího na zemi, za snahu o mravní povznesení a mocenské zmohutnění lidu poddaného. Český kníže nebyl zavražděn od notabilit, jimž by býval úředně svěřen úkol hájiti práv náboženských; byl

umučen spiknutím živelů polopohanských. Tudíž po stránce politické byl tu veliký rozdíl. Sv. Stanislav těšil se v Polsku právem vřelé úctě, ale nebyl pokládán za symbol jednoty říše.

Z mistrného názorného nárysu Šustova se poučujeme, jak vysoce ve středověku ceněny hodnoty náboženské i při starostech a nadějích politických. Idea národní a státotvorná nerozlučně sdružována s tužbami náboženskými; jevilo se úsilí, aby i akce veřejno-právní a zvláště významné politické byly posvěceny vláhou milosti nebeské, zkrášleny pelem nadzemským. Jestliže říše polská, která přece vyspěla na hraně století X. a XI. k epochálnímu rozmachu, potřebovala k obnově národní solidarity vynikajícího světce-politika ve století třináctém, tím spíše takového velikána potřebovalo Bojohemum ve století desátém, v čase, kdy se teprve veliký národní celek pracně zakládal. Poláci v XIII. století měli z historie svého státu ze století předchozího velice cenné zkušenosti — a přece na rozhárané poměry zírali bezradně, čekajíce, až se objeví vyvolenec Páně, „až přijde ten, jenž povolán jest Bohem jako nový Aron.“

Ve středověku nebylo vzácností, jestliže stát, který necítil velikou oporu ve světcích symbolisujícím jeho jednotu, přijal skromný titul léna papežského. Takový politický útvar hledal proti vnějším kořistníkům aspoň patronát viditelné hlavy církve, živé autority, uznávané od všech národů katolických.

Sám proslulý, velice mocný panovník velkomoravské říše Svatopluk dal se pod ochranu papežského dvora, stal se vasalem nástupců sv. Petra. („Hlídka“ z r. 1929, 91.) Uherský sv. Štěpán navázal na snahy Rastislavovy a Svatoplukovy. Aby své dílo politické upevnil a unikl německé nadvládě,

poddal se papežské stoličce a přijal od ní královskou korunu. (Sch K M II, 138. P D Č, 18.) — Zkrátka v těsném styku s církví a v posvěcení náboženském hledáno a nalézáno ve středověku upevnění politických útvarů. Se zvláštní důvěrou hleděl své budoucnosti vstříc zvláště ten národ, který se honosil světcem - sjednotitelem, požívajícím veliké úcty i v cizině.

Světcí pokládáni ve chvílích kritických, kdy hrozilo vyrovnání mezinárodních sporů válkou, za mocné smírce. Píše na př. Šusta: „K hrobu sv. Stanislava do Krakova nepřicházel se poklonit (ve XIII. stol., pozn. pis.) jen král český; putoval tam také král uherský, který, stejně jako Přemysl, byl sešvakřen s několikerou větví domu Piastova a mohl se dovolávati slov obecně rozšířené kroniky Kadlubkovy, podle nichž se v nebi sv. Štěpán se sv. Vojtěchem svorně modlí, aby Polsko a Uhry navždy setrvaly ve věrném přátelství.“ (D. c. 288.)

Plným právem byli Čechové hrdi na sv. Lidmilu a jejího vnuka, toto okouzující dvojhvězdí v chmurných počátcích našich dějin.

Nadšeně volá český chvalořečník třináctého století: „Ó Čechy, kdybyste poznaly, jak vzácného daru se vám dostalo, kterak stkvělého světla paprsky ozářeny jste, jak velké přímluvkyně (sv. Lidmily) prostřednictvím vás podporuje, pozorovaly byste, jak veliké radosti příčinu máte. Ó kdybyste povážily, jak slavná záruka vám zbyla, zajisté s poctivostí a slávou velkou cenily byste dar sobě svěřený; potom nevděk váš nezdržoval by ruce dárcovy, a v žádostech více byste zajisté pořídily silou záruky, kdybyste bedlivěji jí chránily.“

Chvalořečník ten zaníceně připomíná a mocně povzbuzuje: „Pozorujtež, jak ve středu vašem matka

věřících, podpora víry křesťanské, ověncena do nebe vešla, matka, pravím, nejvýše poctěná a důstojná, jež u Boha vaší bude orodovnicí. Svěťtež svátek v nebi plesající, abyste hodny byly účastenství radosti její, mějte se za šťastny, slavíce znova světice vzešlé ze středu vašeho. Budiž vám posvátný den tento, abyste . . . se svaton Lidmilou v nebi věčně svátky světiti zasloužily. Kéž ozývají se u vás svěcením tak velikého svátku chrámy a nemlčí zvuky zpěvu svátku přiměřeného, varhany zvučí, plesá srdce plné svaté radosti, kněžstvo a lid, staří s mladými, paní pospolu s pannami, bohatí a chudí o slavném svátku; šířitelkyně pravé víry a matka proslulá, prostřednice milá v nebesích za všechny laskavě se přimlouvá, kteří zbožně světí svátek její. Ó šťastné Čechy, šťastnou ochranou utvrzené, ó jak velké jsou země, jež nemají tak velké podpory, jež, kdyby ji měly, radostí by poskakovaly. Kéž tedy ozývají se ústa chvalořečníků ke chvále a slávě tak velkého svátku, jehož zázraky Boží s nebes nezamlčely . . . Pozorujte tedy, Čechy, jak vzácnost jest, co máte. Oznamujtež, nezamlčujte slávu a poctu, kterou výhradně máte, jaký poklad vám svěřen, tak líbezný a podivuhodný.“ (SSL, 118.)

I sv. Lidmila byla učitelkou bojohemské pospolitosti. Zcela právem ji nazýváme matkou národa. Je zasloužilou matkou českého lidu i proto, že nám vychovala tak vzorně sv. Václava. Ale sv. Václav byl řádně přijatým knížetem českým, tedy předním politickým reprezentantem českého lidu. Byl tudíž uctíván jako hlavní patron země více než sv. Lidmila. Pozorujeme-li výlev vroucích citů onoho chvalořečníka sv. Lidmily, sledujeme-li výron tak nadšené lásky, můžeme si domysleti, jak žhavá teprve byla láska v nitru zbožných Čechů k sv. Václavu.

Úcta k ostatkům národních světců.

Hluboce cítěná úcta k národním světcům se téžjevila v uctívání jejich ostatků, v horlivé snaze, aby jejich kosti našly odpočinek ve vlasti, buď v rodišti nebo hlavním městě zemském. Sv. Václav dal slavně přenést ostatky sv. Lidmily z Tetína na Pražský hrad. Nevedla ho k tomu pouze láska a vděčnost k ušlechtilé vychovateli, nýbrž i zájem náboženský. Jak sv. Václav tak jiní zbožní Čechové pokládali matku národa za mučednici Boží. Přenesení ostatků tedy mělo sloužiti také k posile náboženského ducha, k zvelebení svatolidmilského kultu. (SSL, 90. NČD I/1, 463.)

Tělo sv. Václava odpočívalo půltřetího roku v Boleslavi v kostele sv. Kosmy a Damiána. Ale sláva našeho knížete, která vzrůstala jak v zemi tak za hranicemi, pohnula vroucí jeho ctitele i samotného Boleslava, aby posvátné ostatky byly uloženy v kostele významnějším, ježž sám světec založil. Bylo přirozeno, že Čechové toužili, aby tělo jejich patrona odpočívalo v Praze, odkud svatý kníže veřejné záležitosti řídil. K slavnostnímu přenesení došlo 4. března r. 932. (SSV. 94. NČD I/1, 94.)

Nejvýmluvnějším dokladem hluboké úcty křesťanstva středověkého k ostatkům národních světců jsou osudy tělesné schránky sv. Vojtěcha.

Bystrý Boleslav Chrabrý velmi dobře postřehl, co značí známý a široko daleko slavený světec pro zušlechtění srdcí křesťanského národa. Věděl, že náboženský kult mohutní v těch zemích, kde odpočívají ostatky svatých. V době toho mocného panovníka z polského národa nevzešel ještě žádný světec. Ale sv. Vojtěch byl takřka pokládán za

světce domácího. Byl vypuzen z vlasti počínáním aristokratů nešlechetných, ale našel vřelé přijetí na dvoře polském. Apoštolskou námahou tohoto světce stupňovalo se v Polsku náboženské zvroutnění. —

Bylo to tedy netoliko osvědčením upřímné zbožnosti a vděčnosti k svatému reformátorovi, ale i činem praktického smyslu a chvalitěbné prozíravosti, jestliže Boleslav získal ostatky velikého světce pro vlastní zemi. Uložení tělesné schránky Vojtěchovy v Polsku mělo i veliký význam politický. Vždyť sám císař německý Ota III. byl zaníceným ctitelem umučeného biskupa. A právě po smrti sv. Vojtěcha Boleslav přízně Otovy velice potřeboval.

Polský panovník tedy tělo mučedníkovy vykoupil a dal je slavně pohřbíti v kostele třemešenském. Brzy byly ostatky s velikou slávou přeneseny do chrámu Panny Marie ve Hnězdně. K tomuto místu se připíjala nyní veliká pozornost Oty III.

Vypravuje Novotný: „R. 1000 Ota III. podnikl památnou a pozornost snad všech současníků vzbudivší pout ku hrobu svého mrtvého přítele a nyní již proslaveného světce Vojtěcha ve Hnězdně, jež pro vývoj říše polské měla význam epochální. Již z dálky spatřiv hrad a kostel kryjící ostatky Vojtěchovy, císař skočil s koně a bos putoval k posvátnému hrobu. Jako kající přišel, ale přinášel dar, jaký tenkrát mohl dáti jenom císař. Přilnuv k Boleslavovi Chrabrému pro péči, již věnoval Vojtěchovi i jeho ostatkům, nadšen vůbec zářivou památkou svého přítele-mučeníka . . . Ota III. ochotně svolil k oslavení Vojtěchovu způsobem nejokázalejším. Již na první zprávu o smrti Vojtěchově Ota III., rozradostněn, že doba jeho vlády byla vyznamenána

smrtí takového mučníka, byl ochoten jeho památku oslaviti způsobem stkvělým . . . Chrám, v němž drahé tělo chováno, povýšen na metropolitní, a nerozdílný soudruh Vojtěchův, jeho stálý průvodce a svědek jeho umučení, nevlastní jeho bratr Radim Gaudentius, stal se prvním arcibiskupem Hnězdenským. Nové metropoli podřízeno několik biskupství . . . Říši polské dostalo se daru k vybudování samostatnosti neobyčejně v těch dobách cenného — vlastní organisace církevní, na niž Čechy měly čekati ještě půl čtvrtá sta let.“ (NČD I/1, 662 7.)

Památné své návštěvy hrobu svatého biskupa užil císař k osvědčení nejvřelejšího přátelství k Boleslavovi a jeho národu, až to vzbudilo mezi evropskými státníky veliký rozruch. K oslavě sv. Vojtěcha a k zvýšení slávy a moci státu, který tak hluboce k mučedníkovi lnul, uznal Ota III. Boleslava králem způsobem slavnostním. Sňal totiž u přítomnosti knížat korunu s hlavy své a vstavil ji na hlavu knížete polského. Také zasnoubil synovi Boleslavovu svou sestru.

Nyní středověká duše česká měla velmi vhodnou příležitost k sebezpytu. Jako v pozdějším čase Poláci truchlili nad krvavým činem svého panovníka Boleslava Smělého, tak na prahu XI. století naši šlechtici kajcně se zpytovali, jak se zachovali k svému svatému biskupovi. Uráželi hrubě jeho úřad. Vyštvali jej ze země a povraždili jeho bratry, ctitele sv. Václava. Když na svátek patrona českého (28. září 995) prosili Slavníkovci v obležené Libici, aby aspoň v ten zasvěcený den nastal klid zbraní, bylo jim odpověděno z vojska Boleslava II.: „Vaším-li svatým jest Václav, naším zajisté je Boleslav.“ Tímto jízlivým odmítnutím dotkli se velice nešetrně i kultu svatováclavského. A pak nastaly Čechům

chvíle velice žalostné, zatím co Polsko se vyšínulo k veliké moci a slávě.

Za krutovlády Boleslava III. a žalostných zmatků dalších středověká duše česká rozjímala, že sice ostatky předního patrona zemského jsou ve vlasti, ale památka sv. Václava byla potupena jak slovy tak skutky krvavými i urážením svatého biskupa, horlivého pokračovatele v spasitelných akcích knížete svatého. V bědných dnech tudíž vzrůstala tužba po kajícím odčinění urážek, po dokonalém smíru se světci českými. Hořelo přání, aby se dala náležitá satisfakce biskupu-mučedníkovi — a aby jeho ostatky byly přeneseny do Čech. Světec, který dříve byl potupně ve vlasti odmítnut, nechť se vrátí do země rodné v slávě a nechť jeho kosti jsou uloženy v srdci Čech, v samé Praze! Pak teprve možno doufati, že mocnosti nebeské uštědří zemi týrané mír a požehnání.

Když propuklo v Polsku osudné bezvládí, chystal se český kníže Břetislav I. vyrovnati s tou říší účty politické; chtěl získati zpět, o co náš stát přemocí polskou přišel. K politické tužbě však se pojila také přání ideální. Čechové dychtili po tělu svatého biskupa. „Dřívější zloba“, dí Šimák, „se změnila v pokornou úctu a lítostné zkroušení, nenávist v plamennou snahu, aby se i toto zavržené požehnání mohlo vrátiti v rodnou půdu, a s ním snad aby přišla (do Prahy) i berla arcibiskupská.“

Česká ofensiva vítězila nad nepřipravenými Poláky r. 1039 hravě. Opanováno i Hnězdno. Kosmas mnoha slovy snaží se názorně vylíčiti hluboký dojem českých bojovníků, když stanuli v chrámu před hrobem biskupovým. Čechové nedbajíce v chrámu kořisti, jen tělo světcovo chtěli si přivlastniti. Ale zdržoval je pražský biskup Šebíř; prý se nesmí

ledakterý člověk dotknouti tělesné schránky muže, který byl ctností pln. „Velmi se zajisté bojím, abychom nebyli poraženi buď pominutím myslí, buď slepotou, buď nějakou mdlobou údů, kdybychom se to opovážili všetečně učiniti. Proto dříve po tři dni se postěte, ze hříchů svých se kajte a odřekněte se všech ohavností, které mu byly na vás ohavné a z celého srdce slibte, že se jich již nedopustíte.“ (FRB II, 71—2.)

Po tři dny se podvolovalo vojsko tuhému pokání a potom na popud knížete a biskupa vyhlášeny a utvrzeny řády, které sv. Vojtěch marně usiloval ve své vlasti zakořeniti. Pak sám biskup za hlaholu písní otevřel hrob, vyzdvihl ostatky sv. Vojtěcha, pak tělo bratra jeho Radima i těla pěti sv. bratří poustevníků, kteří byli v Polsku umučeni od loupežníků kolem roku 1000.

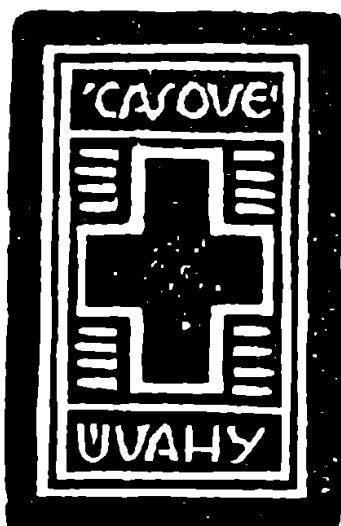
Hned nato česká výprava vojenská se vracela. Postaráno, aby vnesení ostatků do samé Prahy bylo co nejslavnější. Když se vojsko přiblížilo 23. srpna k Praze, setrvalo přes noc v polích nad potokem Rokytnicí. Druhého dne — dle předběžných pokynů — hned za svítání vyšlo z Prahy všecko tamější duchovenstvo s množstvím lidu vítěznému vojsku naproti, aby se zúčastnilo slavného vjezdu; prý širé pole sotva husté zástupy obsáhlo.

V čele průvodu nesli rakev Vojtěchovu kníže, biskup Šebíř a dva jiní z předních. Za nimi nesli opatové a jiní ostatky svatých pěti bratří. Tělo prvního arcibiskupa polského Radima neseno od arcikněží Pražského kostela. Následoval veliký počet vozů s hojnou kořistí válečnou. (ŠKČ, 87. TDP I, 111.) Tak uctívány slavnostně ostatky mužů zasloužilých o rozmnožení slávy Boží.

Jest ovšem otázka, zdaž Češi měli fakticky právo odnésti posvátné ostatky z místa náležitého odpočinku. Polské duchovenstvo bylo bolestnou, nenahraditelnou ztrátou do nejvyšší míry roztrpčeno.

Kníže Břetislav se domníval, že nyní lehce se mu podaří vymoci, aby pražské biskupství bylo povýšeno na arcibiskupství. Vypravil do Říma slavné poselství s prosbou, aby kostelu Pražskému, který se stal nyní hrobkou sv. Vojtěcha, dostalo se téže cti, jíž se těšil kostel Hnězdenský. Ale české posly, vypravené se vzácnými dary, předešlo již poselstvo jiné, nepochybně polské, které obvinilo Čechy z násilí na církvi a svatokrádeže. Nebyli tedy poslové čeští přijati na papežském dvčře vlídně. Byli nuceni chlácholiti jak papeže tak jeho okolí. Omlouvali přenesení ostatků i některé veliké nepřístojnosti české moci branné tak obratně, až hněv Říma uklidnili. Ale jejich žádosti za arcibiskupské pallium pro Šebíře nebylo vyhověno. Zato rozkázáno, aby za pokání kníže a biskup vystavěli klášter a vším potřebným jej opatřili. (NČD I/2, 27 9. FRB II, 78-9.)

I velice houževnatý zápas, který se rozvířil kolem ostatků hnězdenských, je nám výmluvným svědectvím, jak veliký význam tehdy měli světci národní.

Z publikací »Časových Úvah« jsou zde dosud na
skladě brožury:

I. APOLOGETIKA.		Stran	Cenn	hal.
Dr. Fr. Reyl: Manželství přirozené a svátostné	32	32		
V. H. Hradecký: Volná Myšlenka	56	56		
Fr. Blaták: Sv. Missie	40	40		
Fr. Jlrásko: O křesťanské charitě	32	32		
Jan Běhina: Úpadek vědy	40	40		
Jos. Rohleder: V zápase o Řím	48	180		
Dr. Jan Konečný: Cesty, jimiž se ubírá mo- derní lidstvo k Bohu	32	40		
Dr. Jos. Beran: Suggerce a zázraky Kristovy	36	50		
V. Skála: Katolíci za války	48	70		
De la Briere-Eltzer: Převaha protestantů nad katolíky	40	40		
Fil. Šubr: Umění a náboženství	48	48		
Dr. Jan Konečný: Ježíš Kristus v dějinných dokladech své doby	40	86		
Dr. Ot. Tauber: Mravní výchova a škola	34	80		
V. Skála: Církev československá	32	76		
Dr. Jos. Novotný: Laická morálka	72	160		
Dr. Jos. Novotný: Věda a víra o původu světa	76	80		
Dr. Jan Konečný: V boji o nové náboženství	86	570		
K. B. Olmr: Jak povstal život na zemi? . . .	36	190		
Jiří Sahula: Sváry českých sektářů	64	220		
A. Sládeček: Laický apoštolát	76	320		
J. Krátký: Stručná lidová obrana katolického náboženství	80	320		
Dr. J. Konečný: Československý katechismus — rozklad křesťanství	72	350		
Tomáš Chroňý: Láska k vlasti se stavoviska katolické morálky	132	420		
Dr. J. Novotný: Občanská výchova dle pokro- kových učitelů	130	650		
Dr. K. Kašpar: Pastýřský list o sv. Janu Nep.	20	220		
Dr. Jan Konečný: Adventisté	52	300		
Dr. Aug. Štancel: Pryč s našim školským mo- nopolem	48	300		

II. DĚJINY.

Dr. Jos. Samsour: Inkvisice církevní	83	80		
Jiří Sahula: Církevní snahy Husovy	48	100		
Dr. Ot. Tauber: Časové záhady výchovy . .	88	150		
Dr. Ot. Tauber: Bílá Hora	16	50		
Prof. Vévoda: Základy výchovy: Náboženství a mravnost	92	250		
Jiří Sahula: Krutosti habsburské	64	260		
Vilém Koleč: Bratři Orebští	49	200		
Hří Sahula: Karel IV., Otec vlasti	112	112		
Jiří Sahula: Arnošt z Pardubic	64	64		
Jiří Sahula: Sociální postavení kněžstva v době husitské	32	32		

Jiří Sahula: Vzdělání kněžstva v husitské a husitské		
Jiří Sahula: Husitské ženy . . .		
Jiří Sahula: Jan ze Želiva . . .		
Jiří Sahula: Český obchod v do ské a husitské		
Jiří Sahula: Vzájemný poměr češ		
Dr. Fr. Šulc: Byl Hus odsouzen ,		
Jiří Sahula: Svatý Vojtěch a jeho doba . . .	48	170
Jos. Hronek: Kněží buditelé národa českosl.	40	170
Dr. K. Kašpar: Skutky a nikoliv slova papeže míru Benedikta XV.	98	320
Dr. J. Konečný: Monismus a křesťanství . . .	63	230
Jiří Sahula: Husitské sondy a ortely.	128	400
Jiří Sahula: Církevní úkoly staročeských škol nekatolických	80	350
Fant. Pukl: Vývoj rozluky církve od státu v Evropě	128	500
Jiří Sahula: Význam Žižkova díla. Díl I. . . .	80	350
Jiří Sahula: Význam Žižkova díla. Díl II. . . .	128	450
K. Lutislav: Pravda a lež o českých dějinách. Díl I.	140	300
K. Lutislav: Pravda a lež o českých dějinách. Díl II.	172	400
J. Sahula: První průkopníci luterství v Čechách	80	320
K. Lutislav: Řím a národ český	104	400
A. Havel: Pravda o sv. Janu Nep.	72	360
Jiří Sahula: Mravní a osvětový význam odpuštěk ve středověku	188	650
Dr. K. Kašpar: Hus a jeho ovoce	124	500

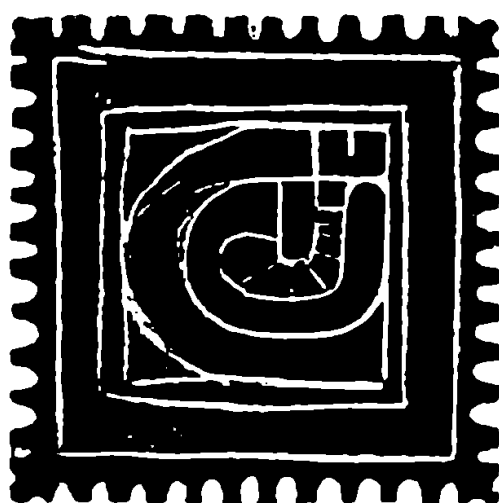
III. SOCIOLOGIE.

M. Voňavka: Katolickým jinochům — spolky katolické	56	56
Fr. Blafák: Z porýnských misí	64	64
M. J. Voňavka: Alkohol nepřítel	48	48
Pozorovatel: Pozérství	80	80
J. P. Hradecký: Z dom. soc. demokratů. I.-III.	236	200
M. Hettinger-Navrátil: Slovo včas o právu volebním	40	40
P. Jan Urban-Fr. Šubrt: O ruském pravoslaví	40	40
Dr. Aug. Štancel: Křesťanství a roln. otázka	66	180
Dr. Aug. Štancel: Kapitalismus	96	400
J. M. Zavoral: Chraňte dítek svých!	49	200
Ing. Janáček Al.: Soc. otázka a polit. strany české	72	250
Josef Hronek: Dnešní směry socialismu . . .	63	250
Štěpán Goldschmid: Dílo Boskovo	48	270
Pietriga—K. Lutislav: Péče o venk. mládež .	20	160
Al. Sládeček: Pryč s nábožen. lhostejností .	48	200
Arnošt Oliva: Matka vychovatelka	56	220
Arnošt Oliva: Biblické ženy a katol. dívka .	176	660
Dr. J. Konečný: Ozdoba církve	32	200
Dr. Ot. Tauber: Mravní záhady dneška . . .	118	500
K. Volařík: Mravní výchova ve školách . .	32	300

Obráz doby svatováclavské.

II. díl.

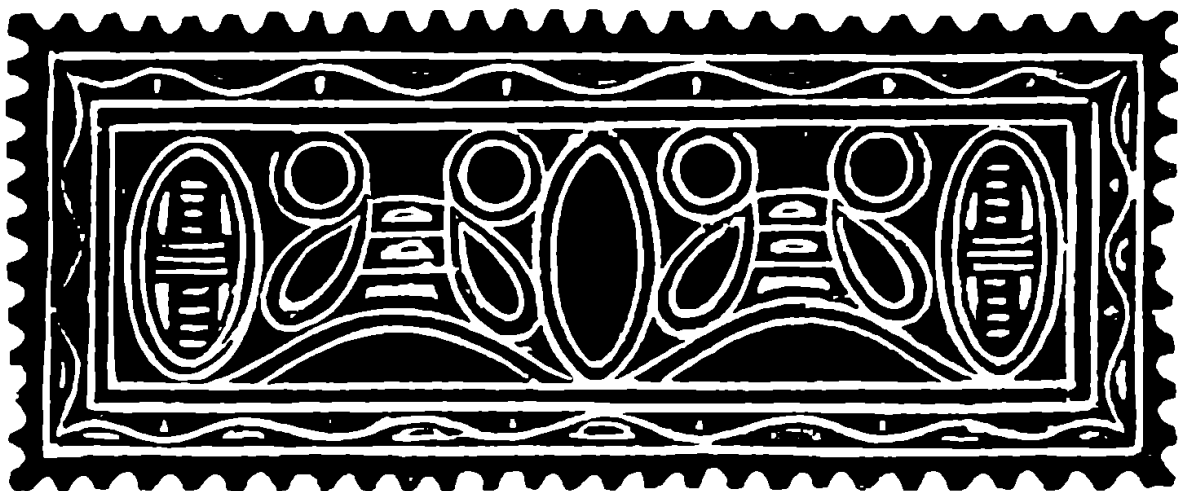
Napsal
Jiří Sahula.

1929.

Nakladatel : „Tiskové Družstvo“ v Hradci Králové
(Adalbertinum).

Tiskem Družstevní knihtiskárny v Hradci Králové.

Středověký vývoj národností.

K přesnějšímu ocenění životního díla svatého knížete našeho je potřebí obracet zření k některým zvlášť významným názorům, vlastnostem a sklonům duše středověké.

Je důležité seznati, jaké stanovisko zaujímali středověcí lidé k národnosti.

Co vlastně shrnujeme pod pojem národa? V Ottově slovníku naučném (XVII. 1046) čteme: „Národ jest hromadný název příslušníků jednoho plemene, majících společný původ, společný jazyk, společné mravy, zvyky, tradice, společnou literaturu i osvětu. Pojem slova „národ“ posud není přesně vymezen ani ustálen, býváť někdy širší, někdy užší: v širším smyslu mluvíme na př. o národu slovanském jako celku, v užším smyslu pak o národu ruském, polském, českém atd. jakožto částech velikého národa slovanského. Podle toho definuje se (vymezuje se, určuje se) pak národnost jakožto soubor znaků charakterisujících národ, z nichž na předním místě klade se jazyk jakožto známka nejzjevnější. Proto každý uvědomělý národ, který zápasí o svoji existenci a nechce se odnárodniti, hájí především

svého jazyka. Často užívá se slova národ i ve významu politickém.“

K takovému vymezení pojmu národa pohanští Praslované dospěti ani nemohli. Vždyť negramotné skupiny slovanské na př. neměly společné literatury a osvěty, docela i zvyky jejich dle toho, kde se usadily, se značně lišily. Zvláště těm slovanským kmenům, jež vedly život polokočovný, bylo chápání národnosti v dnešním slova smyslu cizí.

Pojem národnosti během staletí prodělal různé změny. Nepodivíme se tomu, jestliže si uvědomíme, že vlastně posud definice národnosti není zcela ustálena. V raném středověku na př. různojazyčné kmeny, jež byly spojeny zájmy hospodářskými a vojenskými, leckde se považovaly za jeden národ. Naopak zápas hospodářský, politický i jiný dělil v mysli středověké skupiny užívající stejné řeči na různé národy. Jestliže nevyspěli k nynějšímu národnostnímu hledisku ani zkušení pohlaváři staroslovanských kmenů, tím méně bychom hledali takové uvědomění v širých masách staroslovanského lidu prostého.

Ba i pojům „vlasti“ a „patriotismu“ rozumělo se docela ještě v pozdním středověku poněkud jinak než dnes. Novák v úvaze o patriotismu Karla IV. připomíná: „Patriotismus je něco jiného než dnešní demokratický nacionalismus a také původ jeho je jiný. Toto vlastenectví nevyšlo z širokých vrstev lidových, nýbrž shora, ze společnosti zakladatelů a vládců státu, a má původ společný s pojmy: vlastnictví a vlásti. Také od prastarého kolektivního (hromadného) vědomí kmenového a rodového liší se velmi podstatně, neboť vyrostlo v stálém boji s ním. Na dvoře knížecím a v knížecí družině musíme hledati první zárodky vlastenectví takto chápaného.

Byla to láska k vlastní moci a k državám touto mocí ovládaným. Naše slovo vlast ukazuje v ruském, srbochorvatském a bulharském jazyku svou původní tvář, tam znamená dosud: moc. Tato láska byla spojena s osobním prospěchem panovníkovým, jeho dynastie i všech, kteří byli v její službách. Silná dynastie, která stmelila v jeden stát různé kmeny a kolem svého stolce seskupila širé země, stává se pevným pojítkem všech, jimiž tyto země ovládá. Z vědomí vzájemného prospěchu vzniká cit solidarity mezi dynastií a jejími služebníky, který se přenáší i na širší skupiny účastné privilegovaného postavení.“ (ČČH XXXII, 9 10.)

Bidlo poučuje: „Jsou sice staré doklady nasvědčující tomu, že jednotlivé skupiny Slovanstva si od pradávna byly vědomy své vzájemné jazykové a vůbec kulturní příbuznosti a že věděly o tom, že se Slované jako celek liší od jiných národů, ale bylo by nepochopením dějin lidstva očekávati a žádati, aby Slované z toho byli vyvozovali takové důsledky, jaké jsme v novější době začali nazývati slovanskou vzájemností ve smyslu politickém. Vznikání států slovanských dělo se převážně pudově, a to tak, že se sdružovaly k společným účelům ty skupiny Slovanů, které si buď jasně nebo nejasně byly vědomy jistých společných reálních zájmů, a těchto zájmů (a to jednak své nezávislosti, jednak svého majetku, jmenovitě pozemkového) chtěly společnými silami hájiti. Společné, jmenovitě hospodářské zájmy měli zajisté zvláště obyvatelé území, tvořících přirozené zeměpisné celky, tedy na př. nějakého horského údolí čili úvalu, nebo poříčí nějaké řeky, pobřeží jezera nebo kusu pobřeží mořského. V takovýchto přirozených zeměpisných celcích vznikaly nejstarší politické organisace, kmeny,

které se převážně skládaly z obyvatelstva i rodem a jazykem blízko příbuzného, ale mohly vznikat i smíšením obyvatelstva pokrevně různorodého pouhým synoikismem čili dlouhodobým souseděním.“

Jak právě kmenové a rodové vědomí často překáželo organizaci většího národního a státního celku, vysvětluje Bidlo v souhlase s uvedenými slovy Novákovými: „Kmenové politické organizace, jakožto přirozené a pudové útvary, byly velice tuhé a zakořenily se hluboce ve vědomí a tradici lidu tak, že ti, kdo se na jejich základě snažili zbudovati větší, silnější a v boji se vnějším nepřítelem odolnější státy, naráželi zpravidla na velmi houževnatý odpor, když usilovali o to, aby místní zájmy kmenové podřídili zájmům většího celku. Násilné ovládnutí kmenů odporných nebylo na dlouho možné při prvobytném způsobu tehdejšího hospodaření a při nedostatečnosti spojovadel.“

Při vzniku a ustálení pevných států bylo Slovanům přemáhati obtíže daleko větší než Neslovanům. I když se ustálilo v prvních stoletích středověku několik států slovanských, neznamenal to ještě dokonání vývoje a vyřešení sporů po stránce jednotlivých kmenových skupin. Slovanské státy nebyly tak stálými útvary politickými jako státy románské, germánské nebo říše byzantská. „Jestliže jazykozpytná theorie (nauka) předpokládá, že už před ustálením slovanských států byli slovanští národové, jest to důležitá methodická pomůcka vědecká, a'e ve skutečnosti teprve staleté soužití jednotlivých skupin kmenů slovanských v ustálených politických organismech čili ve státech z nich učinilo národy.“ (BDS, 8—9.)

Neslouží Praslovanům, dlouho vzdáleným od nejzářivějších ohnisek kultury, k haně, že u nich

dospívání k druhotnému útvaru dějinného vývoje (k upevnění určitých skupin národních) trvalo dlouho. Vždyť neslovanské veliké skupiny splývaly v řádně organisované národní složky zvolna i v takých územích, v nichž byla daleko lepší příležitost přiučit se pravidlům státotvornosti a národnímu uvědomění od sousedů — a kde situace ještě mocněji povzbuzovala k utužení národní solidarity, k velké organisaci obranné.

Řecko je zemí bohatě členitou s celou řadou výhodných zálivů; i množství ostrovů usnadňovalo prastarému obyvatelstvu čilé styky se státy řádně zřízenými. A přece Řekové na prahu své doby historické trpěli velikou politickou roztráštěností. Ovšem veliké horské přehrady značně překážely čilým stykům a politickému splynutí různých kmenů. Ale zeměpisné překážky nebyly by zabránily vytvoření mocného tělesa státního. kdyby bývala u kmenů opanovavších (ve XII. a XI. století před Kristem) Řecko větší národní uvědomělost než u Praslovanů. Samy zahraniční poměry volaly po mohutné národní organisaci v Řecku více než v pravlasti slovanské.

Pokud Řekové nezaplavili jižní cíp poloostrova Balkánského, pokud žili v krajích severnějších, platily jim za politické jednotky kmeny (fyly), jež se skládaly z rodů. V čele kmenů stávali dědiční náčelníci. Ale samy kmeny byly jednotkami početně slabými; průměrně čítávaly asi sotva více než několik set dospělých bojovníků. K rozsáhlejšímu podnikům vojenským se sdružovaly příbuzné kmeny v pevnější jednotu; tak vznikaly objemnější, ale volné svazy kmenové pod názvy Aiolů, Dorů, Jonů.

„Avšak v nové domovině“, píše Hýbl „se pouta, udržující kmeny v pevné jednotě, rychle trhala; oby-

vatelé každého pevně uzavřeného okrsku počali žiti svým vlastním životem. Někde to byli příslušníci jedné fyl, jinde zlomky různých fyl, které zmatený vír bouřlivého stěhování svedl na jedno místo; ale v obojím tom případě nabyly jejich místní zájmy znenáhla vrchu nad zájmy původní kmenové skupiny. Vývoj ten podporovalo i míšení s obyvatelstvem podmaněným. Krátce řečeno, v nových sídlech řeckých se rozpadly starší politické svazky ve množství jednotek místních, které časem nabyly pod vlastními náčelníky („králi“) úplné samostatnosti. Kmenová pospolitost se udržela jenom na poli náboženském, ve společné účtě společného božstva.“

Ústředím místních jednotek politických stávala se nově zřizovaná města. „Při rozdrobenosti Řecka bylo každé takové město s okolím zásadně státem pro sebe; řecký název polis značí proto město i stát. Ne všechny obce si uchovaly plnou samostatnost; v některých krajinách se dostaly mnohé pod panství mocnějších měst sousedních a byly sníženy na pouhé vesnice. Tak vznikly někde poměrně větší politické celky, jako v Lakonii a v Attice. Než ty byly v obecné rozdrobenosti Řecka výjimkou, ne pravidlem.“ (Hýbl: Orient a Řekové, 103—5.)

Taková byla politická situace v Řecku asi v X. a IX. století před Kr. Kotlina thessalská byla velice příznivá pevnějšímu politickému útvaru, ale přece se tam nevykrystalisovala politická jednota. — Slabou politickou prozíravost a malý zájem všenárodní prozradili Řekové tím, že se k některým soukmenovcům nechtěli hlásiti. Na př. i za rozkvětu své vzdělanosti hleděli jako na cizince a barbary na epirské horaly. Ani Makedony nepokládali vzdělaní Řekové za členy národnostní skupiny řecké.

Nedošlo v Řecku k jednotě politické ani za velice nebezpečných válečných výprav perských. Některé mocenské jednotky řecké se poddávaly východním dobyvatelům bez boje. Po perských válkách Řekové kulturně již vysoce vyspělí místo utužení národní solidarity krváceli v bratrovražedných bojích.

Nelze se tudíž diviti, že staří Slované, jichž kultura a politická zkušenost byla nižší než starořecká, nevyspěli ve své pohanské době státnicky výše než řecké skupiny politické v čase, kdy jejich sjednocení mohlo znamenati nejmohutnější velmoc v Středomoří.

Vývoj slovanských národností.

Nepřekvapuje nás tedy, že mezi kmeny bojo-hemskými za časů pohanských byl pocit vzájemnosti slabý a že se tyto skupiny utkávaly i v krvavých bojích. Tomu nasvědčuje na př. pověst o boji na „Turském poli“. Kníže kmene Lučanů Vlastislav byl velice bojovný. Podnikal vítězné a zhoubné vpády do území Čechů. Ježto z Bilínska a Litoměřicka Čechům se dostávalo podpory, kníže lucký dobyl kusu území na pomezí obou krajin a vystavěl tam hrad, aby odtud ještě úspěšněji napadal české území, jež usiloval zabrat. Bázlivý český kníže Neklan postavil v čelo svého vojska udatného bojovníka Tyra, který v bitvě na Turském poli Vlastislava porazil a zabil. Také Tyr padl. Čechové na odvetu vtrhl do Lucka, které poplenili. (F R B II, 18—23.) — Ovšem nevěříme různým ornamentům, jimiž Kosmas onu událost vyzdobil, ale jádro pověsti zakládá se na pravdě. Ještě za věku Kosmova ukazována mohyla udatného Tyra.

Kosmas potvrzuje, že ještě ve XII. století byla živá vzpomínka na doby, kdy vedle sebe seděly samostatné kmeny bojochemské. Kmen lucký za Vlastislava nepochybně byl mocnější kmene českého. I v Bilínsku a Litoměřicku byly patrně kmeny samostatné. Dlouho ještě po bitvě na Turském poli, kdy již některé bojochemské skupiny se poddaly Čechům, uchovávaly si jiné kmeny úplnou nezávislost, majíce vlastní knížata. Sám sv. Václav byl nucen mocí ozbrojenou pracovati k scentralisování celé země pod vládou Pražského hradu. Ačkoli jeho úsilí bylo korunováno úspěchy, zbývala po té stránce práce i pro jeho nástupce.

To právě slouží k největší cti mladistvému knížeti našemu, že konal úspěšně veliké politické dílo centralisační v době nepříznivé, kdy měl v cestě překážky velmi těžké. Ovšem úspěchy sv. Václava lze si též vysvětliti znamenitou školou sv. Lidmily, která na základě velikých zkušeností jasně zírала do budoucnosti.

Slované východní, kteří sídlili mezi Dněprem, jezerem Ilmeňským, horní Okou a Karpátami, dělili se na celou řadu kmenů: Slověny, Kriviče, Poljany, Derevljany, Tiverce atd. Mezi těmito kmeny byly boje velice tuhé, třebaže kruté nájezdy loupeživých rot plemene žlutého mocně připomínaly potřebu bratrského semknutí skupin slovanských. Tím více situace volala po soustředění ruských sil, že vpády mongolské zdržovaly rozvoj mnohoslibného slovan-ského obchodu.

Leč východní Slované nedovedli zorganizovati mohutný stát silami vlastními. Pomohli v tom směru cizinci — skandinávští Varjagové (Normani), kteří zvaní také Rusy. Vojenské družiny Varjagů, se-skupených kolem vlastních knížat, utvořily několik

imponujících knížetství. Nadvláda Varjagů však se Slovanům znechutila. Letopisec Nestor poznamenává k roku 862, že Slované Varjagy vyhnali přes moře (do Švédska), odepřevše jim daně. „I počali sami sobě vládnouti, a nebylo v nich práva, i vstal rod na rod, nenáviděli se vespolek a bojovati počali sami proti sobě. I řekli sami v sobě: Vyhledejme si knížete, jenž by vládl námi a soudil po právu. I šli za moře k Varjagům, k Rusům, neb tak se zvali ti Varjazi, Rús... Řekli Rusům Čudi, Slované i Kriviči i Vesi: Země naše veliká i obilná, řádu však v ní není; i pojdte kňážit a vládnout námi. I vybrali se tři bratři s rody svými i pojali s sebou všechnu Rús a přišli... A od těch Varjag prozvána Ruská země.“ (BDS, 34—5. BŠD, 56—7. OSN XXII, 249; XXVI, 424. PKB, 9—10.)

Čilým knížatům varjažským skutečně se podařilo to, čeho hlavy východoslovanské nedokázaly, utvořili jednotný slovanský stát. Jak málo záleželo ve východní Evropě na různosti řeči, patrně z toho, že slovanský stát nazván Rusí a že zase naopak Varjagové se poslovanili.

Když Slované usedli v Thrakii a zvláště severně Balkánu byli silně tísněni v VII. století říší byzantskou, povolali si na pomoc turko-tatarské Bulhary, usazené na severozápadním pobřeží Černého moře. Bulharský chán Asparuch přešel se svým bojovným lidem r. 679 Dunaj, zmocnil se Moesie mezi Dunajem, Balkánem a Černomořím a založil samostatnou říši. Nástupcové Asparuchovi ještě rozšířili své panství v krajích slovanských. Téměř dvě století ovládali bulharští náčelníci jako živel cizí slovanské rolníky, ale neusilovali vnutit svou řeč poddaným; naopak sami se poslovanili. Ale kme-

nové slovanští zvali se v oné říši dle zakladatelů Bulhary. (BŠD, 16. OSN IV, 903.)

Slované usedlí při dolním Dunaji napadali prudce řecké kraje, tak že již za císaře Heraklia I. (610—641) drželi největší část vnitrozemí. Ohrožovali i Solun a Konstantinopol. Konečně pronikli až do jižních končin Peloponnésu. Ale vítězní Slované se rychle pořečtili; podmanila je převaha řecké kultury. (BŠD, 16. OSN XXI, 16.)

Stát polský vznikl organizací různých kmenů slovanských; ježto zbudován vládci kmene Polanů, nazývaní pak příslušníci onoho politického útvaru souborně Polany nebo Poláky. Bidlo připojuje vhodné poučení: „Měla tedy jména, jimiž byli označováni příslušníci nebo obyvatelé států slovanských, původně význam politický nebo politicko-zeměpisný a nikoliv zároveň význam národní. Ač ve slovanských státech bylo sloučeno v jeden politický organismus převážně obyvatelstvo národopisně a jazykově tak blízko příbuzné, že mluvilo nářečmi málo se lišícími, nebylo přece ještě národem v nynějším slova smyslu. Národové slovanští se znenáhla teprve tvořili a vývoj děl se podle okolností někde rychleji, jinde pomaleji, někde již ve středověku dospěl k dovršení, jinde až dodnes není ukončen.“ (BDS, 38.)

Těžko také nyní prozkoumati, jaký podíl měli neslovanští divocí kořistníci na vývoji národů slovanských. Víme na př., že Avari dlouho ovládali veliké skupiny slovanské. Brali muže z podmaněných Slovanů a cvičili je v umění válečném, užívali čet slovanských v bojích jako předvojů. Když po skončených žních nadešel čas klidnějšího trávení ze zásob, přicházeli Avari do slovanských krajů vymáhat obilné desátky anebo se uhostili k pohodlné obživě ve slovanských vsích. Takový pobyt avarský se pro-

dlužoval od podzimu do jara, až lepší pohoda vybízela na step, do hordy k novým bojům a plenům. — Vliv cizinctva zvláště na krajní větve slovan-
ské jevil se velmi zřetelně. I po boku Hunů, Gothů
a Gepidů se Slované účastnili kořistných výprav
do Byzantské říše. (Alétheia II, 421, 417.) Těžká
otázka: jak velké řady Slovanstva vymizely při
takých mezinárodních válečných podnicích a naopak
jak velký počet barbarů v těch časech se po-
slovanil.

Jak málo příbuznost jazyková při utváření slo-
vanských panství platila, znázorňují nám zvláště
polabští Slované a jim příbuzné obyvatelstvo Slezska.
Přes všecky útoky sousedů západních nezmohli se
Polabané na pevnou konfederaci obrannou; ba
naopak druhdy některé polabské skupiny pomáhaly
Frankům proti jiným Slovanům. Jejich sousedé
ve velkém Slezsku dobře mohli předvídati, kam
události spějí, ale nevešli v pevnou organizaci.
Ačkoli slovanské kmeny zaujaly svá sídla ve Slezsku
dříve než Bojohemové v Polabí a Pováltaví, žily
bezstarostně v malých politických skupinách. A přece
z té země měl zazníti signál politického sjednocení
dříve než od polského Měška I. Ani výboje Měškovy
a Boleslava Chrabrého neprobudily Slezany z ná-
rodní dřímoty.

Ovšem po smrti Měška II. (1034) vzchopili se
Slezané k veliké akci — ale ta neznamenal
vzestup národní a politický; byla to výhradně po-
hanská reakce. Slezané byli zprvu pod vládou pol-
skou, hned českou a hned zase polskou. Po smrti
Boleslava Křivoústého (†1138) stalo se Slezsko je-
vištěm svárů Piastovců, do nichž zasahovali i Němci.
Země různým způsobem drobená. (O S N XXIII,
377 - 8.) I v pozdějších časech jako by Slezská

země volala: „Který stát vtrhne ozbrojenou silou dříve, ten nechť si mne vezme.“ Málokterá země trpěla tolik pestrými převraty státními i národními jako Slezsko.

Chorvaté a Srbové byli jazykově a národopisně téměř totožní; přece však utvořili dva státy. Rozdělily je zájmy hospodářské a kulturní, které osvědčily větší sílu než totožnost řeči. Bosňané přes všecky vlivy chorvatské i srbské podrželi si zvláštní postavení. Slovinci a slovanští Makedonové rovněž se vyvíjeli odděleně od Slovanů sousedících. (B D S, 39.) —

Zkrátka v příčině státotvornosti jak v době svatováclavské tak ještě dlouho po ní měla společná nebo příbuzná řeč význam skrovný. Pojem národnosti lišil se od moderního významu jejího. Proto také ve středověku tak nápadné a velice pestré proměny v různých národních skupinách, proto také tiché, nenáhlé splývání národa primitivního, s národem kulturně vyspělejším. Společenství nebo různění ve víře rozhodovalo při středověkém utváření národů více než příbuznost nebo různost jazyka. Jestliže Mojmír, Rastislav, Svatopluk a po nich sv. Václav mají zásluhu o založení nebo udržování významných států slovanských, v nichž výrazně vystupuje do popředí značka společné nebo blízko příbuzné řeči, dokázali tak, že svou prozíravostí předstihli vlastní dobu.

• **Zánik kmenů germánských.** **Rozvoj říše franské; její význam pro** **národnosti.**

Jestliže teskníme nad zánikem Slovanů baltických, uvažme, že i národové neslovanští — a to

docela mohutní a ukáznění — platili po stránce jazykové ještě těžší daň době stěhování národů.

Germánští Langobardi (Longobardi) byli vítěznými dobyvateli. Při uzavírání aliancí vojenských bylo jim lhostejno, jakou řečí mluví jejich spojenci. Dovedli se sdružit k válečným podnikům i s Avary a Slovany. V Itálii se porímanili; jazyk langobardský zanechal tak skrovné stopy, že jest o něm velmi málo známo.

A což udatní Ostrogoti a Visigoti? Ztratili svůj národní svéráz rovněž mezi obyvatelstvem římským, jež ovládli mocí fysickou. Osud jejich sdíleli jiní germánští kmenové po svých vítězných taženích, na př. Burgundové, Vandalové a jiní.

Zvláště poučný je po stránce národní osud velice mocných Franků. Tím jménem vlastně zahrnovány různé kmeny germánské, které se spojovaly k společným výbojům. Prodlením času po velikých bojích s říší římskou rozpadli se Frankové na dvě velké větve: západní salskou a východní ripuarskou. Počátkem V. století Frankové zabrali ponenáhlu všecky zpusťované kraje od Rýna až k Sommě, opanovali nejsevernější část Gallie. Franský panovník Chlodovech (Chlodvík), který byl původně pouze knížetem větve salské, rozšířil své panství do střední Gallie a v horním Porýní pokořil germánské kmeny alamanské. Přijal katolický křest r. 496, což mělo následky dalekosáhlé. Hledělo k němu jako k příštímu osvoboditeli katolické obyvatelstvo gallo-románské, které značně bylo tísněno ariánským útlakem Burgundů a Visigotů.

Katolických stesků Chlodovech obratně využil k velikému rozšíření vlastní moci. R. 500 byli přinuceni Burgundové s domácími knížaty podříditi se franské nadvládě. Visigoti byli r. 507 poraženi od

„nového Konstantina“ v bitvě u Poitiers, říše franská rozšířena až po Garonnu. Tak se stal Chlodovech pánem největší části Gallie. Synové jeho zničili zcela říši burgundskou a podmanili si kmeny durynské; svrchovanost franskou uznali také Alamani a Bajuvarové (Bavoři, snad potomci Markomanů). Výboje ty umožněny státnickou ukázněností Franků.

Již sám Chlodovech po svých velikých vítězstvích se přičiňoval houževnatě a šťastně, aby sjednotil ve svých rukou vládu nade všemi kmeny franskými. Posílená moc monarchická vykonala sjednocovací dílo obrovské. Frankové v jediném století (486—586) zřídili tak ohromnou velmoc, že se jí mohla v Evropě vyrovnati pouze říše byzantská. Veleříše, jež v sobě zahrnovala skoro celou Gallii a značné části Germanie, jež sahala od zálivu Biskajského až k Šumavě, nabyla v Evropě mnohem většího významu než všechny ostatní germánské útvary státní, vytvořené na půdě císařství římského. Byzantská říše byla pouze pokračováním státu starořímského. Zato však franská říše byla mohutným útvarem novým; majíc svým základem jak živly románské tak germánské, tvořila takřka most od starověku k novověku. Touto říší se počíná středověk skutečný; tato velmoc vtiskla ranému středověku ráz nejvýznamnější. Její převaha vzrůstala dalšími územními výboji.

Zdaž spojené franské kmeny využily své moci fysické k uvědomělé, plánovité germanisaci národů podmaněných? Ani zdání! Všechn poddaný lid se národnostně vyvíjel dle vlastní vůle.

Když byla Gallie podmaněna od Římanů, obyvatelstvo tamější rychlě se romanisovalo. Již v I. století po Kr. latina vytlačila keltštinu z největší části Gallie, třebaže Římané keltskou řeč násilně nepotlačovali. Když vpadali do Gallie často bar-

baři germánští, přicházela tam latina v úzký styk s jejich nářečími. Germánští dobyvatelé přijímali s civilisací obyvatelstva galského i jeho jazyk, ovšem ve formě pozměněné; uvedli také do tohoto jazyka množství slov vlastních, germánských. Do VI. století řeč římská prodělala v Gallii tak veliké změny, že se jevila již jako jazyk nový, silně rozdílný od latiny spisovné. Konečně v IX. a X. století se ustavila jazykově zvláštní národnost. Ale po té stránce nebylo tu ještě jednotnosti. Velice se lišilo nářečí jižní od severního. Ale ani jazyk severu nebyl jednotný; byla to spíše řada nářečí, v níž možno rozeznati pět hlavních skupin. Zkrátka pozorujeme zde zcela volné směrnice vývojové. Teprve během XIV. století povzneslo se nářečí provincie Ile—de—France na společný jazyk národa francouzského.

Sami Frankové po založení veleříše v povodí Loiry a Seiny seděli jen řídce; byli roztroušeni mezi románským obyvatelstvem domácím. Mnohem hustěji bydlili odtud na východ a severovýchod (na povodí Maasy a Rýna), kde byl zastoupen romanizovaný živel jen velice skrovně. Dle toho se vytvářelo jazykové tříštění mezi samými Franky. V románské části Frankové obětovali vyšší kultuře obyvatelstva domorodého svou řeč, v germánské části zůstali Germány.

Když nastaly v IX. století mezi syny Ludvíka Pobožného veliké sváry o rozdělení říše, nepadala při tom na váhu otázka národnostní v jednotlivých částech; jednalo se hlavně o rozsah území. Říše se rozpadla na několik států samostatných, z nichž největší byla království západofranské a východofranské. Ačkoli těžiště východofranského státu spočívalo v Německu, přece jen do něho zahrnuto

částečně i území romanisované. Střední Fransko netvořilo celku ani zeměpisného ani národního.

Frankové romanisovaní již nerozuměli Frankům usedlým v germánských územích. Proto také došlo r. 842 k velice zajímavé formě přísahy, když se za dynastických svárů spojili Ludvík Němec a Karel Holý proti Lotharovi I. Jelikož družiny obou princů mluvily různě, každý přísahal tak, aby průvodčí druhé strany dobře rozuměli. Začátek přísahy zněl: „Z lásky k Bohu a k dobru křesťanského lidu i nás obou . . .“ Ludvík Německý přísahal v románské řeči svého bratra: „Pro Deo amur et pro christian poblo et nostro commun salvament . . .“ Karel Holý zase řečí německou: „In Godes minna ind in thes christianes Volches ind unser bedeto Gehalt-nissi . . .“ Vasalové Ludvíkovi přísahali německy, velmoži Karlovi románsky. (RGM, 85 — 6.)

Ovšem Ludvík Němec, jemuž připadla říše východofranská, neměl v plánu utvrditi stát národní. Tehdy tato říše byla jen přirozeným zárodkem pozdějšího Německa. Dobře poznamenává kniha Bidlova a Šustova: „Tehdy nebylo tam ještě společného vědomí národního; Sas viděl v Bavorovi stejně cizince, jako v Dánovi nebo Slovanu. Rozličné kmeny německé pojila pouze společná dynastie a společná vzdělanost vyšší přijatá z říše franské.“ (BSD, 29.)

Karel Veliký (768—814) sám byl věren dobrým zvykům svých předků. Ačkoli byl pánem různých národů, ačkoli měl titul císaře římského, cítil se v Áchách Germánem. Dal zapisovati německé písně hrdinné, které se za jeho věku zpívaly. Přičinil se, aby se zvaly měsíce jmény německými; docela se chystal složiti mluvnicki své řeči mateřské. Pravidelně se strožil způsobem franským. Jenom dva-

krát na prosbu papežské stolice veřejně vystoupil v římském kroji.

Ale při tom ani stopy po nacionálním přepjatém šovinismu. Vycvičil se v latině tak, že tou řečí mluvil tak plynne jako jazykem mateřským. Cítil se náčelníkem a ochráncem svazu katolických národů. Netoliko nepotlačoval jazyka žádného národa poddaného, nýbrž ponechával různojazyčným kmenům i vlastní jejich tradiční práva, pokud neohrožovala politické celitosti říše. Bylo jeho zásadou, aby každý žil a byl souzen dle svého práva. To právě posilovalo mezi Karlovými národy pocit politické sounáležitosti. Ačkoli jak Langobardi tak Sasové byli podmaněni mečem, podrželi své staré právo.

Když se stal Karel císařem, dával různá práva předčítati, zkoumati a každému kmenu potvrditi. Kmenová práva divokých Sasů a Frísů byla za vlády Karlovy po prvé písemně stanovená. Zrovna tak platila práva Franků salských a ripunarských, Burgundů, kteří žili dle starého práva Gundobadova, pro Alamaný, Bavory, Goty ve španělské marce, Langobardy a Římany v Církevním státě. V Římě každý se mohl přihlásiti buď k právu římskému nebo franskému. (Sch K M I, 352, 345, 355.)

Tak národy čerpající ze společného zdroje kulturního se sbližovaly; věděly, že změny vrchní vlády, jež nastaly zbudováním a mohutněním veleříše, neznamenaají citelnou ránu pro svobodný národní rozvoj; seznávaly, že politický svaz pod vládou císařovou je pro všechny štítem bezpečnosti — zvláště za hrozivých náporů arabských a mongolských.

Pod panství franské se dostali Slované kornatanští a chorvatští; Frankové přinutili k poplatku

i Moravany, některé kmeny bojohemské i polabské. Ale ani těmto nechtěla bráti franská říše jazyk, neusilovala přetnouti zdravé cévy národního rozvoje kmenů slovanských. Přiznáváme, že i Slované leckdy pocítili tvrdou, bezohlednou pěst franskou, že jim bylo snášeti krutosti značné; přes to však ozbrojená ruka franská nemířila na jejich národní svébytnost, nemínila potlačovati slovanský svéráz.

Ani říše německá (dědička moci východofranské) v X. století za vlády sv. Václava a Boleslavů nemínila v Čechách germanisovati. Při jejím politickém vzepětí tehdejší byla jí celkem věcí podružnou i řeč podmaňovaných Slovanů polabských. Jestliže v tamějších porobených krajích rychle stoupal význam jazyka německého, vysvětlíme si to snadno velikými proudy německých kolonistů, jichž vyšší kultura brzy vítězila nad primitivním slovanským svérázem. Polabské Slovany stihl osud podobný, jako germánské kmeny v kulturně vyspělých krajích římského imperia. Jestliže v západní a jižní Evropě ztráceli svou národnost germánští vítězové, tím spíše ovšem na Labi a jinde přemožení Slované.

Okolnosti, jaké shledáváme ve středověku, vyžadovaly začasť k úpravě klidného rozvoje jiných opatření, jiných směrnic, než po jakých volá doba nynější. Tak na př. v některých krajích stěhováním národů a vojenskými nájezdy různojazyčných kmenů bojovných stísnilo se vedle sebe tolik jazyků a různých nářečí, že bylo nutno zjednodušení v zájmu všech.

Příkladem nám je Veliká Britannie. Domorodé keltské obyvatelstvo ustupovalo v I. století po Kr. do hor před živlem římským. Když v V. století římské legie V. Britanii opustily, povolání od domorodců proti nájezdům Skotů a Piktů Anglové a Sa-

sové. Tito pohanští přistěhovalci byli posilováni novými a novými spojenci z Jutska a severního Německa. Stali se despoty, založili četné státečky, jež ponenáhlu srostly v sedm království. Některé kmeny keltické před nimi unikly na poloostrov Bretoňský, jiné si uhájily samostatnosti v západních a severních částech ostrova. Království anglosaská spojena r. 827 v říši řečenou Anglie. Ta brzy trpěla krvavými útoky Normanů a Dánů. Hordy normanské chtěly se usaditi v Britanii trvale. Vévoda normanský Vilém r. 1066 jedinou bitvou se stal pánem říše anglosaské. Šlechta normanská a vyšší duchovenstvo mluvily francouzsky. Nebylo možno, aby řada jazyků (keltského, latinského, anglosaského, normanské frančtiny i jiných) vedle sebe se vyvíjela samostatně v jednotné říši, která byla mnohem menší než franská. Uvažme, že sám jazyk anglosaský se původně dělil ve čtvero nářečí a že zdomácněla leckde i slova dánských dobyvatelů. Tudíž z praktických důvodů politických, kulturních i hospodářských vítězil v podstatě jazyk anglosaský, který přijal mnoho elementů z řečí jiných.

V říši uherské byly ve středověku větší skupiny různých národů. Různojazyčnost tam tedy potrvála. Maďaři nemínili povyšovati nápadně svůj jazyk nad řeči jiných národů uherských. Proto společným úředním a dorozumívacím jazykem se stala v Uhrách latina.

Středověké stanovisko k národnosti a cizím jazykům.

Jsou světlé dokumenty, že v raném středověku pojem národa nekryl se s pojmem zvláštní jazykové skupiny, že název národa měl druhdy význam pouze

zeměpisný nebo jiný nesouvisící s jazykovým charakterem. Leckdy název národa byl skoro náhodný. Jindy národ od svých sousedů obdržel řadu různých jmen; jestliže podceňováno výrazné, jednotné označení, patrně z toho, že přezírán význam společenství jazykového. Jindy zase národ sám dle různých okolností měnil své jméno. O některých národech, kteří silně v té době zasáhli do evropského dějství, ani určitě nevíme, ke které skupině jazykové náležely.

Zajímavě, že středověcí Řekové se pokládali za Římany, nazývajíce se „Rhomaioi“, (BDS. 40), ačkoli zůstali věrni řečtině; v názvu tom tkvěla nevyhladitelná vzpomínka na velikou říši římskou.

Slovanům dávány od cizinců názvy: Sklaveni, Antové, Vendové (Venedae, Vinides, Vindi) a jiné. Dlouho trvalo, než se jméno jejich ustálilo v ústech národů jiných. Před stoletím se u nás bájilo, že jméno „Slované“ je zkomoleným slovem názvu staršího, krásnějšího. Prý Slované dříve sluli Slávové, Slavané, což odvozeno od honosného slova „sláva.“ Dobrovský však romantickou domněnku břitce potřel. Slované začali se nazývati jistě velmi záhy sami Slovany (odvozeno od „slovo“), totiž lidem mluvícím srozumitelně — proti Němcům a vůbec cizincům, jejichž řeči nerozuměli. (ČČM z r. 1827, 80 – 5. NČD I/1, 181.)

Slovo „Němec“ původně u nás znamenalo „němý“ (nejímající, nechápající); němec byl člověk, s kterým dorozuměti se řečí je nemožno. Odtud zvali Čechové lidi mluvící řečí cizí obecně „Němci.“ Ježto pak nejčastěji se stýkali se sousedy německými, pojem slova se zúžil, uvázl na jedné určité národnosti. (Srv. Alétheia II, 381.)

Německé obecné pojmenování Germánů „deutsch“ vzniklo teprve v IX. století v době Karla Velikého. Prastaré slovo „diot“ nebo „diet“ značí „lid, národ.“ Odtud přívlastek „národní“ německy zněl „diutisc, thiudisc, diutisch, diutsch.“ Lidová, národní mluva nazvána „thiudixa lingua“ na rozdíl od řeči latinské. (RGM, 88.) Tedy jak u Slovanů tak Němců název nikoli honosný, nýbrž nutný k rozlišení od prostředí mluvícího řečí národům těm nesrozumitelnou.

Maďaři ve středověku zvaní také Turky, Ungry, Hunny, Ugriny, Ogriny, u Řeků Ungary.

V ruském státu utlumeno dosti brzy užívání kmenových jmen. Tato jména upadla tak dokonale v zapomenutí, že i když ruský stát se rozpadal v oblastná knížetství, nazývali se východní Slované dále Rusy, tedy jménem převzatým z ciziny.

Z těchto i jiných příkladů vysvítá, že se ve středověku pramálo pátralo po původu a řeči různých národních skupin; v posuzování toho nebo onoho kmene nepadala na váhu otázka jazyková.

Zajímavo také, že panovníci neslovanští — i germánští — leckdy dávali svým synkům jména vynikajících vladařů slovanských. Na př. mezi Němci nebylo neobvyklé jméno Svatopluk (Zuentibolch, Zuentibald). Tak nazýván i syn Arnulfův. Také častěji se vyskytuje mezi Němci jméno Mojmir (NČD I/2, 427.) Synek uherského krále Bély I. nazván při křtu (kolem r. 1042) Ladislavem. Navzájem slovanští vladaři dávali svým synkům jména germánská. Nápadno také, jak často docházelo k sňatkům mezi členy vynikajících rodů germánských a slovanských.

Jestliže se u Germánů nejevil odpor k latině, neměli nenávisti ani k řečem slovanským. Kupec Samo byl rodem Frank z kraje saského. Přiučil se slovanské řeči dříve, než mohl tušiti, že se stane

mezi Slovany mohutným panovníkem. (Alétheia II, 422.) Němec Dětmar (Thietmar) uměl slovansky dříve, než se stal prvním pražským biskupem. Rovněž německý Boso, biskup merseburský. (SSL, 18.) R. 998 stal se biskupem pražským korvejský mnich Thiddag, který ovládal dokonale nějaký slovanský jazyk. (NČD I/1, 658.) Známost jazyka Slovanů polabských byla mezi Němci dosti rozšířena. Rozuměli mu císař Ota I., první arcibiskup magdeburský Adalbert i kronikář Thietmar. (Goll: Čechy a Prusy ve středověku, 9.)

Do říše velkomoravské před povoláním svatých soluňských bratří docházeli misionáři z Italie, Řecka a Němec. Nelze přisvědčiti těm, kteří tvrdí, že tito učitelé kázali poddaným Rastislavovým Evangelium v jazyku neslovanském. Tak by bývaly misie zhola zbytečné. Spíše lze míti za to, že cizí věrozvěstové si neosvojili jazyka slovanského dokonale; špatná výslovnost pak nemohla vlíti nadšení do srdcí slovanských posluchačů. Jestliže někteří misionáři snad byli docela nuceni při styku s pohanskými Slovany užívati tlumočnicků, takže dorozumívání knězovo s posluchačstvem bylo prostřečné, byla to rovněž veliká závada úspěšné propagandy. — Ale misionář, pracující mezi primitivními kmeny živým slovem, ani nesměl dávatí najevo pohrdání jazykem lidu, k němuž promlouval.

Novotný v charakteristice českého dějství v století XI. připomíná, že užší sblížení našeho národa s kulturním světem tehdejším musilo přirozeně vésti k většímu uvědomění národnímu. Hned však vysvětluje: „Nelze ovšem mluvití o nacionalismu v dnešním smyslu; pojem národnosti v dnešním, po výtce jazykovém pojímání jest dějinám vůbec až do devatenáctého století cizí, třebaš vědomí

kmenových rozdílů bylo velmi staré. Nicméně prvek národní ohlašuje se již tím, že vědomí kmenového rozdílu bylo síleno motivy geografickými (zeměpisnými) a politickými, buďto, když ne přímo odpor proti cizincům (ač i ten ojediněle se vyskytuje), aspoň požadavek, aby jejich vyvyšováním netrpěli lidé domácí.“ (NČD 1/2, 338.) Byl-li tolik vleklý vývoj nacionalismu u nás ještě v XI. století, jaká byla v Bojohemu pravidla národní samobytnosti před sv. Václavem?

Nelze vkládati do hlav středověkých, co víří v ohnivých duších moderních nacionalistů. Jest vážná otázka, co by byli svedli Bojohemové v IX. a X. století, kdyby býval u nich nacionalismus příliš vypjatý a kdyby byli probudili svou naprostou výlučností národní dřímající nacionalismus západních mocnějších sousedů k náhlému probuzení a k odvetám. Jistě by byli neodnesli Bojohemové palmu vítězství. Právě středověká prostosrdečná snášelivost k cizím jazykům byla malým národům příchranou, umožňovala svérázný národní vývoj těm, kteří svými schopnostmi a duševní čilostí byli hodni stkvělejší budoucnosti.

Latina a jazyky národní.

Doba stěhování národů znamená věk horečných přesunů, překvapujících nacionálních proměn, splývání různorodých kmenů. Byla to epocha zpěněného víru, kdy soustředěním nebo i rozdvojením skupin národních vznikal obraz velice pestrý a často zmatený — po stránce jazykové neudržitelný.

Jazyky stěhujících se barbarů a polobarbarů vyvíjely se, měnily nebo splývaly dle teritoriálních přesunů různě, bez uvědomělých směrnic. Tyto řeči

teprve se připravovaly k vyšším cílům kulturním, nestačily k obsáhnutí a strávení vzdělanosti, jakou přistěhovalcům nabízel katolický západ a jih.

Velice rušná doba však volala po prostředcích, jež by národy sblížily a obnovily soulad. Vždyť brozilo nebezpečnoství, že dobyvatelé i podmanění stanou se kořistí přečetných asijských mongolských barbarů, kteří zničí i západoevropskou kulturu. Těmi prostředky k spasitelné organizaci a cílevědomému zmohutnění národů předurčených k záchraně svobody evropské byla katolická víra a úřední řeč církve tuto víru hlásající.

Uvažme, že evropský západ, do něhož se valily proudy barbarů, byl pořímtělý, že tam vládla latina, která byla nejpřirozenější, nejjistější tlumočnicí a ochranitelkou vzdělanosti antické a křesťanské. Tato řeč zabezpečovala souvislost kultury staré s novou, stávala se prostřednicí mezi starověkem a středověkem i tehdy, kdy již v samých románských zemích na základě jejím vznikly jazyky nové. Latina má velikou zásluhu o to, že na troskách římského imperia nebylo potřebí pracně a zdlouhavě budovati novou vyšší kulturu od základu, že si přisvojili národové germánští, slovanští i jiní zdravé, vývoje schopné a plodné elementy z duševního života starých Římanů.

Latina oživovala pocit vzájemnosti mezi národy přijavšími křesťanství. Stala se společnou řečí liturgickou katolických národů, řečí dorozumívací a diplomatickou při mezinárodních stycích, řečí středověkých učenců evropských. Sloužila výborně k utvrzení a objasnění společné víry, zprostředkovala obratně kulturní pokroky románského jihu a západu až k dálnému evropskému severu. Usnadnila učencům italským i jiným románským blahodárné půso-

bení ve střední a severní Evropě. Co v jednom národě katolickém prospěšného vynalezeno, to se stávalo tlumočnictvím latiny rychle majetkem národů jiných.

Jakou jinou dorozumívací řeč bylo možno voliti za tehdejšího varu a chaosu? Vždyť tehdejší jazyky byly v přerodu; teprve se připravovaly k výraznému vyjádření vyšších pojmů. Málokde bylo pozorovati včasné náběhy k plánovitému povýšení národního jazyka na řeč spisovnou. Sami Germáni měli řadu nářečí a podřečí; rovněž Slované.

Řeč Slovanů polabských jistě řeči české byla mohem bližší než jazyk bulharský nebo ruský. Přesto sv. Vojtěch, chystaje se na misionářskou cestu k Luticům, učil se jejich zvláštnímu nářečí. (Goll d. c. 8.)

Při tehdejších jazykových variacích a dialektické pestrosti měl pro styky mezinárodní a pro pokrok kultury zvláštní cenu jazyk ustálený, vyjadřující jasně a přesně pomysly velice důležité pro rozvoj civilisace. Význam slov latinských nepodléhal nápadným změnám, latinská vyjádření měla v X. století též smysl jako ve století VII. Nadto latině bylo lze se naučiti snáze než tehdejšími jazyky národními, v jichž gramatice bylo příliš mnoho tvarů nepravidelných.

Kdyby byl středověk usiloval, aby ke stykům mezinárodním se používalo některého jazyka živého, kdyby byli hodnostáři církevní a učenci psali ve svých jazycích mateřských, byla by rychle nabývala v Evropě převahy řeč národa nejmočnějšího nebo nejvzdělanějšího; takový vzestup byl by znamenal panství jednoho jazyka živého nad jinými, vyvýšení jednoho národa nad ostatními, útlak buď bezděčný nebo uvědomělý národů jiných. Zato však latina byla

ochrannou střechou morální rovnocennosti katolických národů a jejich mateřských řečí, tlumila úspěšně jiskry nacionálního šovinismu národů velikých.

V knize Bidlově a Šustově čteme: „Latina, která se stala úředním a dorozumívacím jazykem mezi Maďary a četnými Slovany jejich státu, zachránila je před poslovaněním, neboť Maďari třetinu slovního pokladu svého jazyka přijali od Slovanů.“ (BŠD, 55.) Když však již maďarština dospěla výše řeči spisovné, hrozilo nebezpečí, že dojde k hnutí maďarisačnickému ve slovanských krajích Uher. Jelikož však latina podržela v Uhrách dále charakter řeči úřední, pod jejím ochranným štítem umožněn Slovanům uherským rozvoj národního svérázu.

Kdyby nebyvala latina společným jazykem evropským, bylo by hrozilo odnárodnění i českému lidu; vzpomeňme na poplatnost Bojohema napřed říši franské a pak její dědice německé. Vyšší kultura tlumočená jazykem germánským byla by citelně stírala český svéráz.

Latinská literatura jak antická tak křesťanská byla vítanou učitelkou při žádoucím vývoji a šlechtění jazyků národních.

Schnürer upozorňuje, jak při rozkladu říše Karlovců samobytnost národů na západě stává se výraznější. K tomu připomíná: „Ale bylo dobře, že Západ před tímto rozchodem v národy nějaký čas se udržoval pohromadě v jedné říši a v jedné kultuře, sjednocené řečí latinskou. Při úsilí jednotlivých národů po samostatnosti, jež se rychle rozohnilo, nemohla býti jednotná základna dosti silnou, aby se zabránilo úplnému roztříštění nových národů. Jinak nebyvala by jednotná kultura vůbec možnou. Pak by byl odnesl islam vítězství a byl by přejal vedení

světové kultury. Tuto jednotnou základnu západoevropské kultury dala jen římská církev, která se zjevuje jako předpoklad říše karlovske a svou řečí dopřála navázání na kulturní poklady starověku, takže mohla nová kultura Západu nastoupiti v dědictví vůdčí kultury starověku. (Sch K M II, 94 – 5.)

Obrovské masy mongolské i arabské zvláště při válečných svých výpravách demonstrovaly hrozivě svou jednotnost. Bylo to názorné poučení národům katolickým, jak jest nutno proti divokým nárazům z východu postavití určitou formu čínorodé jednotnosti i v zemích katolických.

Pěstění národních jazyků.

Zásluhou evropského panství latiny pěstěny řeči mateřské bez výbojných plánů. Schnürer dí, že mluva lidu se mohla vyvíjeti v nářečích tím svobodněji, poněvadž jí nekladla překážek a pout žádná zemská řeč jako jazyk spisovný. Vzdělanci byli by nezískali srdce lidu svou latinskou řečí školskou. Jestliže chtěli, aby jim bylo od lidu rozuměno, musili k němu přijíti a jeho řečí mluvit. (Sch K M II, 255.)

Sama církev měla v zájmu utvrzení náboženství bedlivé zření k jazykům národním. Frančtina v VIII. století ovládala jako jazykový typ v galské části říše franské mluvu lidovou. Proto na koncilech v Reměši a Toursu (r. 812) se biskupům nařizovalo, aby pečovali o překlady homilií (výkladů částí Písma sv., kázání) do frančtiny jako jazyka národního, výlučně lidového. Celá nejstarší literatura francouzská, pokud se nám dochovala, je církevní a duchovní. (OSN IX, 509.)

V němčině sepsány křestní formule, z nichž nejstarší je saská (z r. 772), německy perem vykládána

modlitba Páně a vyznání víry. Duchovním ukládáno za povinnost, aby konali homilie v řeči lidu. Zachovány z doby karlovske i části německých překladů spisů církevních. Zájmy církevní uvedeny ve spojení s poesí, na které lid lpěl. Postaráno, aby její obsah národní byl přizpůsoben křesťanskému. (OSN XVIII, 112.)

Německé kláštery se velice zasloužily úsilím, aby se užilo německé řeči pro vyučování a vědu. To se dalo zprvu glosami německými (poznámkami, vysvětlivkami); k latinským slovům připojovány německé překlady. Tak usnadnili mniši porozumění latinským textům. Později překládali jednotlivé stati latinské. Nejčastěji ovšem glosována Bible, kánony a jiná důležitá literatura církevní. Pak se překládaly texty liturgické. Sestavovány horlivě glossáře v pořadu abecedním nebo věcném. (SchKM I, 377-8.) V Bavorsku vznikl r. 750 veliký latinsko-německý slovník. Největší zásluhu o pěstění německé literatury měli ovšem mniši. Němčina stávala se pružnější a odvažovala se k větším dílům básnickým. Tak někdy v letech 822—840 sepsána od kteréhosi duchovního proslulá báseň „Heliand“ (Heiland). Pokračovalo se v německém básnění čile. Brzy byl také do němčiny přeložen Starý zákon. (Sch K M II, 91, 93. OSN XVIII, 112.)

Anglie byla v IX. století ještě v těsnějším spojení s církví katolickou než franská říše za Karla Velikého. A přece národní řeč podržela tam ve věcech veřejných veliký význam. Literatura anglosaská počala se rozvíjet od VII. století a již v VIII. století byla velmi pestrá. O mohutný rozkvět národní literatury v Anglii se velice zasloužil král Alfred Veliký (871—901), který nabyl vysokého vzdělání. Usiloval, aby se všichni synové svobodných mužů v jeho

království naučili anglicky čísti. Vlastním perem snažil se obohatiti domácí literaturu, aby tak zájem o anglické čtení zvýšil. Přeložil dějepisná díla Orosiova, dílo sv. Řehoře „Regula pastoralis“ a Boëthiův spis „De consolatione philosophiae“. Dílo Orosiovo rozšířil cennými příspěvky zeměpisnými a národopisnými, jakož i zprávami o cestách nordických plavců. Rozumí se, že povzbudil k spisování též jiné inteligenty. Alfreduvi byly náboženství a vzdělanost pojmy nerozlučitelnými. (Sch K M II, 209—10. Č S B I, 285.) Biskup Werfrith přeložil Řehořovy dialogy, biskupovi Wulfstanovi se přičítá překlad 53 homilií, opat Älfric překládal některá díla theologická. (O S N II, 349.) Tedy i v Anglii duchovenstvo rádo psalo v řeči mateřské.

O rozvoji literatury slovanské v říši velkomoravské pod patronátem samého Vatikánu netřeba mnoho slov. Působením věhlasných svatých bratří Soluňských byla by zdárně zkvétala i v tom případě, kdyby bývala podržena v onom státě bohoslužebná řeč latinská. Sv. Cyril-Konstantin již před příchodem do říše Rastislavovy vymyslel Slovanům zvláštní písmo, přiměřené bohatosti zvukův jazyka jejich a přeložil z řečtiny perikopy nedělní a sváteční. Tak se staral o svéráz kultury Slovanů usazených mezi Reky.

Proč byl povolán se svým bratrem sv. Methodem na Moravu? Knížeti Rastislavovi především šlo o to, aby byli moravskému lidu odchováni kněží, kteří by ovládali dokonale jeho jazyk. Panovník odevzdal novým misionářům mladíky, aby je vyučovali vědomostem, jakých nezbytně potřebovali pro duchovní správu jako nastávající kněží. Svatí bratři tedy pilně cvičili své žáky v církevních službách

a konali s nimi bohoslužby slovansky. Majíce již přeložený evangelistář, převedli — rovněž z řečtiny — žaltář, z latiny pak některé služby mešní. Po svém příchodu do Říma sv. Cyril a Method konali bohoslužby slovanské v různých kostelích. Sv. Method ustanoven od papežské stolice arcibiskupem moravsko-panonským, stal se také legátem-pomocníkem stolice apoštolské u národů slovanských. Moc sv. Methoda se vztahovala na všechny národy slovanské vůbec, na jejich kněžstvo i veškerou jejich hierarchii. Význam tak vysoké hodnosti byl velkolepý, uvážíme-li, že v rozsáhlém arcibiskupství Methodově bylo stanoveno konati veškeré bohoslužby jazykem slovanským. (ČSB III, 263—5.)

V bule papeže Jana VIII. z r. 880, potvrzující a rozšiřující bohoslužbu slovanskou, čteme tato slova: „Písmo slovanské, jež nebožtík Konstantin filosof vynalezl, aby jím chvála Boží povinně zněla, právem schvalujeme; a rozkazujeme, aby v témž jazyce sláva a skutky Krista Pána našeho vypravovány byly. Neboť nejen třemi, nýbrž všemi jazyky Pána chváliti jsme povzbuzováni autoritou svatou (Davidem) . . . Ten, jenž učinil tři hlavní jazyky. totiž hebrejský, řecký a latinský, tentýž stvořil i všechny ostatní ke cti a slávě své.“ (Pastrnek: Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Metoda, 115, 257.) To bylo netoliko schválení, nýbrž nařízení, aby slovanská bohoslužba se stala pro země slovanské obecně platnou normou. Bylo-li zároveň dovoleno Svatoplukovi a jeho družině slyšeti mši sv. latinsky, bylo to výhradou ze zákona, z obecného závazku. (Hlídka XXXV, 138, 222, 223—4.)

I zde je důkaz, že rozvoj národních jazyků naprosto netrpěl nepřízní papežského stolce.

Po pádu velkomoravské říše přejímali zásluhou sv. Lidmily a sv. Václava mezi severními Slovy kulturní prvenství Čechové. V Čechách udržovaly se zbytky slovanské bohoslužby delší čas. Ale rozklad toho státu, z něhož se dříve mohla nejvydatněji šířiti, vysušil mohutné zdroje posilující. Nadto maďarští kořistníci přerвали přímé kulturní styky Severoslovánů s Jihoslovany, mezi nimiž slovanská bohoslužba zkvétala nově. Čechové — odtržení od kultury jihoslovanské a byzantské — byli nuceni k vlastní záchraně vejíti v přátelské styky s kulturou západní. To ovšem ještě neznamenal závadu pro pěstění jazyka národního.

Schnürer připomíná k nacionálně-kulturnímu snažení Alfréda Velikého a jeho následovníků, že kultura anglická i přičiněním duchovenstva byla národní víc než jinde. To mělo své výhody i škody. Kultura snadněji vnikala do lidu, církev s lidem více srostla, anglosaští misionáři si mohli rychleji připravit cestu ke kmenově příbuzným pohanům ve Skandinavii a Dánsku. Ale — hrozilo nebezpečí, že se anglická církev osamotí a kultura, která mohla rozkvétati jen při úzkém styku s pokračujícím vzděláním katolické pevniny, ochabne. Takovému nebezpečí usiloval předejít královský dvůr aspoň uzavíráním sňatků s členy panovnického domu francouzského. Ale tyto dynastické svazky málo působily na utužení kulturní vzájemnosti říše ostrovní s pevninou. Brzy byl v anglické církvi zřejmý intelektuelní i morální úpadek. (SchKM II; 210.)

Pochopíme, proč předtím Alfred Veliký byl velice obezřelý, proč hleděl zvelebiti vzdělanost vlastní země dle kultury a literatury římské. Šlo mu hlavně o rychlé šíření vědomostí. Mathesius dobře o něm

praví: „Proto byl ve svých osvětových a literárních podnicích veden duchem mezinárodní kultury církevní.“ (BDS, 46.)

Nebylo potřebí veliké opatrnosti také v Čechách? Vždyť za sv. Lidmily a sv. Václava nebyla vzdělanost ani na té výši, jakou pozorujeme v Anglii již dvě století před Alfredem. Vznešená vychovatelka kněžice Václava rozluštila nesnadnou otázku velice důmyslně. Zнала přednosti a účel jak národní kultury velkomoravské tak latinské velmi dobře. Napřed dala kněžice vyučiti písmu slovanskému a pak teprve latinskému. Že by se byl učil sv. Václav také jazyku německému, o tom nikde zmínky. (SSV, 28—9.)

Je chvalitebno, že kladen při výchově důraz na jazyk rodný. Příští kníže však také potřeboval znalost jazyka, jehož používali v mezinárodních stycích tehdejší diplomaté a cizí kupci, jazyka, jímž konány bohoslužby obřadu západního. Němčiny kněžic nepotřeboval — vždyť dorozumívacím jazykem v Evropě byla latina.

Václav byl žákem horlivým a velice chápavým. Jazyku latinskému se učil na Budči — a to na základě žaltáře. Jeden životopisec o něm dí: „Tu sv. Václav rád se počal učiti, prospívaje co den více a více.“ Jiný dí, že „maje rozum bystrou chápavostí Bohem nadaný, krátkým učením knize žalmů i ostatním knihám Božským dobře porozuměl a vše pevně u vnitřní pamět si vštípil.“ Třetí dokládá, že „v krátkém čase přede všemi spolužáky se významávaje v každém ohledu za rovna učitelům svým považován byl; neboť oddávaje se obyčejným toho věku hrám, nezapomínal na to, co kdy od učitelů byl slyšel...“ Čtvrtý shrnuje krátce: „I počal chlapec učiti se písmu latinskému a naučil se se jemu dobře.“ O něco později ještě doplňuje:

„I vložil Bůh takovou milost na Václava knížete, i počal pak rozuměti písmu latinskému jako dobrý biskup anebo kněz.“ (SSV, 32—3.)

Význam tolikerého svědectví nelze podceňovati. Již to je zvláštní, že několik pisatelů věnuje tak velikou pozornost školské výchově knížecího chlapce, kdy o literární vzdělání kandidátů trůnů i ve státech velikých bylo pečováno buď chabě anebo zhora nic. Písařské umění pokládáno za zaměstnání výjimečné, příslušící zvláště kněžstvu a mnichům.

Pojem průměrné vzdělanosti byl tehdy jiný než dnes. Literární umění nepokládáno za nutnou součástku opravdového vzdělání, nýbrž pouze za jeden z prostředků k vyjádření vyššího stupně duševní vyspělosti, za jakousi vnější formu kulturního proudění.

Zní to modernímu člověku podivně — a přece jen je pravdou, že ve středověku byli skuteční vzdělanci, kteří psát neuměli. Nejzajímavějším příkladem je nám právě Karel Veliký. Ten povolával do své říše proslulé učence cizí, kteří vyučovali nejprve na jeho dvoře. Císař, jeho synové a dcery stávali se vděčnými jejich žáky. Dvorní škola Karlova stala se proslulou. Leč Karel pečoval též, aby se pěstovaly čile vědy v klášterích a sídlech biskupských. Dovedl disputovati bystře o literatuře antické i církevní. Staral se o vzdělání lidu obecného. Vybízel horlivě k opisování cenných literárních památek. Ale sám se pokoušel o výcvik ve psaní teprve v mužném věku. Často si docela kladl tabulku pod podušku svého lože, aby se cvičil ve psaní, když ho spánek opouštěl; ale do smrti se nenaučil tomu „těžkému umění“, jak dí jeho životopisec. (Sch KM I, 371—80.)

K nejmohutnějším postavám středověku náleží důmyslný politik Jindřich I. Ptáčník (919—936), organisátor státu německého, který se válečně střetl

i se sv. Václavem. A přece neuměl čísti ani psát. Jeho syn Ota I. zasloužil se znamenitě o zvelebení říše, takže mu dáno příjmení „Veliký“. Ale do polovice svého života rovněž nerozuměl ani čtení ani psaní. (OSN XVIII, 113.) A co těch panovníků evropských ještě v dalších stoletích, jimž se nedostalo literárního vzdělání! Zaslouží tedy zvláštní pozornosti, že sv. Václav vynikal svou inteligencí značně nad řadu současných vladařů.

Pořad jeho učení svědčí, že sv. Lidmila se snažila, aby se mu hluboko vstřípila do srdce láska k ušlechtilým tradicím slovanským, ale aby také měl plné porozumění pro novou, nejúspěšnější formu současné kultury, pro hlavní zdroje tehdejší vědy a umění. Sv. Václav měl se stát vůdcem a ochráncem českého svérázu, ale pod záštitou latiny.

Novotný soudí, že velkomoravský Svatopluk bral vždy zřetel na přívržence liturgie latinské do jisté míry právem. „Stanovisko kurie (papežského dvora)“, vysvětluje tento historik, „vůči slovanské liturgii objevilo se několikrát proměnlivým. To jistě nemohlo zůstat bez vlivu na konečné rozhodnutí Svatoplukovo, nicméně nebyl to asi důvod rozhodující. Celá denní zkušenost ukazovala, že klérus franský nepodrobuje se ani výslovným rozkazům kurie, že takto pokoje nebude dosaženo nikdy. Byla-li politika Svatoplukova uvědomělým a šťastnějším pokračováním konečné politiky Rastislavovy, náleželo do jejího programu zabránit nepřátelství od západu rychlým utužením křesťanství. Působení Soluňanů, a s ním zvláště slovanská liturgie nad jiné přispěly k provedení této části programu. Ale poměry nyní nastalé samy vynucovaly otázku, dosaženo-li tím skutečně účelu, jehož dosaženo býti mělo. A právě

k ní denní zkušenost dávala odpověď zápornou. Ne přátelství západu, zvláště kruhů církevních, tím se nezmenšilo, spíše přiosťřilo. Slovanská liturgie při všem neocenitelném vlivu na utvrzení a rozšíření křesťanství na Moravě a v okolí stávala se pramenem stálých rozmíšek a svárů, nedosáhla svého cíle, nýbrž způsobila pravý opak.“ (N Č D I/1, 401—2.)

Novotný svým řízným posudkem sotva míní bagatelisovati veliké dílo svatých Soluňanů jak národní tak mravně-reformní. Křesťanství na Moravě bylo ještě r. 852 teprve v začátcích, jak svědčí synoda mohučská. (NČD I/1, 313.) Nadto Moravané, kteří tehdy již byli ve společenství církve katolické, většinou se jeví jen jako křesťané povrchní. Bylo tedy potřeba netoliko rozšíření, nýbrž i oduševnění společnosti křesťanské ve státě tom. Pro utvrzení a silný rozmach Kristovy víry zajisté svatí bratři volili taktiku velice úspěšnou. Nelze však význam slovanské liturgie přeceňovati. Ta mohla znamenitě působiti a nepřátelům vzdorovati jen ve státě obrovském, pevně zcentralisovaném, k němuž by přední representanti rozlehlých krajů upřímně lnuli. Víme však, že některé kmeny slovanské jen s velikou nechtí snášely příkrou vládu Velehradu a že po smrti Svatoplukově nastal v říši rozklad. Tehdy ovšem slovanská liturgie nemohla vyvzdorovati ritu latinskému, katoličtí Slované nemohli podržeti privilej, které postrádaly veliké státy — románský a germánský. —

Proč bylo stanovisko kurie proměnlivé? Vnější okolnosti je vynutily v době, kdy apoštolská stolice byla jako mocenská jednotka příliš slabá, kdy nemohla propůjčovati státům malým výsady, mající příchut' politickou, demonstrativní — na vzdory katolickým státům velikým. A což stanovisko církev-

ních kruhů franských? Nesmíme zapomínati, že církev v říši karlovske měla značnou autonomii — až nebezpečnou jednotě církve. Předními poručníky v církvi té říše byli králové a jiní velmoži. Arcibiskupy, biskupy a opaty stávali se výhradně ti muži, které vyvolili vladaři. Tato hierarchie pak byla vázána účastniti se činorodé politiky panovnické, podporovati účinně všechny veřejné akce domu vládnoucího a vypravovati se osobně i na válečná tažení. Tito hierarchové vystupovali na venek — ovšem proti vůli papežské stolice — spíše jako velmoži než pastýři duší. Odtud si vysvětlíme chování církevních kruhů franských k východním sousedům.

Tak bylo za sv. Václava i v říši německé. Ostatně Jindřich I. byl přímo nucen šířiti svou oblast zájmovou, aby mohl uhájiti katolických národů a vzdělanosti západoevropské proti divokým nárazům hord mongolských.

Tudíž kněžic Václav byl nucen se připravovati na pokojné soužití s mocnějším sousedem západním; jeho zemi hrozilo mongolské nebezpečí ještě více než říši německé a nebylo lze očekávati vydatné podpory od roztráštěných a k tomu pohan-ských Polabanů. V příčině kulturních styků s Polabany je významné sdělení Gollovo: „České duchovenstvo nevyniklo missionářskou horlivostí, ke které by je mezi Slovany na Labi a Baltu příbuznost krve a jazyka byla způsobilým činila. Vojtěch (který hodlal působiti mezi Lutici) není typus, nýbrž výjimka.“ (Čechy a Prusy, 8.) Jestliže Polabané nevešli s Čechy ve vřelejší vztahy, jestliže odporovali jejich životnímu názoru vytrvale, nezbyvalo našemu národu než přikloniti se i kulturně k veliké říši spořádané, jež nechtěla potlačovati národní svébytnost českého lidu.

Že Čechům přimknutí ke kultuře katolického západu pro národní rozvoj prospělo, patrno také z těchto slov Bidlových: „U pravoslavných Slovanů, kteří užívali k písemným projevům jazyka církevně-slovanského, se vlastní, samostatné spisovné jazyky ani dlouho nemohly vyvinouti a proto také u nich vytvoření národů nebylo tak trvalé jako u Slovanů katolických a není dosud dovršeno (Rusové, Ukrajinci, Bělorusové; Slované makedonští, kteří se mohou stejně dobře stát Srby jako Bulhary).“ (BDS, 11.)

Středověká autorita římského císařství.

Abychom porozuměli lépe poměru Bojohema k říši franské ve století IX. a k německé ve století X., je potřebí uvědomiti si, jak veliký význam těmto státům přikládaly středověké duše katolické.

Tradice veleříše římské hluboce se vryly do myslí národů. Když byla rozbita, zpěchovalo se zvláště obyvatelstvo západoevropské vejíti ve smír se skutečností. Věřilo se, že tato říše zmohutní v nové formě, aby spojila velikou řadu národů.

Středověcí křesťané poukazovali na 7. kapitolu proroctví Danielova o čtyřech říších, kdež psáno: „Říše čtvrtá na zemi vznikne, jež bude velikostí nade všechny říše a sežere všecku zemi a zdeptá a rozdrtí ji.“ (Dan. 7, 23.) Dále však psáno: „Vláda pak a moc a velikost říší pode vším nebem dána bude národu svatých Nejvyššího. Jeho vláda jest věčná vláda, a všichni králové jemu sloužiti a jeho poslouchati budou.“ (7, 27.) Proroctví Danielovo o 4 říších se vyplnilo. Prorok však nepraví, že čtvrtá (římská) říše potrvá do soudného dne; naopak předpovídá, jak vláda zpupných a bezbožných ustoupí

vládě Mesiášově a svatých Jeho. Ale středověcí vykladači historického dějství spojovali svůj výklad s tradicí starší, pevně zakořeněnou.

Středověký člověk se tedy domníval, že římská říše přes všechny převraty trvá v jiné formě dále. Jestliže velikou část dědictví starořímských panovníků uchwátily napřed králové franští a později němečtí, to bylo středověku jenom „přenesením imperia“ (císařství) na jiné národy. Vždy to bylo dle názoru středověkého totéž „císařství římské“ — jen vrchní jeho správcové se měnili, středisko jeho se posouvalo v různých epochách tam, kde byla největší síla. Imperium má chrániti sdružené křesťanské, ušlechtilé národy proti barbarům.

Vzpomínky na římské císařství a víra v jeho další trvání až do soudného dne oživovány za vlády Karla Velikého vzkříšením klasických studií. Západ si přál, aby jeho císařství bylo důstojnou protiváhou císařství východního, byzantského. A imperium toto mělo nésti jméno proslulého Říma, dávné hlavy obrovského státu, města, v němž uloženy ostatky knížete apoštolů svatého Petra. Nový císař nechť je obráncem katolických národů proti pohanským barbarům! Má-li Karel již skutečně moc císařskou, buďť také císařem nazván!

R. 800 o Božím hoďu vánočním (jímž tehdy začínal nový rok a právě nové století) Karel v Římě vykonal pobožnost na hrobě sv. Petra. Když vstal, vložil mu papež Lev III. na hlavu korunu. Shromážděný lid volal: „Karlovi, nejzbožnějšímu Augustovi, od Boha korunovanému, velikému, císaři zjednávajícimu mír buďť život a vítězství!“ Karel sám byl tou poctou překvapen a s počátku na korunovaci tu nekladl váhu. (Sch K M I, 346.) Zato však církvi mnoho na tom záleželo, aby se stal mocnou

záštitou všemu katolictvu slavnostně prohlášený císař. Karel se dříve nazýval „Král Franků a Langobardů a patricius Římanů“. Nyní přibyl titul vznešenější, ještě obsažnější. Papež korunoval Karla nikoli jako zástupce Římanů nebo jako vladař papežského státu, nýbrž jako velekněz, jako viditelná hlava církve. — Slavnostní akt nebyl pouhou obnovou římského císařství na západě. Jelikož panovník byl s církví v úzkém spojení, mělo mít císařství vyšší, vznešenější úkol než bývalé Augustovo. Nový císař měl svou říši tak řídit, aby se uplatnily všude příkazy Boží a křesťanský řád. V rámci císařství mělo zkvétati království Boží na zemi, aby triumfovalo nade všemi říšemi a rozšířilo se po celém světě.

Význam slavnostního aktu uchvacoval myslí zástupců, nadšený zájem šířil se do kruhů stále širších. I když někdy skutečnost byla drsně odmítavá, znova a znova ve středověkém prostředí kladen důraz na vznešený úkol nového „císařství římského.“ Ta idea ostatně měla pevnější základ než kdykoli předtím nebo potom, třebaže do přeměněného imperia vkládány naděje přemrštěné. Spočívala na pevné společné víře, na církevní jednotě a na kulturních tradicích, jimž holdovali všichni katoličtí národové. Středověk opakován a okouzlen myšlenkou, že nadešel nový čas, který poskytne lidstvu většího blaha a lépe k věčnému cíli povede než časy předešlé.

Takové naděje stávaly se mocným podnětem k závodění národů v horlivé práci, katolictvo cítilo v žilách sílu omlazující. Přestávalo viděti nesmiřitelnou propast mezi antikou a barbarstvím; naopak se konečně pochopilo, že spojení barbarské, ale zdravé přirozené síly s tím, co se zachovalo dobrého

ze starých tradic, je schopno tvořiti lepší společnost. A tak se stával západo-evropský svaz národů vůdcem světové kultury. (SchKM I, 338, 347—8.)

Sami barbaři měli o říši římské ponětí vysoké, zdála se jim útvarem nejvzácnějším, skoro nedostižným. Proto také vladaři barbarů, kteří říši fakticky rozvrátili, snažili se aspoň zachovati zdání, že vládou jménem Říma jako patriciové, aby jejich autorita stoupla u národů, pokládajících „imperium romanum“ za zdroj veškeré světské moci.

Praví Pirenne, že usídlení Germánů při Středomoří neznačí počátek nového období v dějinách Evropy; příchod jejich nezlomil tradice. „Cílem dobyvatelů nebylo zničení říši římskou, nýbrž se v ní usaditi a těžiti z ní... ztracené provincie neodcizily se zcela říši; její civilisace přetrvala tam její panství, vnutila se vítězům, kteří přijímali její církev, řeč i dokonalejší zřízení správní a právo.“ Hospodářský vývoj tehdejší Evropy byl přímým pokračováním hospodářského vývoje říše římské. (Pirenne-Mendl: Středověká města, 15, 18.) Karel Veliký a jeho nástupci pak hleděli dědictví imperia dále rozvíjeti, usilovali jednáním i zbraní udržovati respekt barbarů k „císařství římskému“. Nové imperium snažilo se rozmnožiti svou moc stálým rozšiřováním své zájmové oblasti, ovládnutím národů dotud pohanských, jak germánských tak slovanských. Kde nebyla uznána svrchovanost císařova dobrovolně, tam mělo slovo ostří meče.

Rozumí se, že i Bojohemové byli nuceni upravití svůj poměr politický i kulturní předem k říši Karlovců a pak i k říši německé. U nás zvláště za sv. Václava převládl s rozvojem křesťanství směr přátelský říši. Po nedlouhém odporu za vlády Boleslava I. stal se tento směr trvalým. Když po smrti Bole-

slava II. mocný panovník polský Boleslav Chrabrý v prvních letech XI. století se snažil spojit Polsko a stát český v slovanskou veleříši, Čechové dali bouřlivým způsobem přednost nadvládě císařově před poručníkováním příbuzných Poláků.

Novák vysvětluje: „Abychom tomuto poměru rozuměli, nesmíme přenášeti naše názory na suverenitu do doby, které tento pojem byl cizí. Jediným suverénem tehdy byl císař a býti členem říše římské nebylo úhonou, nýbrž předností. Čechové se tak brzy vpravili do svého postavení jakožto část imperia, že na východní své sousedy začali hleděti s podobným pohrdáním a s touž nevraživostí, jako říše hleděla na ně. V kronice Kosmově a jeho pokračovatelích dalo by se snést mnoho dokladů tohoto nazírání na východní sousedy české, zejména na Poláky a Uhry, jejichž hraniční země byly pokládány za territorium české expanse.“ (ČČH XXX, 7.)

Vzdělaný, vlastenecký Kosmas (žijící v XI. a na počátku XII. století) pokládal imperium nikoliv za instituci německou, nýbrž světovou. (Ve své kronice tak tlumočil názor jiných současných representantů národa českého.) Na př. Jindřich byl mu císařem římským, nikoli německým; byl mu nejvyšší světskou hlavou všeho katolictva. O císaři a císařství píše Kosmas vždy s největší úctou a oddaností. (Tamže, 9, 8.) Na př. císař Ota I. je mu „nejkřesťanštější.“ Když byl Dětmar v Čechách zvolen za biskupa, byl prý poslán k Otovi od knížete, všeho duchovenstva i lidu s listem tohoto znění: „O nejslavnější císaři a křesťanského náboženství největší ctiteli, přijmi milostivě prosby naše, všeho kléru i lidu a tohoto muže . . ., kterého si volíme za pastýře, aby Vaším nejsvětějším schválením a rozkazem byl na biskupa vysvě-

cen, pokorně žádáme.“ (FRB II, 37.) — Jinde se zmiňuje, jak do Verony přijel „přejasný císař Ota II., pokoje milovník, spravedlivosti pěstitel, nejslavnějšího otce svého Oty I. slavnější, jenž byl ve všech bitvách vítěz nejvítěznější.“ Ota III. jest Kosmovi Caesarem Augustem (vznešeným císařem), velemoudrým ve věcech Božských i lidských. Karel Veliký nazývá se v Kosmově letopise králem nejmodrřejším, v síle nejmocnějším, jehož nelze srovnávat „s námi lidmi velmi nízkými.“ (Tamže 39, 46, 48.)

Že takové projevy úcty nebyly u Kosmy jalovými poklonami, vysvítá dobře z prostosrdečných jeho kritik. Jestliže nynější historikové velebí Svatopluka za jeho boj o samostatnost, Kosmas ho plísá, že „proti pánu svému, císaři a kmotru Arnulfovi nespravedlivě a jako nepamětliv dobrodiní zbraně zdvihl.“ Ba Kosmas byl u vytržení, když mu roku 1092 bylo dopřáno spatřiti v Mantově tvář císaře Jindřicha IV. Když se císaři představili volený biskup pražský a olomucký, aby přijali investituru, „císař krásný, dlouho pomlčev, otevřel krásná ústa právě ...“ (Tamže 27, 131.)

Toť jen výběr z četných dokumentů, že autorita císařova byla ve středověku radostně uznávána ne-
toliko mezi Italy, Franky a pak v Německu, nýbrž i v krajích a národech jiných — i v naší vlasti.

Vždyť ostatně každý moudrý a ostražitý politik nahlížel největší nutnost, aby katolictvo evropské i politickou organizací imponovalo mocným a smě-
lým dobyvatelům, kteří usilovali o rozchvácení ši-
rých katolických oblastí. Pod imperiem římským na-
cházely slabší mocenské jednotky ochranu; za své
povinnosti k císařství měly i značná práva. České
spojení s císařskou mocí značně posílilo význam a
vliv naší vlasti.

Těžké zápolení Franků s Avary, světem mohamedánským a kmeny germánskými.

Je nejvýš podivno, že obdivovatelé krvavých vítězů římských a Napoleona Bonaparta mluví druhdy s velikým roztrpčením o válečných podnicích Karla Velikého a jiných císařů středověkých. Kdo důkladně prozkoumá svízelnou situaci imperia a jeho obtížné úkoly, těžko se podiví častým bojům říše franské a pak německé. Trpělo-li imperium, nastávaly zároveň strasti katolickému světu vůbec. Vítězné bitvy císařů zabezpečovaly širým krajům katolickým klid a potřebný rozvoj. Boje starých Římanů a Napoleonovy často se rozvířily z důvodů egoistických a despotických. Zato však války Karla Velikého a jeho nástupců měly význam hlubší, účel potřebnější.

Uvedeme zde aspoň některé výrazné dokumenty. Franská říše velice se zasloužila o potlačení velikého, dlouho trvavšího a loupežného panství avarského. Takto zachránila rozkvět západní kultury a rozbila barbarské okovy, jimiž svírány ruce přecetného Slovanstva. Hružoploďné výboje avarské, spojené zvláště s velikým soužením národů slovanských, datují se asi od r. 557. I Frankové byli zle týráni od dravých těch kočovníků asijských. Barbaři zřídili si rozsáhlou říši v zemích, v nichž se v novověku utvořilo Rakousko-Uhersko a pokoušeli se i o rozbití říše byzantské za pomoci podmaněných Slovanů. Veliký nezdar avarského obležení Cařihradu (r. 626) byl signálem k osvobození veliké části Slovanstva za čínorodé pomoci franské. Po smrti Samově (r. 658) Slované korutanští znovu od Avarů ujařmeni. Ale za podpory vévodství bavorského brzy se z područí toho vymanili. Zřídili si trvalejší stát pod vrchní mocí bavorskou, v němž kolem r. 745 vládl kníže

Borut. Tito Slované seznávali, že jim k záchraně značně poslouží sklon ke kultuře západoevropské. Proto nástupce Borutův Chotimír horlivě šířil křesťanství. Když rozsáhlé území bavorské bylo přičleněno k říši franské, Karel Veliký r. 791 udeřil na zmenšenou říši avarskou třemi vojsky. Jedna armáda franská táhla zeměmi Slovanů, usídlených v Bojohemu a na Moravě, což svědčí, že tito válečnou výpravu ve vlastním zájmu podporovali. Karlova ozbrojená moc silně chána avarského v Uhrách stísnila. Tuhá válka v následujících letech pokračovala, až panství zhýralých barbarů bylo rozdrceno. Avari zanikli mezi sousedními národy. Poslední zmínky o nich v Pannonii se dějí r. 822 a 824. — Tudiž západoevropská velmoc katolická získala si velikou námahou zásluhu o zabezpečení statků kulturních a vymanění Slovanů ze jha velice sveřepého.

Zároveň však franskou ozbrojenou moc nutila k svízelným válečným akcím veliká rozpínavost mohamedánských Arabů, kteří r. 711 opanovali Pyrenejský poloostrov. Za bystrých Abbásovců veleříše arabská usilovala si podmaniti i jižní Francii. Voje mohamedánské pronikly vítězně až do povodí Loiry. Ale franský majordom Karel Martel je r. 732 porazil. S Araby (Maury) v Hispanii začal také válčiti ve prospěch katolického kultu r. 778 Karel Veliký a pak jeho syn Ludvík. Obtížné boje byly vedeny se střídavým štěstím. Dosaženo aspoň tolik, že na jihovýchodním svahu horstva pyrenejského (kolem Barcelony) byla r. 801 založena marka hispanská jako závora proti novým útokům mohamedánským.

Jak cennou službu prokázali Karlovcí křesťanstvu svým zápasem se světem mohamedánským a jak bylo potřebí spojití co nejvíce vojenských sil k zdolání muslimských náporů, ukázala doba pozdější,

kdy Turci po celá staletí ohrožovali svobodu a kulturu křesťanstva politicky silně roztržštěného. — Jak obtížná byla obrana křesťanstva proti fanatickým vyznavačům islámu, patrně z velikého rozkvětu veleříše arabské za prvních Abbásovců, zvláště za Haruna Arrašida (786—809), tedy právě v době velepotřebného mohutnění moci Karla Velikého. Arabská říše se prostírala od průlivu Gibraltárského až k asijskému Indu a od oceánu Indického až téměř k moři Černému, k jezeru Kaspickému a řece Jaxartu. Arabové pyrenejští opanovali r. 826 Krétu. Arabové afričtí o něco později zmocnili se Sicilie, kdež se po dlouhých bojích r. 902 pevně usadili. Jestliže Mohamedáni již r. 846 plenili Řím a Gaetu, měli nyní základnu k drancování italského pobřeží ještě výhodnější. Drancovali i v jižní Francii. Jejich loupežné výpravy pronikly i do Švýcarska; r. 930 tito nepřátelé kříže se docela usadili na Velikém Sv. Bernardu.

Současně zaznívaly výkřiky hrůzy nad spoustami způsobenými od Maďarů, kteří od r. 899 se vypravovali na pleny do horní Italie, alpských zemí, jižního Německa a ještě dále až do východní Francie.

Barbaři zasazovali katolické Evropě nejbolestnější rány právě tehdy, kdy říše Karlovců byla roztržštěna. Trpká zkušenost svědčila jasně, jak jest potřebí mohutného, ukázněného svazu křesťanských národů. V pozdějších stoletích hrozné spousty, jež byly spáchány expansí tureckou, staly se ostrou výtkou křesťanstvu nesvornému a potvrzovaly rovněž potřebu koncentrace podobné, jakou uskutečnili Karlovci.

Obranné a sjednocovací akce Karla Velikého byly tím svízelnější, že sami germánští kmenové na periferii zpevněné moci franské vzdorovali houževnatě žádoucí expansi franské říše.

Nadvláda franská nad bavorským národem vzala za své po smrti Dagoberta I. Obnovena však Karlem Martelem. Kníže Odilo učinil proti Frankům spolek s germánskými Alamany a Sasy i se Slovany. Byl však r. 742 poražen. Jeho syn Thassilo II. vyhledával proti Karlu Velikému přátelství s Langobardy i Avary. Langobardi ohrožovali Řím a svobodu papežovu. Franský král Pippin Krátký dvěma válečnými výpravami zastavil langobardský postup. Karel Veliký porazil posledního krále langobardského Desideria, vsadil ho do kláštera a přijal r. 774 sám korunu langobardskou. Ačkoli byl Thassilo nyní zbaven pokrevně spřízněných pomocníků, setrval ve vzdoru. Karel tedy ozbrojenou mocí přinutil knížete k vasalské poddanosti. Ale Thassilo znova začal vyjednávat s Avary. Karel tedy knížete sesadil a zavřel jej i s rodinou do kláštera. Bavorské vévodství r. 788 přivtěleno k říši franské, zavedena tam správa hrabská.

Mnohem palčivější byly zápasy Karlovy s pohanskými, velice bojovnými a loupeživými kmeny saskými, usazenými mezi Rýnem a dolním Labem. Část Sasů zasahovala až do pozdějšího Holštýnska, kdež sousedila se slovanskými Obodrity (Bodrci). Ke zkrocení drsných těch pohanů potřeboval Karel námahy skoro třicetileté.

Boje pohraniční mezi Franky a Sasy rozvíjely se dávno před Karlem Velikým. K vzájemnému záští plemennému přistupovalo brzy i nepřátelství plynoucí z rozdílného názoru světového. Kmeny saské však měly také veliké spory s východními pohanskými sousedy Obodrity. V těchto Slovanech našel Karel vydatnou podporu ve svém boji se sebevědomým germánským národem.

Krvavé zápolení nastalo r. 772. Karel s vybraným vojskem několikrát pronikl až k Labi a zaváděl kult křesťanský. Ale zpravidla sotva že voje franské opustily zemi, Sasové se znova bouřili, vyháněli franské úředníky a křesťanské misionáře; pokřtěné soukmenovce buď pobíjeli, nebo nutili k návratu v pohanství. Karel schystal po velikém vzbouření Sasů r. 782 krutou odvetu. Dal na 4500 těch, kteří mu byli vydáni, v jednom dni popraviti.

Konečně poddal se roku 785 vůdce pohanského odboje Widukind a přijal křest. Karel pak vyhlásil přísné zákazy pohanských obyčejů pod trestem smrti a organisoval katolické řády v zemi. Ale ještě roku 792 došlo k mohutnému povstání. Tentokráte byla již patrna proměna srdcí u mnohých Sasů, kteří raději chtěli zemřít než v pohanství znovu upadnouti. Po desítilété námaze odpor byl zdolán. Karel pak na 10.000 saských rodin převedl do franských krajin. Revoluční hnutí znenáhla dohaslo r. 804.

Karel — sám Germán — užil k zdolání povstalců prostředků věru velmi krutých. Ale vysvětlíme si to z velikého nebezpečení, které franské říši hrozilo tehdy právě od severogermánského sousedstva. Sasové užívali proti Frankům pomoci pohanských Dánů, jichž námořní lupičství šířilo hrůzu i do krajů velice vzdálených. Teprve r. 813 připuštění misionáři křesťanští na Jutský poloostrov — a to z osobních důvodů krále Haralda Klaka, který hledal pomoc u Ludvíka Pobožného proti jiným nápadníkům trůnu. Ale pokojné poučování obětavých misionářů neslo ovoce nepatrné. Dánové pokračovali v námořním lupičství. R. 881 objevili se až na Mosele. Jakkoli od nich Karel Tlustý vykoupil mír, pronikli r. 885 přece skoro až k Paříži. Teprve král Arnulf r. 891 zkrotl poněkud jejich bezuzdnost ví-

těžnou bitvou. Zkrátka s těmi barbary, podporujícími v zájmu vlastním jiné pohanské kořistníky, nebylo možno se dorozuměti po dobrém. Kolem roku 900 rozšířil svou moc Gorm den Gamle, ale byl rozhodným odpůrcem křesťanství. Teprve válečná výprava Jindřicha I. jej r. 934 donutila připustiti do země křesťanství.

Západními sousedy Sasů byli germánsko-pohanští divocí Frísové, kteří se sráželi s Franky již v VI. století. Marně franská říše usilovala o jejich podmanění a pokřestění ještě v VII. století. Vzдорovali křesťanskému názoru světovému houževnatěji než některé kmeny slovanské. Karel Martel Frísy porazil r. 734. Ale tito zdvihli pak ve spojení se Sasy od boj proti Karlu Velikému. Vzbouření bylo potlačeno a Frísové přijíma'í členství církve katolické. — Jak byly v národě tom hluboce zakořeněny pověry a neblahé zvyky pohanské, patrně z velice přísných zákazů Karlových.

Pokud Sasové a Frísové nepřijali křest, potud byly nejvážnější obavy před rozsáhlými barbarskými pleny v říši franské a před zkázou západokřesťanské kultury. Barbaři v severních končinách krajů nyní německých byli vydatně podporováni jinými Germány z Jutska. Nadto ze Skandinávského poloostrova nepřestávaly vycházeti a se plaviti germánské hordy loupeživé, s nimiž se rádi spojovali germánští kořistníci jiní. Bylo tedy potřebí i fysickou mocí zajistiti trochu bezpečnosti křesťanskému lidu.

Hroznou metlou širých krajů evropských stali se germánští Normani, kteří zajížděli na lup na lehkých lodích. Vnikali po řekách kraji slovanskými až do Černomoří a říše byzantské. Ale nejčastěji navštěvovali jako morová rána Britské ostrovy a západní

Evropu. Přiváděli na pokraj zoufalství pokojné obyvatelstvo zvláště v IX. a X. a částečně i v XI. století. Nejvíce trpěly jejich lodními výpravami Francie a Německo. Zvláště ve Francii pustošili široce kraje přímořské a okolí splavných řek. Tolik normanských hord se plavilo jižně od Skandinávie, jako by bylo nastalo nové stěhování národů. Loupežné ty piráty bylo možno zřítí ve všech přístavních městech evropských, ve všech ústích větších řek. Kamkoli vnikli, plenili křesťanské chrámy a ničili kláštery. Taková metla šlehala severní a západní Evropu v době, kdy Mohamedáni kořistnými plavbami ohrožovali celou jižní Evropu. Církev utrpěla nájezdy normanskými ztráty ohromné. Celá řada kvetoncích biskupství a klášterství byla ve Francii na dlouho zničena. Rovněž tak v Itálii — zvláště jižní, arabská moc řádila přímo zběsile.

Teprve když se počaly některé skupiny Normanů pevně usazovati na cizí půdě, zakládati státy a přijímati křest, katolická Evropa si poněkud oddychla. Ale veliké škody na kultuře nedovedlo napravití po těch nájezdech ani celé století. Běda bylo Francii v IX. století, kdy rozdělením panství Karlovců tato země stala se vůči Normanům a Arabům skoro bezbrannou. V Normandii v širých krajích bylo křesťanstvo vyhubeno; na jihu obyvatelstvo bylo od Arabů decimováno zvláště v Provinci. V krajích, které byly ušetřeny krvavých zápasů, křižovaly tlupy zdivočelých vojnů, které obyvatelstvo vyssávaly a jinak soužily.

Romantické pojmání dějin v minulém století snažilo se viděti v barbarech zdolávaných od katolických velmocí prostosrdečné primitivy, sympatické charaktery pod drsnými slupkami, chrabré obhájce ušlechtilých tradic. Sentimentální nálada prohlašo-

vala porážky nebo zánik pohanských kmenů za osud velice tragický.

Zapomínalo se však, že mnohé pohanské zásady naprosto odporovaly morálce národů civilisovaných, že byly největší překážkou klidného soužití s obyvatelstvem kulturně vyspělým a že byly příkrou protivou humanity, jak se jí dnes rozumí. Nelze omlouvatí tužbou po volnosti, po svobodném sebeurčení veliké zlořády pohanské, které odporovaly zákonu přirozenému, jež byly v příkrém rozporu s Desaterem. Je veliký rozdíl mezi ušlechtilou láskou k svobodě a zarputilostí, tvrdošíjným lpěním na nepravostech. Rovněž nemůže žádný moderní inteligent omlouvatí vzdor pohanský proti vyššímu vzdělání, jež západ nabízel a z něhož dosud hojně těží i národové nekatoličtí.

Z ukázek zde podaných vysvítá, že franské zápolení bylo vynuceno zhoubnými a sveřepými akcemi pohanstva a světa mohamedánského. Patrně také, jak naivní jest tvrzení, že v IX. a na počátku X. století šlo Germánům o potlačení živlů slovanských. Vždyť Frankové měli nejtěžší zápasy právě s národy germánskými.

Zpravidla ti, kteří se připojili k imperiu bez tuhého a dlouhého odporu, byli přijímáni jako rovnocenní členové katolického svazu národů. S urputnými protivníky ovšem nebylo nakládáno v době tolik pohnuté lépe než v pozdějších stoletích s výbojnými a loupeživými nepřáteli spořádaných velmocí jiných.

Poměr veleříše k Slovanům polabsko-baltským.

Politicko-náboženské vlnobití v IX., X. a XI. století naráželo ovšem ze západu prudce i na hranice

Slovanů polabsko-baltských a bojohemských. Pohnutá situace vyzývala mocně, aby národy ty zrale uvážily znamení doby a bedlivě přemýšlely, kam pohnuté události směřují. Dobří pozorovatelé nebyli v pochybách, jak se v Evropě západní a střední utváří budoucnost. Ostražitě prozíravosti bylo tím více potřebí, že Slovanům hrozila veliká nebezpečí i od východu.

Polabané přes názorný příklad říše velkomoravské a přes dlouholeté trpké zkušenosti zapomínali si pojistit budoucnost. Nebylo mezi nimi ani účelného soustředění politického ani hroznadného a dobrovolného přiklonění k nejmocnějším sousedům.

Již zachovaná jména prozrazují osudnou roztržštěnost. Mezi dolním Labem, dolní Odrou a mořem baltským byla skupina kmenů, v nichž měli nadvládu Redrané. Skupina ta nazývána Vlky, Velety nebo Lutici. Kdyby tam bývala řádně zorganizovaná a trvalá vláda ústřední, zapadly by názvy jednotlivých kmenů v zapomenutí. Ale jsou známy jednotlivé větve: Ránové, Volinci, Čezpěňané. Chyžané. Dolenci, Rataři, Ukrané, Rječané, Stodorané čili Havolané, Brižané, Sprevané, Moračané, Mezirječané, Grozviňané, Sítňané atd.

Severozápadně od Luticů mezi mořem baltským a dolním Labem sídlili Obodrici (Obodriti, Bodrci), jejichž větvemi byli Vagrové, Fembrané, Polabci, Smolinci, Gliňané a j.

Kmen Srbů (v dnešní Lužici) dělil se na Lužičany, Milčany, Golešince, dvojí Nišany, Slubjany a j. Tam pokus o širší a pevnější organizaci za Karla Velikého nesl úspěchy. Srbský panovník Milidach počíval veliké vážnosti jak u Slovanů tak u Franků. Bylo to jistě významným povzbuzením k rozšíření politické organizace slovanské. Ale k tomu nedošlo.

Na ostrově Ráně vznikl malý spolkový stát. Na pravém břehu dolní Odry a po obou březích dolní Visly se vytvořily slovanské státy podobné z kmenů, z nichž později nejvíce vynikli Pomořané.

Bidlo dí: „Ačkoliv státy tyto vznikaly ze stejných příčin, nebylo mezi nimi potřebné vzájemné soudržnosti, nýbrž vládla řevnivost a nepřátelství, poněvadž náčelníci vůdčích kmenů chtěli za účelem zesílení své moci ovládati co největší počet kmenů příbuzných a zasahovati do oblasti politických zájmů státu soupeřského. Tak bylo jmenovitě v poměru státu lutického k státu obodrickému.“ (BDS, 37.) Nikoliv tedy spojení mocnějších náčelníků, nikoliv cílevědomá konfederace, nýbrž vzájemné pytláčení v cizích revírech, územní sváry mezi sousedy.

Tak se rozvíjel obraz velice neutěšený. V tehdejší době mohla zaváděti ve slovanských národech prospěšné a pevné řady jen silná vláda knížecí, rázná centralisace. Ale Lutici jevíli odpor proti náležité posile ústřední vlády a podporovali u jiných Slovanů obyčejně tu stranu, která se protivila moci knížecí.

Jaká byla vlastně národní politika polabsko-haltských kmenů? Jednou se spojovala část těch Slovanů s Franky (později s Němci) proti slovanským sousedům, jindy zase několik kmenů sjednotilo se ve válce proti germánské expansi. To je právě příznačné, že slovanský soused často šel proti jinému sousedovi zpřízněnému původem i řečí ve spojení s germánskou mocí válečnou. Kdyby bývaly ony kmeny od sebe odděleny širšími kraji germánskými, pak by to nyní nebudilo zvláštní podivení.

Když roku 789 Karel Veliký válčil s Lutici, pomáhali mu ozbrojenou mocí Srbové a obodritský kníže Vlčan. Pak se Lutici Obodritům mstili. Po smrti Vlčanově (795) vladařil v Obodricku Dražko,

který byl věrným pomocníkem Karlovým i proti Slovanům. Roku 799 byli Frankové opětovnými rozhodčími mezi Obodrici a Lutici. Roku 805 válčili Obodrici s Karlem proti Bojohemům. V té době povstal proti Bodrcům král dánský Godofrid, který byl povolán na pomoc od Luticů a některých větví bodrických proti Dražkovi, jmenovanému od Karla vrchním knížetem všech poplatných Slovanů. Dánové a Lutici vpadli do země (808), Dražko poražen, jeho země popleněna a hlavní město Rarog vyvráceno. Oběšen Godeljub (snad údělný kníže obodritský). Roku 817 vypukly v Bodrcku rozbroje mezi knížaty Slavomírem a Čedragem, jež urovnal císař franský Ludvík Pobožný.

Ale ani mezi samými vladaři lutickými nebylo svornosti. Roku 823 rovnal císař Ludvík spor mezi knížaty lutickými Čelogradem a Milgostem. Za velikého rozmachu říše Svatoplukovy část Srbů poslouchala Svatopluka, část byla poddána Frankům.

Ota I. pokořil Obodrity roku 955 vítěznou bitvou za vojenského přispění Ránů. Spory mezi knížetem Mstivojem a Želiborem urovnával Němec Heřman Billung.

Lutický kníže Tugomír za úplatek a lákavé sliby roku 939 stal se pomocníkem krvavého markrabího Gera. Lutici pomáhali později císaři německému proti slavnému polskému panovníku Boleslavu Chrabrému. Bodrický kníže Mečislav naopak se klonil tehdy k Boleslavovi. Lutici roku 1018 udeřili na Obodrice a Mečislava vyhnali.

Vzácnou prozíravostí a dobrou vůlí nad své krajany vynikal obodrický kníže Gotšalk (1047—66). Snažil se upřímně jako velice zbožný křesťan zaváděti mezi Obodrici řády křesťanské. S křesťanskými sousedy usiloval žíti přátelsky, aby odvrátil od svého

lidu veliká nebezpečí. Za bohoslužeb sám se ujímal slova a překládal latinská kázání do řeči mateřské. O velikých svátcích prodléval ve chrámu hamburském; v Hamburku (kdež roku 834 založeno arcibiskupství k obrácení baltických Slovanů) se radíval s arcibiskupem Adalbertem, jak by mělo postupovati obrácení obodrického lidu na víru křesťanskou. Stavěl chrámy a kláštery; založil biskupství meklenburské a ratibořské. I po stránce politické počínal si obratně. Spojil roku 1057 několik kmenů ve větší stát.

Ale pohanští kněží z Retry, kde byl chrám pohanského boha Radigasta, štváli usilovně proti rychle se šířícímu křesťanství. Roku 1066 vypukla pohanská revoluce. Gotšalk by zavražděn 14. června v Londýně na Labi. Zároveň došlo k hroznému vraždění kněží a mnichů v zemi. Někteří byli mrzačeni, jiní kamenováni aneb docela zabíjeni na oltáři. Sousední biskupství německá byla zpusťována; Hamburk rozbořen. (SchKM II, 138—9, ČSB IV, 576.)

Pak nastaly v Obodricku dlouhé, trapné a krvavé zápasy o vládu.

Z těchto i jiných dokumentů rozháranosti snadno lze vyčísti, proč polabsko-baltští Slované v zápase s germánskými sousedy zvolna podléhali, až zanikali. Byla v nich veliká, nezkrotná síla, udatnost budící podiv protivníků. Na příklad jméno Luticů-Vlků souvisí s lítou, bojovnou povahou toho národa, jehož se Frankové velice báli.

Nemohl právě tento energický lid se pokusiti o utvoření větší říše polabsko-slovanské? Ale jak samy jeho větve postrádaly nutného politického zpevnění i v době velice kritické, patrno na příklad z toho, že Jindřich I. porážel Lutice po etapách, po menších skupinách. Napřed roku 928 přemohl

Stodorany, svazek ratarský poražen roku 929, roku 934 přemožení Ukrané. Za Oty II. se osvobodili. Po roce 983 prý ani jeden Němec nezůstal na východ od Labe. Za Jindřicha II. (1002—24) i Obo-drici vášnivým povstáním se osvobodili od němec-kého poddanství. Nebyly to vhodné chvíle k prozře-telnému zajištění budoucnosti potřebným spojením slovanských sil?

Po stránce politické měli kolkolem tolik pouč-ných příkladů a vážných zkušeností! Na příklad říši Samovu, velkomoravskou, zmohutnění země české a říše polské. Po stránce kulturní slyšeli o svatých bratřích soluňských, svatém Václavu, svatém Vojtěchovi, Dobravě, o školách katolických, vývoji umění katolického a j. v. Neušel jejich po-zornosti ani hospodářský rozmach zemí katolických. Pohlaváři kmenů slovanských také měli příležitost seznati, jak vysoce vyniká světový názor křesťanský nad naivní domněnky pohanské.

Nelze tedy omluviti polabsko-baltské stanovisko k politické a kulturní situaci pokřesťaněné Evropy; bylo skutečnou odstrašující zarputilostí, která silně poškozovala i bašty Slovanů jiných, kteří uvykli řádům spasitelným.

Boje Franků a Němců proti pohanství Polabanů nelze zváti pouhou záminkou k rozšíření germán-ského panství a k ukojení vládychtivého despotismu. Uvážíme-li, jak mocné a dravé nepřátele měla teh-dejší nejsilnější říše katolická na jiných stranách. jistě přisvědčíme, že neměla ani příčiny ani chuti vcházeti ve válečné spory jiné zbytečně. Vášniví sousedé slovanští však silně ohrožovali její důležité úkoly; jestliže sami nedovedli utvořiti přes svou bojovnost pevné, solidní, spolehlivé státy kulturní, byli neustálým nebezpečenstvím pro velkou říši ka-

tolickou. Tím spíše, že tato byla obrožována a týrána i od kmenů germánských. Slované ti v říši franské plenili a spojovali se s jinými pohanskými kořistníky.

Sám Vacek poučuje: „Ředitelům franské říše nemohlo býti lhostejno, jak vydatná i spolehlivá jest moc toho, kdo ručiti měl za pořádek a pokoj při hranicích říše, čili jak pevné jsou opory mezinárodních pokojných styků se strany slovanské. Hledající příležitosti, kterak by po mírném způsobu a přece autoritativně mohli zasáhnouti do věcí svého sousedstva, byli ochotni slyšeti stížnosti tamních vévodů a propůjčovati se za rozhodčí ve sporech o nástupnictví, nebo v zápasech o přednost. Snaha jejich k tomu se nesla, podporovati vývoj ústřední moci v zemích slovanských, ovšem se závazkem stále oddanosti knížat, kteří s jejich podporou se posilnili a vyvýšili. Tak zjednávány jsou smlouvy mezi králem a knížaty sousedních národů, spolky, po kterých příslušníci slabší strany dostávali jméno „smluvenců“ (foederati) a brali na sebe povinnost přátelského obcování s říší a ne-li hned také ročních platů, aspoň pravidelných darů králi, jež časem v poplatky roční byly proměněny.“ (Alétheia II, 448.)

Povinnost přátelského obcování s říší braly na sebe již některé skupiny Bojohemů pohanských, když seznávaly, že bez přátelství západu snadno uváznou v těžké porobě hrozící od východu. Tu povinnost vzal na sebe také sv. Václav a velice tím svému lidu prospěl.

Částečně dá se vysvětliti odpor polabsko-baltských Slovanů k politice a kultuře Germánů bezohlednými methodami těch některých faktorů, kteří Slovany k poddanství nutili. Pověstný markrabí Gero († 965) po pobití vojska německého od Obodritů

(939) se bál, aby mu Lutici rovněž nepřipravili krvavou lázeň. Pozval tedy k sobě 30 náčelníků slovanských, jež kázal po hostině povraždit. Markrabí Dětrich i jiní němečtí vladaři zavinili svými útisky velké povstání Slovanů polabských r. 983.

— Sasové zůstali kořistníky ještě dlouho po svém pokřestění. I germánští kronikáři vytykali saským notabilitám velikou lakotu, přílišné vydírání podmaněných Slovanů. Poukazy na vysoké poplatky byly velice působivým agitačním prostředkem pohanských kněží proti vládě germánských křesťanů.

Nezapomínejme však, že žaloby na velikou krutost a vyssávání se strany vítězů v Polabí se zřetelněji ozývaly teprve tehdy, když byl násobně potvrzen tuhý vzdor Polabanů proti řádům novým a když Germáni zakoušeli na vlastních tělech velikou nenávist těch, které usilovali k své zájmové oblasti pevně připoutati. S těmi, kteří jevíli nezkrotný odpor proti vládě německé i proti kultuře západní a kteří při vhodných příležitostech hned se hnali do krvavých revolucí, nezacházelo se jako se spojenci, nýbrž jako s porobenými. Vidíme postup příkrosti germánsko-křesťanské k Slovanům podobný, jaký dříve bylo bylo pozorovati v zápase s tvrdošíjnými, loupeživými Sasy, pokud nepřijali křesťanství upřímně.

Té silnější složce národní, která stála pokorně a věrně po boku říše franské a pak německé, kynuly i významné výhody, kterých by byla postrádala pro případ naprosté vlastní samostatnosti.

I častá vítězství Polabanů nad Němci slovanské kmeny vysilovala, i stkvělé hrdinské činy náčelníků slovanských byly v důsledcích vzhledem k celkové situaci evropské sebevraždou národní. Opětovnými

a dlouholetými válkami byly veliké kraje slovanské vylidněny, takže otevřeny brány hromadné německé kolonisaci a tím i nenáhlé germanisaci.

Poměr říše franské a pak německé k Bojohemům.

Bojohemum vidíme r. 791 v přátelském poměru k říši franské. Velká část vojska franského tehdy proti Avarům táhla i na zpáteční pochod se dala naší zemí. Ale při tom Bojohemum ještě bylo nezávislé. Když Sasové rok nato se pokusili o svržení jha franského, hledali sice spojení se vzdálenými Avary, nikoli však s Bojohemy.

Ale když přinuceny na periferii jádra panství franského k společenství s říší národy okolní, nezastavila se franská expanse před hvozdy bojohemskými. Bylo to zcela přirozeno, jelikož Bojohemum leželo ve franské sféře zájmové. Karel Veliký usiloval zajistiti si bezpečnost naprostou i na hranicích hvozdů bojohemských. Široce založený vojenský vpád do naší vlasti r. 805 měl výsledek slabý. Ani nový útok r. 806 nepřinesl valného úspěchu. Ale Bojohemum od té doby platilo za zemi poplatnou. Snad některý kmen nebo někteří kmenové bojohemští r. 805 nebo brzy potom slíbili poplatek, aby se vyhnuli krutému dalšímu válčení, které znamenalo tehdy veliké škody hospodářské. (NČD I/1, 268—80. SSV, 4—5.)

Ale do pokřestění Bojohema bylo ještě daleko. Optimismem do nedávna naplňovala ojedinělá zpráva Fuldského letopisce k roku 845: „Ludvík (Němec) čtrnácte z náčelníků Bojohemů se svými lidmi, žádajících náboženství křesťanského, přijal, a v den

osmý Zjevení Páně, aby pokřtěni byli, poručil.“ Tito náčelníci však nebyli ze samého Bojohema. Vždyť tehdy bylo usídleno mnoho Bojohemů i za hranicemi nynějších Čech, na př. mezi řekami Mohanem a Ratenicí. Stejskal poukazuje, že biskup vircburský dal si téhož roku potvrditi právo na 14 kostelů v území Bojohemů bavorských. — Pro samo Bojohemum neměl ten křest žádného zvláštního významu. (SSL, 14 - 19.)

Když jeden kmen bojohemský vpadl roku 848 do franské říše, výprava východofranská donutila onen kmen (či snad více kmenů) k jednání o mír. Roku 849 Němci od Bojohemů poraženi. Výprava německá roku 855 nepřinesla úspěchu. Roku 856 donuceny některé kmeny bojohemské k poplatku.

Roku 869 vpadaly západní kmeny bojohemské do německých krajín a odváděly zajatce, podobně jako to činili polabští Srbové v Durynsku. Když se bojohemské vpády opakovaly, německá hrabata roku 871 se vypravila schystat odvetu. Toto tažení skončeno nekrvavě. Němci zaskočili veliký ozbrojený svatební průvod a zmocnili se koní a štítů, opuštěných od Slovanů uprchnuvších do lesa. Roku 872 šest českých knížat od Němců poraženo. Roku 874 se uvolili Bojohemoyé k poplatku, čímž si zachovali samostatnost (NČD I/1, 352, 355. SSV, 6—9.)

V tom čase osvědčila se důmyslná prozíravost velkomoravského Svatopluka, který — třebaže se stal vítězem — zavázal se rovněž k poplatku. Proč? Právě proto, aby mu nebylo od Němců bráněno ntvrzovati a šířiti vlastní panství. Lišil se tedy svou politikou od Polabanů velmi výrazně. Byl-li jeho stát již křesťanský, nesměli mu Němci v jeho expansi brániti. Prospívaly mu také spory mezi syny Ludvíkovými. Moc jeho dostoupila překvapující výše.

Jádrem Svatoplukovy říše byla rozsáhlá Morava, jež zasahovala na jihu hluboko do Rakous na levém břehu Dunaje a obsahovala severní Uhry po Hron a za Hron, takže v Potisí se stýkala s Bulhary. Na jiných stranách prostírala se říše Svatoplukova přes Bojohemum a Srby až k Sále a Odře; odváděl jí poplatek i z končin saských. V Pověstí vedl Svatopluk úspěšné války s Poláky. Zasáhl se zdarem i do Pannonského Podunají. (NČDI/1, 378-9. SSV8.)

Svatopluk dokázal, že zahraniční politice rozumí výborně. Přivinul se těsně k Římu, uznal formálně německé nadprávní — a tak mu byla otevřena cesta k obdivuhodnému vzestupu. Závislost bojohemských kmenů na říši východofranské fakticky potrvávala krátce. Hegemonie nad nimi připadla Svatoplukovi. Kolik kmenů bojohemských uznávalo svrchovanost Svatoplukovu, nevíme. Tolik však jisto, že český kmen — tedy nejvýznamnější — tvořil u nás jádro poslušnosti velkomoravského panovníka. Svatopluk byl švagrem Bořivojovým; přátelské svazky byly mezi oběma dvory značně utuženy, když byl roku 874 Bořivoj pokřtěn od svatého Metoda na dvoře Svatoplukově. Stejskal soudí, že politický poměr mezi Bořivojem a Svatoplukem byl čistě spojenecký, který trval až do smrti Bořivojovy, nejspíše roku 888, kdy nebylo na Pražském hradě dospělého nástupce. (SSV, 8.) Potom však svrchovanost Svatoplukova nad bojohemskými kmeny utužena, až je silně tísnila.

Jak málo východofranská svrchovanost nad Bojohemem za života Bořivojova platila, ukázalo se roku 880, kdy dobyli nad Sasy velikého vítězství divocí Normani. Tehdy Bojohemové a Slované sousední učinili vpád do Durynska; drancovali zejména osady Slovanů, kteří byli usedlí na Sále, zachovávali Němcům věrnost. (NČD I/1, 380.)

Král východofranský Arnulf sám roku 891 potvrdil moc Svatoplukovu nad Bojohemem.

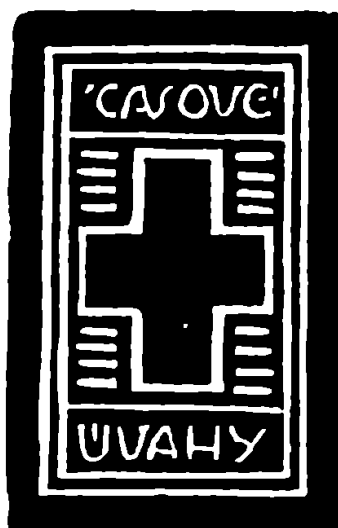
Po smrti Svatoplukově (894), kdy již dospěl syn Bořivojův Spytihněv, Bojohemové neprodleně přikročili k roztržení svého svazku s říší velkomoravskou. Roku 895 dostavili se bojohemští vévodové do Řezna k Arnulfovi a složili rukou dáním vasalský slib. (Roku 897 podstoupili svrchovanost východofranskou i Srbové, aby se zbavili nadprávi říše velkomoravské.) Ježto Bojohemové utrpěli v bojích s velkomoravským panovníkem Mojmírem II. těžké ztráty, přibyli roku 897 k Arnulfovi s hojnými dary, stěžovali si na útisky Moravanů a žádali za německou pomoc pro další vojenský odpor. Podpora jim ochotně slíbena. (NČD I/1, 421, 425.)

Taková situace je jasným poučením, že Bojohemové bez zahraniční opory v těch časech byli slabí a bezradní. Jestliže trpěli despotismem Slovanů mocnějších, bylo přirozeno, že se domáhali snažné záštity německé. Sotva by se byli poddali Arnulfovi, kdyby jeho režim býval velice příkrý a kdyby byli seznali, že ve spojení s Polabany spočívá naděje na nový, pevný a spolehlivý útvar mocného státu slovanského. Sám bratr Mojmíra II. Svatopluk se spojil s Arnulfem, takže od Němců Morava v letech 898 a 899 pleněna. Kdo tu přivolával neštěstí na vlastní slovanský stát?

Když po smrti Arnulfově (899) říše východofranská se ocítala v žalostné rozháranosti a prozrazovala nemohoucnost, mohla energie a svornost Slovanstva vykonati divy pro vzkríšení velmoci slovanské. Bylo tím více potřebí spasitelné koncentrace, že Maďaři tehdy ohrožovali netoliko říši germánskou, ale i přímo existenci některých kmenů slovanských. Ale kmeny bojohemské spojovaly se s poručníky nezletilého

Ludvíka IV. Dítěte a pomohly jim pleniti Moravu. Byla pro Evropu kletbou netoliko nesvornost slovanská, nýbrž i politická nesjednocenost národů katolických. Děsné pleny maďarské byly výmluvným vyzváním, aby se obnovila v jakékoliv formě veliká říše katolická, v níž by měli záštitu všichni národové stejně věřící, spojení mocným poutem konfesní jednoty.

V té době velice pohnuté, kdy vyvrácena říše velkomoravská, Bojohemové, u nichž křesťanství učinilo již značné pokroky, přerušili svou politickou závislost na říši germánské, přestali odváděti do Němec poplatky. Koncentrační snahy politické knížat Svyatopluka a Vratislava v Bojohemu vykazovaly dobré úspěchy. Těžiště kulturní a politické síly Slovanstva moravského a bojohemského přesunulo se přirozeně z Velehradu na Pražský hrad.

Z publikací »Časových Úvah« jsou zde dosud na skladě brožury:

I. APOLOGETIKA.

	stran	celos. hal.
Dr. Fr. Reyl: Manželství přirozené a svátostné	32	32
V. H. Hradecký: Volná Myšlenka	56	56
Fr. Blaták: Sv. Missie	40	40
Fr. Jirásko: O křesťanské charitě	32	32
Jan Bělina: Úpadek vědy	40	40
Jos. Rohleder: V zápase o Řím	48	180
Dr. Jan Konečný: Cesty, jimiž se ubírá moderní lidstvo k Bohu	32	40
Dr. Jos. Beran: Suggesce a zázraky Kristovy	36	50
V. Skála: Katolíci za války	48	70
De la Briere-Élitzer: Převaha protestantů nad katolíky	40	40
Fil. Šubrt: Umění a náboženství	48	48
Dr. Jan Konečný: Ježíš Kristus v dějinných dokladech své doby	40	86
Dr. Ot. Tauber: Mravní výchova a škola	34	80
V. Skála: Církev československá	32	76
Dr. Jos. Novotný: Laická morálka	72	160
Dr. Jos. Novotný: Věda a víra o původu světa	76	80
Dr. Jan Konečný: V boji o nové náboženství	86	570
K. B. Olmr: Jak povstal život na zemi?	36	190
Jiří Sahula: Sváry českých sektářů	64	220
A. Sládeček: Laický apoštolát	76	320
J. Krátký: Stručná lidová obrana katolického náboženství	80	320
Dr. J. Konečný: Československý katechismus — rozklad křesťanství	72	350
Tomáš Chromý: Láska k vlasti se stanoviska katolické morálky	132	420
Dr. J. Novotný: Občanská výchova dle pokrokových učitelů	130	650
Dr. K. Kašpar: Pastýřský list o sv. Janu Nep.	20	220
Dr. Jan Konečný: Adventisté	52	300
Dr. Aug. Štancel: Pryč s našim školským monopolem	48	300

II. DĚJINY.

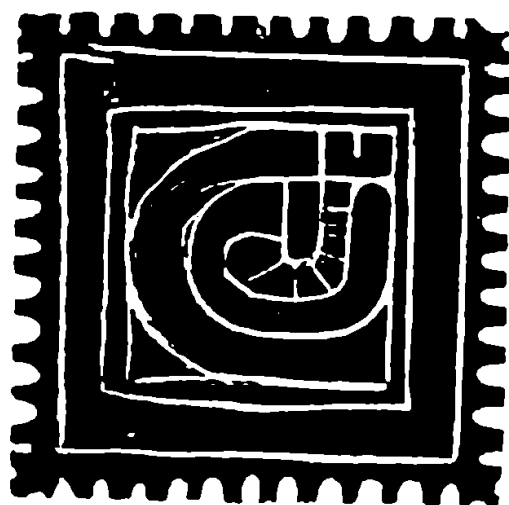
Dr. Jos. Samsour: Inkvisice církevní	83	80
Jiří Sahula: Církevní snahy Husovy	48	100
Dr. Ot. Tauber: Časové záhady výchovy	88	150
Dr. Ot. Tauber: Bílá Hora	16	50
Prof. Vévoda: Základy výchovy: Náboženství a mravnost	92	250
Jiří Sahula: Krutosti habsburské	64	260
Vilém Koleč: Bratři Orebští	49	200
Jiří Sahula: Karel IV., Otec vlasti	112	112
Jiří Sahula: Arnošt z Pardubic	64	64
Jiří Sahula: Sociální postavení kněžstva v době husitské	32	31

Jiří Sahula: Vzdělání kněžstva v do husitské a husitské		
Jiří Sahula: Husitské ženy		
Jiří Sahula: Jan ze Želiva		
Jiří Sahula: Český obchod v době p ské a husitské		
Jiří Sahula: Vzájemný poměr českýc		
Dr. Fr. Šulc: Byl Hus odsouzen jen pro s	112	100
Jiří Sahula: Svatý Vojtěch a jeho doba	48	170
Jos. Hronek: Kněží buditelé národa českosl.	40	170
Dr. K. Kašpar: Skutky a nikoliv slova papeže míru Benedikta XV.	98	320
Dr. J. Konečný: Monismus a křesťanství	63	230
Jiří Sahula: Husitské soudy a ortely.	128	400
Jiří Sahula: Církevní úkoly staročeských škol nekatolických	80	350
Frant. Pukl: Vývoj rozluky církve od státu v Evropě	128	500
Jiří Sahula: Vyznam Žižkova díla. Díl I.	80	350
Jiří Sahula: Vyznam Žižkova díla. Díl II.	128	450
K. Lutislav: Pravda a lež o českých dějinách. Díl I.	140	300
K. Lutislav: Pravda a lež o českých dějinách. Díl II.	172	400
J. Sahula: První průkopníci luterství v Čechách	80	320
K. Lutislav: Řím a národ český	104	400
A. Havel: Pravda o sv. Janu Nep.	72	360
Jiří Sahula: Mravní a osvětový význam odpustků ve středověku	188	650
Dr. K. Kašpar: Hus a jeho ovoce	124	500
III. SOCIOLOGIE.		
M. Voňavka: Katolickým jinochům — spolky katolické	56	56
Fr. Blafák: Z porýnských misí	64	64
M. J. Voňavka: Alkohol nepřítel	48	48
Pozorovatel: Pozérství	80	80
J. P. Hradecký: Z dom. soc. demokratů. I.-III.	236	200
M. Hettinger-Navrátil: Slovo včas o právu volebním	40	40
P. Jan Urban-Fr. Šubrt: O ruském pravoslavi	40	40
Dr. Aug. Štancel: Křesťanství a roln. otázka	66	180
Dr. Aug. Štancel: Kapitalismus	96	400
J. M. Zavoral: Chraňte dítek svých!	49	200
Ing. Janáček Al.: Soc. otázka a polit. strany české	72	250
Josef Hronek: Dnešní směry socialismu	63	250
Štěpán Goldschmid: Dílo Boskovo	48	270
Pietriga—K. Lutislav: Péče o venk. mládež	20	160
Al. Sládeček: Pryč s nábožen. lhostejností	48	200
Arnošt Oliva: Matka vychovatelka	56	220
Arnošt Oliva: Biblické ženy a katol. dívka	176	660
Dr. J. Konečný: Ozdoba církve	32	200
Dr. Ot. Tauber: Mravní záhady dneška	118	500
K. Volařík: Mravní výchova ve školách	32	300

Obraz doby svatováclavské.

III. díl.

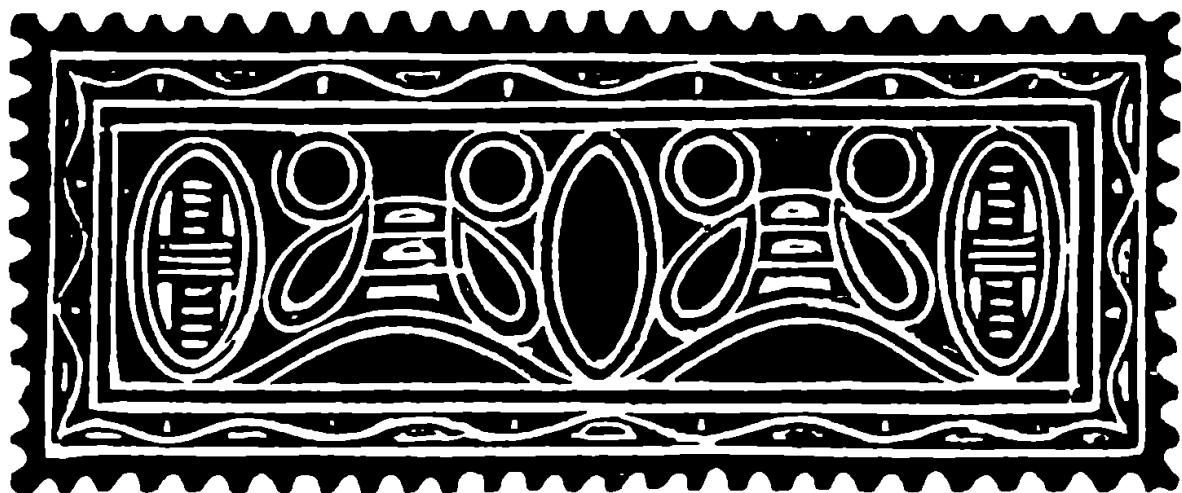
Napsal
Jiří Sahula.

1929.

Nakladatel : „Tiskové Družstvo“ v Hradci Králové
(Adalbertinum).

Tiskem Družstevní knihtiskárny v Hradci Králové.

Politika svatého Václava.

Svatý Václav narodil se nejspíše roku 907 a vlády se ujal asi roku 925. Za chlapeckého věku Václavova vzkřísila se z trapné mdloby velmoc germánská. Roku 919 od velmožů franských a saských zvolen za krále v Němcích energický a důmyslný vévoda saský Jindřich I., přímým Ptáčník, který přes to, že se vyhranila právě velká německá vévodství kmenová, zachránil houževnatou bdělostí celistvost říše. Jindřich přebral otěže vlády v době velice svízelné, kdy maďarští kořistníci i jiní nepřátelé málokdy popřávali říši trochu oddechu. Uvažme na příklad, že Maďari zvítězili nad Němci roku 907 u Bratislavy, roku 908 táhli do Sas, roku 909 do Švábska, roku 910 byli u Augšburku, vpadli do Durynska i Francie, roku 913 do Švábska a 915 znovu do Saska. Když učinili divoký nájezd do téže země Maďari roku 924, Jindřich I. vykoupil si od nich příměří na devět let za roční poplatek aspoň pro Sasko.

Ostatní Německo však trpělo vpády dravých hord lupičských dále. Bylo tu pro říši veliké nebezpečí netoliko politické, nýbrž i kulturní. Kde totiž

Maďaři svou tyranii upevnili, tam potlačovali křesťanství. Při tom posilovali maďarskou krvelačnost a pustošící vášeň jiní národové pohanští. Roku 906 táhli Maďaři na pomoc Glomačům (vedle Milčanů nejmnocnějšimu to kmenu srbskému). Již tehdy Jindřich jako saský vévoda hořce pocítil, co znamená vojenské spolčení pohanů. Byl poražen na hlavu, že sotva životem vyvázl.

Jako král pečoval Jindřich po nešťastném roce 924 co nejhorlivěji ve své říši o zdokonalení vojenství. Zabezpečoval Sasko hradišti. Aby si pojistil pokoj na západě, s úspěchem útočil na Glomače a pokořil lutický kmen Havolanů, jehož hlavní hradiště slulo Branibor.

Přirozeně Němci se také rozpomněli na dobrovolně přijatou poplatnost Bojohemů z roku 895. Snažili se v čase svrchovaného nebezpečení připoutati k říši i naši vlast. Patrně však Slované bojohemští nemínili svou poplatnost obnoviti. Proto za vlády Drahomiřiny roku 922 vpadl do Bojohema vévoda bavorský Arnulf. Volil vhodnou dobu, kdy nastaly u nás vážné politické zmatky. Snad také chtěl Arnulf posílit vévodský rod Zlický, s nímž pravděpodobně stál v příbuzenských svazcích. (NČD I/1, 458—9, SSV 46—7.)

Naeglova domněnka, že tažení Arnulfovo do Bojohema bylo spojeno s nastoupením sv. Václava na knížecí stolec, že tomuto knížeti dopomohli k vládě Němci brannou mocí, je velice smělá, naprosto neodůvodněná. Možno takové mínění udržovati jen znetvořením fakt a tehdejší situace. (ČKD z r. 1929, 427.)

Kdyby byla měla ona výprava tak veliký význam a plný zdar, byly by se německé letopisy o ní roz-

hovořily šíře. Zatím však nalezla v dokumentech současných příliš málo ohlasu.

Ale došlo k střetnutí Čechů a kmenů politicky s nimi spojených mnohem památnějšímu, jehož důsledky byly dalekosáhlé a určily naší vlasti politickou směrnicí na dlouhé časy. Jestliže byli pokořeni polabští sousedé Bojohema, zcela přirozeně snažili se Němci po svých velkých vojenských zdarech vnutiti i kmenům v Bojohemu úpravu politického poměru k velejší. Praví Novotný: „Vítězný postup nemohl se před hranicemi Čech zastavit, z území Glomačů do Čech vedla přímá cesta.“ (NČD I/1, 468.) Jaký byl bezprostřední popud k německému válečnému překročení hvozdu bojohemského? Stejskal praví: „Bylo by možno, že svatý Václav přispěl vojskem svým svému strýci nebo dědu Tugumírovi (vévodovi havolanskému) proti útoku německému, není však o tom žádných zpráv a výprava do Čech nemusila býti vyvolána tou příčinou; obnovení dřívějšího poměru odvislosti poskytuje postačitelý důvod a výklad k té výpravě.“ (SSV, 69.)

Přímou pomoc žáka sv. Lidmily pohanským Havolanům nebo konečně samým Glomačům těžko lze předpokládati. I sv. Václav mohl dobře z pohnuté situace vypožorovati, že ani česká podpora neuchrání samostatnosti Polabanů, pokud tito nepřijmou víru Kristovu a pokud nezavedou vůbec lepších řádů ve svých územích. Jestliže Němci byli vydrážděni nějakým vojenským nápirem Bojohemů, pak to byly vpády některého kmene na vlastní pěst nebo vojenská součinnost Pražského hradu s Polabany za poručnické vlády Drahomiřiny. Ostatně Němce plnily obavami již zkušenosti mnohem dřívější. Pokud neměli s Bojohemem novou, pevně zpečetěnou smlouvu, nedůvěřovali, že ofensivní výpravy z naší vlasti zcela

ustanou. Německé strachy byly tím větší, že centrální vláda pražská nebyla dostatečně utvrzena nad některými oblastmi Bojohema a že v této zemi byl ještě značný počet pohanů.

Německé tažení bylo namířeno hlavně proti ústřednímu knížeti českému a jeho nejvěrnějším, protože tito se pokusili o houževnatý aktivní odpor. A právě ta vážná chvíle nám ukazuje autoritu, jakou mladistvý světec v zemi vynikal. Ačkoli současné prameny jen velice skoupě se zmiňovaly o rozsahu a průbojné síle moci Václavovy, přece z nich můžeme vyčísti, že samým Němcům politická a vojenská síla Václavova velice imponovala, že v našem světcovi viděli netoliko předního representanta kmenů bojohemských, nýbrž i panovníka takového, jehož moci sotva by odolala i spojená síla Bojohemů těch, kteří byli odpůrci vlády pražské.

Sám německý velkorysý plán pokoření Bojohema i způsob referování letopisů svědčí, že Jindřich pokládal našeho knížete za velice chrabrého, mocného — a zvláště vynikajícího vojskem, jehož mohutnost nelze podceňovati. Jindřich vypravil se na válečné tažení na jaře r. 929. Aby se zdařilo, přijal ku pomoci voje vévody bavorského Arnulfa. Praví Stejskal: „Z krátkých záznamů můžeme si domyslit, že svatý Václav bránil se proti dvojímu proudu vojenskému: ze severozápadu a jihozápadu.“ (SSV, 70.) Nadto Jindřich a Arnulf spoléhali na podporu bojohemských odpůrců Václavových. Hlavně tu padá na váhu mocný vévoda Libický (Zlický) Radslav, jež pražský kníže pokořil válečným zakročením. Kalousek poučuje: „Tomek dokázal s velkou pravděpodobností, že onen Arnulf Bavorský byl sešvakřen s rodem vojvod Zlických čili Libických; a vše, co víme o stavu země České, předešlém a potomním,

vede nás k tomu, že vojvodové Zličtí použili rozbrojův za panování Drahomiřina k rozšíření svého panství; tu také, bez velké smělosti můžeme se domnívati, že Arnulf Bavorský byl od nich povolán, aby jim byl nápomocen k tomu, ne-li dokonce k něčemu většímu." (KOV, 10.) To se vztahuje k roku 922. Jestliže pak r. 929 se objevuje Arnulf znovu na bojohemské scéně, smíme se domnívati, že znovu šlo o povznesení domu Libického na účet Pražského hradu pro případ nepoddajnosti knížete Václava. Je podobno pravdě, že Libický vladař snažil se r. 929 odčiniti své ponížení dřívější (od vojska Václavova) válečnou mocí ve spojení s Arnulfem.

Jestliže tedy k přepadu českého knížete vykonány přípravy složité, již z toho patrno, že vojenská síla svatého knížete byla velice zdatná.

Je významno, že cizinec Widukind nazývá sv. Václava králem — známka to vysokého ponětí o panství našeho vladaře. Nevíme, kolik a kde v nastavší válce bylo bitev svedeno; ale jest jisto, že k boji došlo. Widukind napsal o Jindřichovi: „Přitáhl se vším vojskem ku Praze, hradu Bojohemů, a přijal poddání se krále jejich. Učiniv Čechy poplatné, vrátil se do Sas.“ Pokračovatel Reginona dí: „Král Jindřich nepřátelsky napadl Bojohemy a je s pomocí Boží mocně přemohl.“ Salcburský letopisec: „Král Jindřich a vévoda Arnulf nad Čechy zvítězili.“

K tomu Kalousek poznamenává: „Když Němcům bylo potřebí nad Čechy vítěziti, je mocně přemáhati, což prý se stalo s pomocí boží: jest jisté, že Čechové se bránili, pokud stačili. Námitka, že to vítězení a přemáhání odporu českého je snad pouhá chlouba od Němců, nemá zde místa, poněvadž to žádná chlouba není, když při „pomoci boží“ neo-

hlašují se žádné obzvlášť skvělé triumfy, jaké Němci neradi zamlčovali. Když pak ve všech pramenech nám povědomých není ani nejmenší opory k té domněnce, že by nebylo bývalo boje, musíme „mocné přemožení“ přijmouti za doslovně pravdivé, a to tím více, ježto okolnosti tomu netoliko neodporují, ale i nasvědčují. Tak jmenovitě okolnost, že král Jindřich přistoupil až ku Praze, potvrzuje svědectví letopisců o vítězení a mocném přemáhání. Kdyby byl Václav ku placení příliš ochotný býval, mohl se poddati králi hned, jak se dověděl, že ten si toho přeje, a nemusil dopustiti, aby nepřítel protáhl zemí s obvyklým tehdáž pustošením.“ (KOV, 70-2.)

Posudky historiků o smíru sv. Václava s veleříší.

Ježto vítězství Jindřichovo určilo směrnici české politiky na dlouhé časy, vhodno jest vyslechnouti hlasy vynikajících dějezpytcův o poddání Václavově a jeho dosahu.

Pekař praví: „Zhoršení poměru Čechů proti stavu od r. 895 neznamenal to nikterak.“ (OSN XXVI, 285.)

Novotný: „Václav nepomýšlel déle na odpor. Poddal se Jindřichovi a slíbil poplatek. Nepochybně, ač mimo obnovení poplatku nic bližšího se nedovídáme, přijat již nyní plný lénní svazek, s nímž by Václav byl přijal i povinnost, navštěvovati dvorské sjezdy Jindřichovy. Ať tomu však jakkoliv, jistě to bylo rozřešení v tu chvíli nejšťastnější, svědčící znovu o Václavově nadání politickém. Co nejrychlejší vyrovnaní s říší, které v tu chvíli nebylo myslitelné jinak, než podrobením se říši, bylo opravdu pro zabezpečení dalšího klidného vývoje nejpotřebnější.

Rekl bych, že Václav již tím si zasloužil, aby se stal národním svatým.“ (NČD I/1, 469—70.)

Stejskal: „Jest viděti v tomto postupu sv. Václava velikou prozíravost politickou, která jest daleko cennější než nerozvážný vzdor a heroičnost vedoucí k záhubě. Svatý Václav chtěl ušetřiti vlast naši před zkázonosnou válkou snad mnohaletou, ano ubránil ji před formálním přičleněním jejím k říši Jindřichově tím, že ponze uznal svrchovanost německou a zavázal se odváděti dávku, která tolikrát byla posílána v předcházejícím století.“ (SSV, 70.)

Palacký: „Neníť se čemu diviti, že vévoda tento, kterémuž rozšíření křesťanství a ustanovení pevných řádův církevních v zemi tak velice na srdci leželo, hledal především pokojného s tou říší obcování, která jediná mohla oné doby jemu nápomocna býti k dosažení oučelův jeho. Čechy, neměvší ještě vlastního biskupa, nemohly již odjinud než z Němec, nebo z Italie skrze Němce, nabýti hlasatelův evangelium, a tím spolu státi se oučastny všech dobrodiní novoevropské vzdělanosti. Patře na důležitost věci té měl kníže Václav politickou nepodlehlost země své tím méně vážiti, čím větší čáku podávalo jemu jeho přilnutí k Němcům i ohledem na obranu proti Maďarům.“ (PDN I/1, 232.)

Stloukal: „Česká knížata z rodu Přemyslova, uvolňující se v r. 895 z nepříjemného pro ně područí říše Velkomoravské, přijala svrchovanost říše východofranské, ještě legitimní dědičky císařství obnoveného Karlem Velikým, dobrovolně. Za daných poměrů znamenalo to výhodu, poněvadž Arnolf — od r. 896 císař — ani jeho první dva nástupci neměli dosti síly ani času, aby mohli svrchovanost nad Čechy nějak uplatňovati. Co však bylo za slabých sousedů výhodou, mělo se ukázati nebezpečím, jak-

mile v r. 919 s Jindřichem I. dosedl na trůn německý energický panovník . . . Rok 895, kdy se strýc (Spytihněv) a snad i otec (Vratislav) Václavův králi Arnolfovi dobrovolně poddali, mohl tu mladému knížeti vázati ruce, a situace pro Čechy byla nyní tím hrozivější, že na východě místo mocné říše Velkomoravské byl jim teď sousedem divoký nepřítel maďarský.“

O zdolání odporu Václavova Stloukal dále dí: „Je to pokoření, které často bývá vykládáno jako slabost. Mohli bychom jíti ještě dále a vytýkati, že je to důsledek česko-moravské nesvornosti, která byla potrestána za rok 895 . . . Posuzujeme-li však věci z celkové situace, máme-li na mysli poměr sil a geografické postavení Čech, nemůžeme než uznati, že takové rozřešení poměru českého státu k říši bylo jediné možné a nemůžeme v něm viděti nic jiného než politickou prozíravost.“

Stloukal také poukazuje, jak při smíru se dobře uplatnily vynikající vlastnosti našeho vzdělaného knížete: „A význam Václavova rozřešení poměru Čech k říši oceníme tím více, když povážíme, že právě kníže jeho kvalit byl způsobilý, aby poměr ten vyřešil nejvýhodněji, jak vůbec bylo možno. Václav, jehož pověst jako vzorného křesťanského panovníka byla jistě již v Německu známá, mohl s králem Jindřichem vyjednávat zcela jinak než kmenový náčelník pohanský. Proti němu nemohl Jindřich vystupovati jako proti barbaru, nýbrž mohl s ním, ochotným uznati svrchovanost, jednati jen přátelsky, jak o tom svědčí ostatně i pozdější vypravování . . . Zde vidíme, jak obě otázky — kulturní a politická — spolu úzce souvisejí a jak Václav, zasazuje se v Čechách o přijetí západního křesťanství, připravoval (ať už úmyslně či bezděčně) půdu i politickému

vyrovnání se západem. Jistě mělo při řešení poměru Čech k říši v této rozhodné chvíli svou cenu, že Čechové vstupovali do svazku říše jako národ křesťanský a kulturní.“ (Sv. Václav a svatováclavská idea v našich dějinách, 25—7.)

Šimák: „Václav se bránil, ale neubránil... Politické moudrosti Václavovi nescházelo; nechtěl-li zbytečně obětovati svůj lid, nezbylo mu, nežli se podrobiti a vzíti na se opět poplatek (v čem záležel, se nepraví), a snad i jiné povinnosti lenní.“ (ŠKČ I, 48—9.)

Zde vidíme vzácný souhlas historiků, kteří se dobře seznámili s povahou doby svatováclavské. — Faktum je, že se s počátku náš světec zdráhal odváděti poplatek a že se statečně chopil zbraně na obhájení úplné suverenity. Neví se, zdaž se odhodlal k defenzivě jen z vůle vlastní či zdaž byl k válce nutkán jinými vlivnými representanty bojohemských kmenů. Pocítil-li bolestně velikou přesilu útočníků a seznal-li snad i hořce domácí zradu, bývalo by velikou bláhovostí, pokračovati v zápolení nadmíru svízelném.

Václavovi pro dobro země nezbývalo než následovati samého vévodu Arnulfa, který se poddal králi v čase, kdy se mohl pochlubiti větší mocí než mladistvý Václav. Arnulf nabyt svou statečností v zápase s Maďary zvučného jména a veliké vážnosti, takže r. 912 přijal za souhlasu šlechty i lidu hodnost vévodskou. Odvážil se k tuhým sporům jak s králem Konrádem I. tak s vysokým kněžstvem. Při tom ještě valně rozšířil svou moc, takže nástupci Konrádovu Jindřichu I. nastávala houževnatá práce se sebevědomým a v boji zkušeným vévodou. A přece Arnulf po tuhém počátečním vzdoru poddal se moci královské. Když Jindřich oblehl s velikým

vojskem r. 921 Řezno, Arnulf otevřel brány bez boje. Jen pošetilec by tedy mohl kárati poddání Václavovo ve chvíli, kdy netoliko Jindřich se Sasy, nýbrž i Arnulf s Bavyry našeho knížete mocně se-vřeli. —

Václav následoval také příkladu mocného Sva-topluka, který projevil souhlas ke svazku s velejší ve chvílích, kdy svou mocí vojenskou dobyl triumfů.

Přes své podrobení Jindřichovi sv. Václav po-kládán za zmužilého rytíře a prohlášen od Čechů za jejich patrona válečného. Ke zkrocení vévody Libického bylo jistě potřebí značné zmužilosti. Ži-votopisec světcův Gumpold praví, že Václav podle možnosti chránil vlasti proti nepřátelům. A hned první jeho předělavač zvěstuje, že vítězil v bitvách. (KOV, 64, 75.) Vzpomeňme, že příležitosti k osvěd-čení statečnosti v poli tehdy bylo dosti, i kdybychom neznali konfliktu s Radslavem. Snad již r. 922 za vpádu Arnulfova přesvědčil světec své okolí o své zmužilosti. Snad také vyhrál r. 929 s počátku ně-jakou seč ve válce s Jindřichem.

Hlavně však mějme na mysli loupežné nájezdy maďarské. Jestliže nikde v současných pramenech není zmínky o soužení Čechů od Maďarů v době Václavově, pak nutno předpokládati, že hordy ko-řistníků byly statečně od ústředního knížete odrá-ženy. Jestliže nebyli Čechové týráni od Maďarů v čase poplatnosti Jindřichovy, pak statečnost našeho ná-roda je na bíledni. Na svých výpravách do Sas jistě se nemínili Maďaři hranicím českým vyhýbat. Prů-chod naší zemí do Saska býval by Maďarům velice vhodný, kdyby si jej byly dravé hordy vynutily pře-možením českého knížete. Ovšem obrana kotliny české byla usnadněna strážným hustým hvozdem. Divocí jezdci barbarští přirozeně nejlépe mohli roz-

vinouti šik bitevní na rovině. Ale jestliže Maďaři konali pleny i ve vzdálené Francii a Italii, nelze popírat, že se tím spíše pokoušeli o pokoření země, jež s nimi sousedila a nad níž vládl sv. Václav. Nikdy by byli Čechové svatého knížete nevzývali jako patrona válečného, kdyby se byl osobní chrabrostí neproslavil. —

Výhody spřátelení českého knížete s veleříši.

Sv. Václav ukončením sporu zbavil se násobných svízelných a těžkých obav; zároveň mu popřána volnost k nutnému uspořádání vnitřních věcí v bojohemském panství. Také stoupl jeho význam ve veleříši.

Píše Stloukal: „Václav uznal svrchovanost, zavázal se k nějakému poplatku a k povinnosti zúčastniti se říšských sjezdů. To, čeho za cenu této povinnosti, celkem nepřilíš tíživé, bylo dosaženo, mělo však význam daleko větší pro okamžik i pro celou další budoucnost. Čechy nebyly přičleněny přímo do svazku říše německé, podržely všechny atributy (přívlastky, odznaky) samostatnosti, dědičnou dynastii, vlastní zřízení a vlastní právo. Tak zabezpečena jim se strany mocné sousední říše možnost klidného vývoje vnitřního a i případné pomoci proti útokům z jiných stran (vzhledem k stále rostoucímu nebezpečí maďarskému mělo to skutečný význam v budoucnosti nedaleké!). Sjednocovací proces českého národa mohl býti dokončen bez rušivých vlivů z venčí a Čechy mohly se kulturně vyvíjeti po své vůli . . .“ (D.c. 27.)

A právě k sjednocovacímu procesu potřeboval kníže náš veliké energie i pokoje od ozbrojené moci zahraniční. Kalousek vhodně připomíná, že centralizační přetvořování odstraňováním kmenových vé-

vodů neprovede se lehce a bez násilí. Za Václava byl hluboce rozviklán pořádek v zemi, jaký se podařilo zavésti Vratislavovi; vina tkvěla ve špatném vladaření Drahomířině. Ale sv. Václav přece jen uhájil celitosti země a pražské moci knížecí nad ní. (KOV, 75.)

To právě bylo velikou výhodou, že smír s Němci popřál knížeti potlačovati v zemi snahy odstředivé. Sám Jindřich v zájmu vlastním si přál, aby síla jeho spojence mohutněla. Nepřátelé vnitřní byli drženi na uzdě obavou, že v případě domácího odboje přispějí král českému knížeti na pomoc. Libický kníže, třebaže vládl dobře nade dvěma pětinaми země, neodvažoval se nyní svrchovanost pražské vlády popírat a proti ní zbrojit. Aspoň o tom není nikde zmínky. Ústřednímu knížeti hrozilo nyní nebezpečí jen od Maďarů, jimž sám Jindřich byl stále ještě poplatný a — od vlastního bratra. Pozoruhodno, že vládě sv. Václava byl učiněn konec nikoli vojenským odbojem, nýbrž spiknutím proti jeho životu — a že nespokojenci k provedení zločinu užili pomoci vlastního bratra Václavova, Boleslav pak sám hanebné lsti.

Z těchto výmluvných okolností jde na jevo, jak vlada Václavova byla pevná a obávaná. Nikoli rytířský boj, nýbrž jen zbabělé zákeřnictví bezcharakterních licoměrníků mohlo vyraziti žezlo z ruky Václavovy.

Politický význam naší země po míru s králem charakterisují výrazně první české mince. Patrně v posledním roce své vlády svatý kníže dal raziti vlastní své denáry stříbrné. Stloukal vykládá: „Mince v raném středověku nemá tak význam obchodní, národohospodářský jako reprezentační. V době, kdy z všeobecného chaosu počínají se nové státy teprve tvořiti, je mince výrazem státní suverenity, ale

zároveň i zdůrazněním příslušnosti ke kulturní oblasti západoevropské, k dědictví ideových statků, převzatých z římského imperia. A tu je pro Václavovo v duchu doby zcela moderní pojmání vladařské funkce význačno, že je první panovník, který razí minci nejen v Čechách, nýbrž v celém okruhu okrajových států na východě německé říše. Polsko, Švédsko, Dánsko, Uhry přicházejí teprve později.“ — Jestliže Václav dal raziti mince právě po smlouvě s Jindřichem, mělo se tím zdůrazniti, „že uznání suverenity říše německé neznamená mu resignaci na vlastní samostatnost. Pro takové chápání svědčí i to, že Václavův denár nenapodobuje otrocky vzor mincí východofranských, nýbrž přidržuje se starších vzorů západofranských“. (D. c. 30—1.)

Zahraniční politiku sv. Václava nejlépe ospravedlnily pohnuté události, jež následovaly u nás brzy po jeho smrti.

Velice srdnatý Boleslav, který dovedl svou moc znamenitě šířiti na východ, v dlouholetém zápase s Němci přece podlehl a vracel se v zájmu vlasti krok za krokem k předchozí politice Václavově.

Jestliže krvavá změna na českém trůně r. 929 nevyvolala válečné zakročení Jindřichovo, patrně, že Boleslav s počátku zachovával podmínky vasalské. Když však Jindřich r. 936 zemřel a mezi polabskými Slovy vypuklo velké povstání, považoval Boleslav ty chvíle za vhodné k zahájení otevřeného nepřátelství. S počátku český kníže měl úspěchy, ale ty neznamenalý ještě zlomení energie německého krále Oty I. Velikého. Válka se protáhla — s některými přestávkami — na čtrnáct let, což nemohlo býti zdrávo národu malému. R. 950 přitáhl Ota v čele velikého vojska až do středu Čech k „novému hradu“ (snad Boleslavi), jež silně stísnil. Boleslav

sice přispěl obleženým na pomoc, ale vida situaci velice obtížnou, dal se do vyjednávání. Postaven takřka před soud Otův, musil se zodpovídati a „došel milosti“. Nebyl tedy odboj zbytečným a nákladným vysilováním země české? Panství Boleslavovo stalo se opět poplatným lénem veleříše.

Novotný usuzuje: „Bylo to jistě nejšťastnější rozřešení české otázky, byla to satisfakce podaná Václavovi. Tím dosaženo základní existenční podmínky našeho národa, rychlým splynutím s říší zabezpečena jeho národní samobytnost. Závazky k říši tím převzaté byly sice břemenem dosti značným, ale převáženy byly výhodami ze spojení plynoucími, jimiž bylo především zevní pojištění před nepřátelstvím a znepokojováním se strany říše, která by své nároky dříve nebo později zcela jistě byla dovedla uplatniti za obět mnohem těžší. Lze snad říci, kdyby Čechy nebyly se včas staly částí německé říše, že by později obyvatelstvo jejich bylo se stalo částí německého národa . . . A pojištění národní, jehož tím získáno, bylo provázeno jinou značnou výhodou, jíž tím dosaženo; byl tím zabezpečen samostatný vývoj vnitřní. A byla to výhoda tím větší, poněvadž v osobě Boleslavově dostalo se zemi naší organisátora schopného a povolného.“ (NČD I/1, 488—9.)

Jak bylo spojení knížectví českého s Německem dobovou nutností, ukázal r. 955, kdy Maďaři vpadli v počtu obrovském do Německa, pleníce široko daleko. Utrpěli však přece strašnou porážku na řece Lechu blíže Augšburku. Tehdy vojům Otovým pomáhala branná síla Boleslavova. Ale český kníže byl nucen zároveň učiniti náležité opatření na jiné straně. Jeden oddíl Maďarů byl vypraven proti Čechům. Ale Boleslavova válečná moc jej (někde

na Moravě nebo na hranici českomoravské) potřela a vůdce jejich zajala. Nepochybně Boleslav užil té velice vhodné příležitosti k opanování Moravy — k osvození velké části Slovanů od Maďarů ujařmených.

Uvažme, jak hrozné následky by byly měly sváry Otovy s Boleslavem v roce hrozného vpádu maďarského! Porážka Němců by byla znamenala i ujařmení Čechů. Zato však vzájemné souručenství dvou panovníků prospívalo expansi české na východ. Ota nepřekážel, naopak ve vlastním zájmu sledoval vzestup moci svého spojence s účastí blahovolnou, zvláště když potřeboval Boleslavovy vojenské pomoci proti velkému vzbouření Polabanů.

Tudíž události zběhlé za vlády Boleslavovy svědčí, že sv. Václav volil směrnicí na ten čas jediné správnou. Vždyť ostatně naše vlast při náležitém zmohutnění v době ochablosti veleříše mohla ve vhodné chvíli své spojenectví přerušiti. Ale neučinila tak ani za éry svého velikého rozmachu, jelikož lenní poměr jí pojišťoval veliký vliv na osudy veleříše a značné hmotné výhody. I český panovník se mohl státí hlavou imperia — jak vidíme na Karlu IV. a jeho dvou synech — jen když trval ve svazku veleříše.

Sotva první arch tohoto III. dílu byl vytištěn, dr. Pekař v přednášce z 14. června vyložil, že sv. Václav říši Jindřichově poplatku neodváděl. Historik nenalézá pro to placení dokladu. Válečné tažení do Čech bylo dle mínění Pekařova vlastně bojem mezi Sasy a Bavory o naši zemi. Svatý Václav rozhodl se pro Sasy. K nepřátelskému tažení Jindřichovu do Čech došlo nikoli r. 929, ale asi r. 930 nebo 931, aby byl potrestán Boleslav za zavraždění sv. Václava a uveden ve starý závazek. — Radostně tedy řádky předchozí opravujeme.

Je pravděpodobno, že náš světec obdržel od Jindřicha rámě sv. Víta, patrona Sasů. hned po uzavření smlouvy. Při tehdejších válečných výpravách vojevůdcové nosili ostatky svatých s sebou. (SSV, 60—1. ŠKČ I, 49.) Darování některého ostatku světceva tehdy znamenalo projev zvláštní úcty a přízně. V tomto případě tím spíše, že sv. Vít ctěn od Sasů jako zemský patron.

Význam světového názoru Václavova pro národ.

Zájmem přímo žhavým pro světový názor katolický prospěl sv. Václav konsolidaci, rozvoji a mravnímu vzestupu našeho národa více než uhájením politického svépráví české země.

Náboženství katolické znamenalo netoliko vzlet duší do světů nadsmyslných a tužbu po věčném spojení s Kristem, nýbrž i mocnou vzpruhu k ušlechtilým akcím všelikého druhu a k zjemnění lidských povah. Náboženství, hlásající sbratření odpuštění a čínorodý soucit, silně působilo na šťastný obrat vůle; připomínalo, že poškozovaným a sužovaným lidem není potřebí zjednávat si satisfakci mstou, protože spravedlivá nebesa sama jednou křiklavé protivy dokonale urovnají. Český křesťan opravdový neupadal v zoufalství, jestliže se mu některé dobré dílo nedařilo; byl přesvědčen, že Bůh odmění pracovníky dle intensity dobré vůle, i když snaha jejich není korunována zde na světě reálnými úspěchy. Cokoli posvěceno vzněty náboženskými, cokoli pokládáno za dílo bohumilé, to prováděno s jarým zápalem i při značných překážkách. Náboženství stalo se blahodárnou vláhou pro rozvíjení všech idelů.

Tolik Čechové již za sv. Lidmily a sv. Václava věděli, že křesťanská láska blíženská má se vztahovati v přední řadě na lidi pokrevně zpřízněné, na rodinu, rod. kmen, národ, na krajany stejného vznešeného názoru světového; takto posilováno vlastenectví, i když se o něm nemluvílo. Náboženství křesťanské také utvrzovalo autoritu centrální vlády národní; svými zásadami o poměru poddaných k vrchnosti klidnilo společenské vlnobití, vnášelo pevné směrnice a soulad tam, kde bujely za pohanství zarputilé sváry.

Že společenství určitého přesvědčení náboženského mocněji přispívalo i jinde k utužení národního svazku než společný jazyk, svědčí historie srozumitelně.

Již se stala zmínka, že pohanští vzdělání Řekové nehlásili se k těm soukmenovcům, kteří se s nimi duchovně nesblížili. Hýbl dí, že členy řeckého kmene pojil mimo jiné „společný kult určitých božstev kmenových, s nímž souviselo i společné právo posvátné“. Jinde vykládá o posile národní pospolitosti starých Řeků: „V náboženství, bohoslužbě a v oboru práva posvátného si uchovaly staré kmenové a rodové svazky význam déle než ve věcech politických. Úcta dávných kmenových božstev byla silným duchovním pojítkem obcí i za dob, když se jejich politické zájmy úplně oddělily. Zevním výrazem té pospolitosti byla náboženská sdružení obcí neb i drobných kmenů, jejichž hlavním úkolem bylo pečovati o bohoslužbu společně uctívaného božstva. Taková sdružení, zvaná amfiktyonie, vznikla na př. v Argolidě, v Boiotii . . ., kolem Poseidonova chrámu na ostrově Kalaurii, na Kykladech kolem Apollonovy svatyně na ostrově Delu, která se stala náboženským ústředím kmene ionského; ale nejslavnější ze všech byla později amfiktyonie delfská, v níž bylo původně

sduženo 12 kmenů, usedlých kolem průsmyku thermopylského . . . Také na rodové zřízení šlechty mělo vliv právo posvátné. Každý rod uctíval nějakého heroa, jež pokládal za svého praotce; králové odvozovali zpravidla svůj původ od bohů. Vůbec uchovávaly náboženské tradice mnohé řády, které se za změněných poměrů přežily.“ (Orient a Řekové, 103, 115.)

V VI. stol. před Kristem náboženství pronikalo všechen veřejný i soukromý život Řeků. „Všechny obce“, pokračuje Hýbl, „se staraly horlivě, aby se bohům dostávalo náležité pocty . . . Veřejné slavnosti, hry a závody bývaly spojeny vždy s úkony náboženskými a měly v základě vlastně ráz náboženský . . . Obce i občané se utíkali ve všech jenom trochu vážnějších věcech o radu k bohům; věštírna delfská nabyla právě v VI. století největšího významu v životě řeckém.“ (Tamže, 139–40.) V jiném spise též historik praví: „Vědomí jednoty se uplatnilo nejprve v životě náboženském . . . Delfy se staly znenáhla společným náboženským střediskem všech téměř obcí ve vlastním Řecku. Zástupcové kmenů (po dvou z každého) se scházeli, aby se radili o společných slavnostech, o udržování svatyně a j.“ (Dějiny starého věku, 38.)

Tudíž živý zájem o společné náboženství byl u Řeků také tmelem národním, třebaže v obcích některé názory o bozích se poněkud různily. Společný kult utvrzoval pocit národní sounáležitosti.

Ovšem mnohem větší ideou jednotící bylo náboženství tlumočící správné názory o Bohu jediném, který nepodléhá lidským slabostem, jsa nejsvětějším, od věčnosti dokonalým. Takové náboženství [vyznávali staří Židé. Jak veliké převraty byly údělem národa tohoto! Ale všecky bouře i všecka vyhnan-

ství a jiné útrapy přestála národnost židovská vítězně právě tou silou, jakou dodávalo pravé náboženství. Nic nebylo u Židů tak výraznou pečetí národní samobytnosti jako jasně formulovaná víra. Náboženství zachovalo Židům národní svéráz za dlouhého pobytu mezi modláři egyptskými. Malý národ po zabrání Zaslíbené země bránil se zmužile proti nepřátelům četným a velice bojovným. Davidova a Šalomounova sláva a moc měla nejpevnější základnu v kultu Jahvově.

O vlastní svéráz přišla ta část Israelitů, která koketovala s kulty a mravy pohanskými. Severní říše israelská zničena r. 721 před Kr., stala se provincií assyrskou. Assyřští přistěhovalci smísili se s domorodým obyvatelstvem (pokud v zemi zůstaveno) a vytvořili nový národ — samaritánský.

Jižní říše judská byla často od nepřátel popleněna. Vzdurovala však lépe, kult Jahvův nebyl v ní tak znešvařen jako v říši severní. Jerusalem padl teprve r. 587 — Judsko stalo se provincií babylonskou. Velice trapný byl úděl Židů v zajetí babylonském. Ale hlouček pravověrných horlivců povzbuzoval mysl malátné. Prorok Ezechiel stal se výborným duchovním správcem a učitelem exulantů - zajatců, kteří vzdurovali všem pohanským svodům. Snahou jeho a Danielovou vytvořena v zajetí společnost, která se stala základem obnoveného národního celku židovského. Když se r. 538 zmocnil Cyrus Babylona, 42.360 židovských exulantů se vrátilo do Palestiny. Jejich hebrejšťina ustoupila aramejšťině, ale pro změnu jazyka nepadla národnost. Od r. 332 stalo se Judsko provincií makedonskou, po smrti Alexandra Velkého vládlo nad ním několik jiných cizích panovníků, ale národnost židovská jevila pružnou odolnost. Když začal Antiochus IV. potlačovati židovské

náboženství, propuklo r. 167 národní povstání, jehož výsledkem po tuhých bojích bylo osvobození Judska. Houževnaté lpění na náboženských tradicích otců chránilo židovskou národní pospolitost i pod panstvím římským.

Ba i ve vzdálených koloniích židovských jevil se živý pocit národní vzájemnosti. Co rozděleno mořem a horami, to pojila společná víra, nejsilnější páteř národní. Židé roztroušení po severní Africe, Malé Asii, Parthii, Řecku atd. nerozuměli namnoze ani aramejsky, přijímali obcovací jazyk těch národů, mezi nimiž se usídlili — ale nepřestali býti Židy; měli své synagogy a žili svým zvláštním způsobem, nezapomínajíce na souvislost svého rodu s Palestinou. Rádi dojížděli z daleka do Jerusalema i k delšímu pobytu a oddávali se při velechrámu pobožnostem. Proto Písmo mluví o „Židech ze všelikého národu“, kteří se zrodili v jazyku egyptském, arabském, římském atd. (Sk. ap. 2, 5 - 11.)

Tedy nikoli jazyk, ale náboženství vtisklo Židovstvu výraznou samobytnost a uchovávalo jeho zvláštní ráz před zánikem i v dobách nejkritičtějších. —

Tím spíše vznešené evangelium Kristovo dovedlo dáti pevnou páteř a zlepšenou tvářnost národům, přijímajícím křest, a pojistiti budoucnost zvláště těm skupinám, které chápaly zjevení Páně se vši opravdovostí. Kulturní rozvoj byl pak zcela přirozeným průvodčím stoupající horlivosti křesťanské.

Podobně působilo náboženství křesťanské na konsolidaci, na utužení vzájemnosti kmenů v Čechách. Stloukal přiznává: „Ostatně můžeme říci s dobrým právem, že také křesťanství, Václavem tak horlivě v Čechách šířené, napomáhalo vytvářeti národní jed-

notu. S křesťanstvím rostl význam Prahy i jako centra duchovního, křesťanstvím však připravovány také kulturní podmínky pro budoucí národní jednotu. Neboť národ může z kmenů vzniknouti teprve tam, kde bylo dosaženo určité úrovně vzdělání, která činí ideu národa pochopitelnou.“ (D. c. 29.)

Václavovo náboženské úsilí dalo duši české, zmítané těkavými a naivními pověrami, jasnou a spásitelnou směrnicí, jejímž významem do dneška neotřáslly ani epochální triumfy kultury světské. Naplnilo ideu národnosti životodárným obsahem, připoutávalo pozornost representantů národa k nejmocnější jednotící myšlence. — Je-li dle Stloukala k pochopení idey národa potřebí určité úrovně vzdělání, Pekař ještě výrazněji praví: „Národní vědomí v plném toho slova smyslu možno hledati jen mezi vrstvami duchovně vůdčími.“ (PSO, 58.)

Jestliže i v některých nynějších státech kulturních má o podstatě a cíli idey národa prostý lid představy jen mlhavé, jak mohl před tisíciletím obecný lid negramotný pochopiti bez vedení cílevědomých a ušlechtilých předáků obsah a dosah národní myšlenky? A jak se sami předáci mohli souhlasně a správně orientovati bez světla kultury katolické, otvírajícího obzory velice široké? Vůdčími duchy národa se tedy stali zbožný, inteligentní kníže a ti jiní bystří představitelé národa, kteří plně pochopili nábožensko-národní program Václavův.

Šimák výstižně usuzuje: „Mladičský kníže prozíral dál a hloub nežli snad staří jeho rádci. On sám, šťastný, našel sladkou sílu ve vyšším vzdělání a k tomu chtěl přivést i národ svůj. Neboť v hrubý, drsný život tehdejšího lidu, zápolícího tvrdě s půdou o kus života, jen světlo víry, jen povznesení skrze církve mohlo dáti prosté duši jas do všední tmy,

potěchu v sklíčení, naději v neštěstí. A kalným vášním malomocného barbarství nésti sílu sebe-kázně a celému národu blahé osvětlení, o němž slýchal v dětství od svých učitelů, jak prospívá v krajinách cizích.“ (ŠKČ I, 47—8.)

Jasně je vytčeno těžiště dějinného významu našeho knížete v listu papeže Pia XI. z 4. března 1929: „Všecka sláva Václavova se zakládá na jeho svatém životě.“

Kalousek upozorňuje: „Václav byl netoliko obecným křesťanem, ale i křesťanským knížetem, kterémuž víra křesťanská ukládala obzvláštní povinnost a dávala obzvláštní rady, kterých obecný křesťan plniti nemůže. Povinnosti křesťanského knížete v tehdejších časech, kdy národ český namnoze ještě jen povrchně byl obrácen na víru, tvořily veledůležitou částku povinností dobrého knížete českého vůbec. Neboť pracovati k upevnění křesťanství bylo zároveň Němcům odnímati záminku, aby se o to pokusili mečem na ten způsob, který se jim podařil u Slovanů polabských vyhubením jich. Dobrý kníže nacházel v těchto křesťanských povinnostech veliké, nevyvažitelné pole činnosti.“ (KOV, 59.)

A právě vzácná mravní výše Václavova a jeho úsilná snaha — tehdy výjimečná — nejvíce vrstevníkům imponovala; ti viděli spasitelnou, živou realisaci Evangelia. Dí Stloukal: „Jistě aspoň možno tvrditi o významu sv. Václava pro vytvoření národní jednoty tolik, že samo jméno a sláva tohoto prvního Čecha světové pověsti, ozdobeného nimbem (svatozáří) světce, přispělo k povznesení kmene Čechů u kmenů sousedních a že dílo sjednocení, dokončené potom za vlády obou Boleslavů, bylo snadnější a nekrvavější.“ (D. c. 29.)

Ujařmení církve. Trapné neduhy církevní organisace.

Za života sv. Lidmily a sv. Václava římská skála Petrova byla otřásána trapnými bouřemi; autorita stolce papežského značně poklesla. Do papežských voleb neblaze se vměšovali mocní laikové, kteří svým poručníkováním usilovali podepřít vlastní zájmy pozemské. Církev se ovšem bránila, papežové sami starali se o vhodná opatření, aby zhoubný, demoralisující vliv zpupných laických notabilit na věci církevní byl potlačen.

I v té době velice pochmurné vynikli někteří papežové velikou energií a reformačním úsilím. Na př. Mikuláš I. (858—867) svou učeností, horlivostí pro blaho církve a péčí o nápravu zlořádů vynikl tolik, že byl zván druhým Eliášem. — Hadrián II. (867—872) nevynikl rázností, ale byl oblíbený pro svou zbožnost a lidumilnost.

Zlopověstnou krizi v papežské vládě zavinila v Itálii politická strana hrabat spoletských. Proti její bezohledné despocii dovolal se pomoci německého krále Arnulfa papež Formosus (891—896), muž bezúhonný, který upřímně usiloval o reformu. Spoletská strana zuřila, že papež r. 896 korunoval za císaře Arnulfa. Vymstila se tím, že dopomohla na stolec papežský násilnému Štěpánu VII., který se stal oporou politiky spoletské. Když vášnivý Štěpán rozkázal i mrtvolu Formosovu potupiti, veřejné mínění vzkypělo v nezdolný odpor. Štěpán hyl roku 897 jat a v žaláři zardousen. V krátké době osmi let (896—904) vystřídal se devět papežů. Spoletské diktáty řádily zhoubně, třebaže i v tom krátkém úseku časovém stolice papežská snažila se trapné jho setřásti. (SCD 381—5. OSN IX, 374.)

Na počátku X. století, kdy v Němcích bylo bezvládí, podobala se Italie bouřlivé sopce. Větší města tam úpěla pod tyranií vládychtivých rodů šlechtických. V Římě to byla strana markrabat tuscijských, která strhnuvši na sebe veškeru politickou moc, po půl století vykonávala nejvyšš neblahý vliv i na vnitřní záležitosti církve; pomáhala na papežský stolec svým oblíbencům a dle vlastní libovůle vynucovala jejich sesazení. Samsour správně poznamenává: „Pohoršení, kterými církev římská v X. století strádala, nepocházela tudíž z vnitra církve, nýbrž byla do církve ze zevnějšku vnášena a jí vnucena.“ (SCD, 386.)

K tomu všemu připočtíme zuřivé vpády Saracenů do pobřežních krajů italských. Sám energický papež Jan VIII. (872—882) byl nucen učiniti sarsenským loupežím konec ponižujícím poplatkem.

Právě tehdy milovníci dobrých řádů křesťanských seznávali jasně, jak je potřebí mocné veleříše katolické, která by bezohledné, surové sobectví různých velmožů i dravých barbarů krotila a stala se pevnou záštitou nezadajných práv katolické církve.

Papeži Janovi X. (914—928) podařilo se poněkud zvýšiti autoritu apoštolské stolice. Jako vrchní hlava církve byl činným všestranně. Jeho příkladnou bdělostí byli mohamedánští Arabové r. 916 poraženi v bitvě u Říma a u Carigliana. Rozumí se, že v zájmu církevního blaha se snažil učiniti svoji moc neodvislou od sobeckých politických stran. Usiloval o potlačení tyranie stran šlechtických v Římě, aby konečně byl v městě obnoven žádoucí pořádek. Ale Kvido Tuscijský papeže uvrhl do žaláře, kdež vězeň usmrcen. (SCD, 387. Sch KM II, 175. OSN XII, 1057.) Teprve za panování Oty I. Velikého mraky se rozptýlovaly.

Za poměrů tolik rozháraných. kdy papežská stolice marně usilovala o svržení jha nehodného, katoličtí reformátoři měli mnoho práce a zároveň tuhé boje s laickými poručníky.

Katolická hierarchie ve státech germánských již v době Meroveovců a Karlovců byla značně závislá na panovnících a jiných velmožích.

Vzdělaní biskupové a opatové nabývali vynikajícího postavení při dvorech vladařských — stávali se předními rádci a sekretáři králů v důležitých věcech státních. Za své služby dostávali hierarchové od panovníků velké statky a různé privileje. Ale čím více vzrůstal politický vliv prelátů, tím patrněji průběhem času se jevila jejich závislost na panovnících světských — na úkor vrchní moci papežovy. Preláti vystupovali více jako vládní úředníci než pastýři duší.

Světští vladaři osobovali si při obsazování prelatur vliv tak veliký, že vlastně svobodná volba (v duchu církevního práva) přestala. Nezřídka vysoké, velice odpovědné církevní úřady propůjčovány od panovníků dvořanům a vojevůdcům za služby prokázané státu. Kláštery leckde pokládány za zaopatřovací ústavy pro vysloužilé vojenské velitele.

Opatové a biskupové jako vasalové byli nuceni na vyzvání královo postavit se do pole branné mužstvo. Často tito preláti provázeli vojsko do pole a mnohdy se účastnili i boje, ačkoli církevní zákony (počínaje rokem 742) duchovním zakazovaly zbraň nositi. —

Zlo toto rozplodilo se valně právě v X. století, kdy králové, vévodové a hrabata udělovali opatství a biskupství svým příbuzným, ba nezřídka i nezletilým dítkám. (SCD, 432 - 4.) Že tím silně trpěla zpráva diecézí i klášterů, je na bíledni.

Jestliže preláti byli v závislosti na světských pánech vysokých, bylo nižší kněžstvo v područí vlivných laiků mocných i menších. Statkáři, kteří zbudovali na svých pozemcích kostely nebo kaple, pokládali je za svůj majetek. Kněze, které k těm svatyním dosadili, považovali za své sluhy, s nimiž lze zacházeti jako s nevolníky. Hrozilo nebezpečí, že panský pých přerve i nejpotřebnější pásy mezi nižším kněžstvem a biskupy. (Srv. SchKM II, 44.)

Jako bylo papežství předmětem sobeckého sporu světských velmožů italských, tak ve Francii byla vydána biskupství všanc zpupným vasalům, když síla centrální vlády byla ochromena. Velká většina klášterů ocitla se (v duchu aristokratického lenního zřízení) v područí světských pánů. Jestliže dříve jmenoval biskupy král, potom si osobil k tomu právo kníže nebo hrabě. Velmoži leckde vyháněli biskupy, ustanovené mocí královskou. Biskupství stávalo se majetkem mocných rodů šlechtických. Docela se prodávala uchazečům, kterým ponecháváno na vůli. chtějí-li se sami státi biskupy či jiné občany jako biskupy dosaditi. Docela si osobovali řízení diecési laičtí pánové, kteří se vysvětit nedali.

Laičtí páni jmenovali opaty dle vlastní libovůle a udíleli jim investituru jako svým vasalům. Kláštery se stávaly dědičným majetkem mocných rodů. (Tamže, 116—7.) A mohla snad zjednatí nápravu papežská stolice, která sama úpěla pod těžkým jhem laické zloby?

Možno si lehce představit, jaké pohoršení mezi věřícím lidem prostým vznikalo, když církevní nadání se takto odcizovalo původnímu svému účelu. Přirozeně se tak plodila demoralisace. Ke konci IX. a na počátku X. století ziskuchtivost a panovačnost laiků zasazovala autoritě církevní tak veliké rány

a uváděla do katolických krajů tak trapné zmatky, jako nikdy před tím aniž kdy potom. A to se dělo právě v těch letech, kdy veliké hordy barbarské s několika stran ohrožovaly katolické národy a docela všeliké civilisační řády západní a jižní Evropy. Vždyť na některých místech, kde barbarští dobyvatelé stanuli pevně, křesťanství potlačováno a zaváděno pohanství.

Jarý rozmach reformace.

Jako za jiných krisí církevních, tak zvláště v tehdejší době osvědčila stkvěle milost Boží, že pravá církev Kristova není dílem lidským, jež by vleklou mdlobou spělo k jistému zániku. Čím více se kdy stupňovalo zdání, že církev se klade do hrobu, tím skvěleji se osvědčila pomoc nadpřirozená, která do ochablých žil vlila sílu novou, nejpružnější a vedla věrné Kristovy k triumfům přímo úchvatným.

Na synodě, kterou r. 909 schystal remešský arcibiskup Hervé v Trosly u Laonu, žalováno, že jedny kláštery jsou zničeny od pohanů, druhé oloupeny o svůj majetek a propadají zkáze. Bují v nich veliká nekázeň. Někteří mniši prchají pro hmotnou nouzi z klášterů, aby zvolili světské povolání. Docela nyní žijí v klášterích laičtí opatové se svými ženami, dětmi, vasaly a loveckými psy. Synoda žádá naléhavě, aby byli postaveni v čelo klášterů praví opati a pravé abatyše.

Ale náprava žádaná byla možna jen tím způsobem, že by sama šlechta — skutečný vlivný orgán výkonný — podala pomocnou ruku reformátorům kněžským. A skutečně našly se ve Francii mezi šlechtou duše zanícené, které napravovaly spousty. Na př. v arcidiecési bourgeské urozenci založili

několik klášterů nových a některé staré znovuzřídili. (SchKM II. 179 - 80.)

Roku 910 spojili se biskupové a laičtí urozenci k založení reformního kláštera v Cluni (Clugny, Klugny, Cluny, Cluniacum). Zřízeno zde (v nynějším departementu Saôno-Loire) benediktinské opatství, které šířilo omlazující sílu ducha křesťanského do všech zemí katolických, vlévalo horoucí nadšení do duší otevřených mystice katolické. O založení tohoto proslulého ohniska katolické reformace největší zásluhu si získal svou obětavostí vévoda aquitánský Vilém Pobožný.

Pro budoucí rozvoj kláštera bylo velice důležité, že Vilém již v zakládací listině určil, aby nikdo tomu institutu opata nevnucoval; klášter měl býti podřízen přímo papeži. Vévoda tedy velmi dobře vystihl, že klášterní řády silně trpěly poručenictvím velmožů světských a těch prelátů, kteří se vetřeli na veliké statky hlavně pro vlastní zisk.

Prvním opatem stal se bl. Berno († 927). syn burgundského hraběte. Po něm jiní mužové svatého života.

Mniši byli přísně vázáni k evangelické chudobě, k pravidelným modlitbám sborovým, k cvičení v pokoře, mlčelivosti a k jiným způsobům křesťanské zdrželivosti. Klášter se brzy těšil výsadě zvláštní, kterou vymohl důmyslný opat sv. Odo († 942). Papež na jeho prosbu r. 931 propůjčil klášteru privilej, aby si podřídil za příčinou reformace jiné kláštery. Mniši z jiných klášterů směli do Cluni docházeti, aby se tam přiučili přísnější řeholní kázni; mohli tam pobývati tak dlouho, pokud kláštery, z nichž vyšli, nepřijaly reformu dle vzoru kluniackého. Tak bystrý opat učinil z kláštera svého věhlasné středisko klášterní reformy, tak po-

vstala proslulá kongregace kluniacká, která se stala v Evropě mravní velmocí. Vliv kongregace netoliko na život mnišský, nýbrž i světských kněží a laiků stal se průběhem doby tak pronikavý, až v jedné satirické básni bylo psáno, že se občanstvo nikde nevyprostí z okruhu mnichů, že hrabata a rytíři oblékají se v řeholní roucho a že v šlechtických kruzích nacházejí domov mnišské občeje.

Rychle se množily kláštery ve Francii i v Itálii, v nichž zvítězila kluniacká reforma. Kongregace ta rozšířila se do Španělska, Anglie, Německa a Polska, takže v době svého nejutěšenějšího rozkvětu (na počátku XII. století) čítala na dva tisíce klášterů. (SchKM II. 179—182, 186. ČSB III, 94. SCD. 455.)

Netoliko velkou zbožností, ale i obětavostí, rozsáhlou charitativní akcí a jiným vynikajícím působením kongregace prováděla reformaci pronikavou ve všech vrstvách katolictva.

Církevní vlivy zahraniční. Řezno.

Jak se obráželo tehdejší církevně organizační a reformní vlnění v naší vlasti za sv. Václava? Dosud v českém křesťanstvu měly slovo tradice cyrilometodějské, ale převahy nabývaly řády západní. Vždyť již za života sv. Methoda v samé říši velkomoravské udržovala se vedle liturgie slovanské houževnatě latinská a vedle slovanských řádů církevně-správních i řády západní. Upozorňuje Novotný: „Třebas jen povrchně a neúplně, křesťanství na Moravu vniklo přece již před Cyrilem a Methodem hlavně z Pasova. A třebas činnost obou bratří zastínila výsledky předchozí, třebas o proniknutí víry křesťanské teprve po té bylo lze mluvit, Pasov se svých nároků nevzdal, kněží němečtí přicházeli na

Moravu a usazovali se zde. Reakce vznikla po pádu Rastislavově, jež vedla k vypuzení kněží německých Methodiovi protivných, nebyla ani úplná, ani trvalá, a dlouhé zajetí Methodiovo musilo arci přispěti k sesílení živlu západního. Spor, jehož zárodky již v současném bydlení obojích kněží vedle sebe ležely, musil se přiostriti, když k rozporu o jurisdikci připojil se rozpor o liturgii. Kněží západní, tedy latinské liturgii oddaní, vždy působili na Moravě, namnoze ve vynikajícím postavení — stačí vzpomenouti Jana z Benátek, plnomocníka Svatoplukova ve Forchheimě.“ (NČD I/1, 365—6.)

Jestliže tedy i v říši velkomoravské za jejího rozkvětu řády západní pevně byly vkořeněny, nepodivíme se, že po jejím pádu našly tím kypřejší půdu v Čechách v době, kdy Maďaři přervali kulturní spojení našeho národa se Slovany jižními. Již české holdování Arnulfovi v Řezně r. 895 znamenalo, že Čechy po stránce církevní se dobrovolně kloní k biskupství řezenskému a jeho řádům. Odkud také měla čekati oživení ruchu církevního země, která svého biskupa neměla a kněží slovanských jen málo?

Obnovená hierarchie na Moravě za Mojmíra II. neznamenal pokračování díla sv. Methoda ve směru slovanském — nadto pak pádem velkomoravské říše brzy zanikla zcela. Naše vlast dala si posluhovati biskupskými úkony řezenskými, ale nečteme, že by byl řezenský biskup od roku 895 vykonával aspoň částečně arcipastýřskou pravomoc nad Čechami. — Kníže Svyatopluk nedával si posílati kněze od onoho biskupa, nýbrž shromažďoval je sám; vybíral si z kněží a řeholníků, kteří do naší vlasti přicházeli z různých krajín. Nikde není bezpečného důkazu, že

by bývala naše země k řezenskému biskupství připojena i formálně. (SSV, 13.)

Ovšem mlčení o jurisdikci Řezna v naší vlasti dá se též vyložití tehdejší slabou mocí episkopátu; velmoži světští osobovali si právo péče o správu církevní namnoze sami, přijímali a propouštěli kněze dle vlastní vůle. Sami biskupové pokládáni v čase tom kritickém za pobočníky vládařů, za státní úředníky a vykonavatele vůle laických vrchností.

Buď jak buď — Čechy pokládány za území misijní (a nikoli za řádnou součást některého biskupství) již proto, že zde bylo křesťanů ještě málo. Nadto řezenští misionáři i po roce 895 měli v Čechách úspěchy chatrné. Zdar německých misí u nás závisel značně na politickém poměru k říši východofranské (německé). Když politická pouta povolovala, měli němečtí misionáři velice slabou žeň. Vždyť záleželo v přední řadě na vůli českých velmožů — politických to exponentů, jak má pokřesťanění pokračovati. Křesťanství u nás šířilo se nikoli zdola (jako ve starém státu římském), nýbrž shora.

Když se východofranská říše svíjela počátkem X. století pod vpády maďarskými, jsouc nadto rozervána spory vnitřními, politická zavislost Čech na ní přestala; nebyla obtěžována naše vlast od západních sousedů ani za vlády Konráda I. franského (911—918). V době, kdy Čechové neplatili říši žádného poplatku, jistě nebylo od nich uznáváno přičlenění naší země k diecési řezenské.

Těsnější úřední spojení české země s řezenskou diecézí nastalo za sv. Václava, zvláště když r. 929 přinucena naše země uznati politickou svrchovanost německého panovníka. Tehdy již také u nás křesťanský živel značně převládal nad pohanským.

Ačkoli však náš národ tehdy potřeboval služeb řezenského biskupa — jako nejbližšího — zvýšenou měrou, přece jeho vrchnopastýřská moc u nás byla nepatrná, což si vysvětlíme z tehdejší církevně-politické situace.

V Řeznu bylo založeno biskupství již r. 739 od samého sv. Bonifáce. (OSN XXI, 640.) Diecése ta byla velmi rozsáhlá. Klášter tam založil již předtím sv. Emmeram (Haimramm), který skončil smrtí mučednickou. (Sch KM I, 239.)

Styky sv. Václava s řezenským episkopátem byly velice srdečné. Na př. Kosmas líčí poměr našeho knížete k biskupu Michaelovi: „Muž Boží Václav, pokud tělesně (na zemi) žil, velice vroucně jej ctil jakožto duchovního otce a biskupa dobrotivého. Neboť i biskup podobně si ho vyvolil za syna nejmilejšího, tu ho často uče bázni a lásce Boží, tu mu často posílaje své dárky, kterých onoho času nejvíce potřeboval nový chrám Kristův.“ (FRB II, 30-1.)

Sv. Václav začal stavěti chrám sv. Víta po válečném vpádu Jindřichově. Před počátkem díla vypravil posly k zbožnému řezenskému biskupovi Tutoňovi se vzkazem: „Otec můj vystavěl chrám Pánu Bohu, také já s povolením tvým přeji si založiti chrám ke cti sv. Víta, mučedníka Kristova.“ Biskup Tuto prý rozpjal ruce, díky vzdávaje Pánu, a jásaje řekl: „Již chrám tvůj stojí před Pánem Bohem nejodborněji vystavěný.“ (SSV, 62—3.) Z formy sdělení toho vyzírá vroucí vzájemná láska a důvěra knížete světského a duchovního.

Episkopát řezenský i v pozdějších časech osvědčoval naší zemi otcovskou lásku a péči. Příkladem je tu svatý biskup Wolfgang, učený muž z rodu šlechtického, který od r. 964 byl mnichem a oddal

se i obtížné činnosti misionářské. Od r. 972 byl biskupem řezenským. Když se jednalo o založení biskupství pražského, šlo o hmotnou ujmu biskupství řezenského. Otázka nového biskupství měla tehdy i zřejmé pozadí politické. Bavorský vévoda Jindřich v dorozumění s císařem Otonem I. podporoval žádost knížete českého. (NČD I/1, 586.) Záleželo tedy ještě na rozhodnutí Rezna samého. Když sv. Wolfgang předložil českou žádost své kapitule a svým vasa-lům, všichni pronášeli námitky. Ale ve sv. Wolfgangu ani pod biskupským rouchem nebyla zeslabena řeholní obětavost. Biskup se vyjádřil: „Rád obětuji sebe sama a všechno své, aby v Čechách posílením církve byl dům Boží pevně založen.“ (Sch KM II, 133.) Tudíž r. 973 již lehce došlo k zřízení pražského biskupství.

Svatý idealista. Jeho ctnosti.

Sv. Václav stal se vzorem zbožného panovníka křesťanského. Duše jeho ráda vzlétala do mystických sfér, srdce naplněno vroucí láskou k svátostnému Kristu a horoucím nadšením pro utvrzení ducha křesťanského v národě.

Jeden životopisec Václavův píše, že byl kníže vzezřením velebný, tělesně neporušený, takže si přál horoucně umřít jako mládenec. Kristián dodává: „Velebný byl pohledem, čistotu zachovával... i žá-dal si umřít v stavu panickém.“ Po několika letech vlády uzrával v něm úmysl „jít do Říma, aby papež jej oděl oděvem řeholním, aby se vzdal z lásky k Bohu důstojenství knížecího a bratru svému je přenechal, sám pak žije v pokoji, aby alespoň ně- které ovečky Kristu Pánu shromáždil.“ (SSV, 57, 59.)

Nelze s určitostí rozhodovati, zdaž na náboženské zanícení Václavovo nemělo značný vliv reformní hnutí kluniacké. Jistě však můžeme souditi, že kníže o něm dobře věděl. Do Čech za jeho vlády přicházelo mnoho kněží ze západu k trvalému pobytu. Na Pražském hradě se objevovala vyslanectva cizích vladařů. Tito příchozí znali veliký zájem ideální duše Václavovy a ušlechtilé proudění v životě církevním. Tedy již proto, aby se mu zavděčili, informovali ho o novém rozmachu reformace a mystiky na jihozápadě.

Nadto tehdy reformní hnutí zachvacovalo značné davy i bez přímého působení kláštera kluniackého, Ostatně mladistvému idealistovi ani nebylo potřebí opory kluniacké k živení ohně nadšení. Bylť právě v útlém věku vychováván víc od svaté duše ženské než od mužů a k tomu uvědoměle i s velikou horlivostí přejímal ušlechtilé tradice sv. Methoda. Bylo mu jistě často vyprávěno o řeholním životě svatých Soluňanů a jiných vynikajících asketů, kteří opouštěli vysoká důstojenství a stkvělý majetek, aby se oddali službě Boží celou duší. Proto zpráva o zbožném úmyslu Václavově není bezpodstatnou pověstí. Sám Novotný svědčí: „Není to nijak pravdě nepodobné. To jest právě jeden z charakteristických rysů tehdejšího náboženského hnutí, jež, neodmítajíc světa, přece ideál spatřovalo v popření vlastního já, v odumření světu za zdmi klášterními. Jistě líčení legend, třebas ve mnohém nadsazeno, náladu vystihuje dobře. O skutečném náboženském zápalu Václavově jest výmluvným svědectvím jeho pověst, která se záhy rozšířila daleko za hranice české.“ (NČD I/1, 461.)

Přes to nelze úplně odmítnouti domněnku, že kníže se chystal do Říma hlavně za tím účelem,

aby hnul otázkou pražského biskupství. Buď jak buď — v touze po Římu zrcadlil se jasně úmysl šlechetný a zbožný.

Ale to právě ukazuje energickou hlavu Václavovu v nové záři, že pro posvátnou tužbu svou nezapomínal na politické blaho vlasti. Počátky jeho vlády nebyly nijak utěšené. Neutuchly ještě rozmíšky zaviněné poručnickou vládou Drahomířinou. Snad bylo podníceno vření nespokojenců, že Václav dal slavnostně přenést ostatky sv. Lidmily z Tetína do Prahy, že usiloval uvésti zpět kněží sv. Lidmile oddané a beneficií zbavené. Docela knížeti se donášely řeči, že ho chce Drahomíř ve spojení s Boleslavem zbaviti vlády. Možno také, že tehdy Libičtí se snažili území své rozšířiti i na úkor moci pražské. Takové i jiné nesnáze přiměly sv. Václava, aby svou pout do Říma odložil. Toužil, aby napřed viděl v drahé vlasti trochu souladu.

Že přes svou velikou zbožnost chápal se vládního vesla na rozbouřených vlnách energicky, vysvětává zvláště z té okolnosti, že poručil samu Drahomíř odstraniti ze svého okolí a internovati na Budči. Dovolil jí návrat teprve tehdy, když se poměry uklidnily. (NČD I/1, 463.) Ovšem pozdější přípravu na asketickou pout přerвала násilná smrt.

Sv. Václav účastnil se hodinek nočních či vigilií a dával si doma od svých předčítati po částech celé vypravování Starého zákona podle času roku církevního. „Kostely stavěl ve všech hradech velmi krásné, shromáždil služebníky Boží ze všech národů. Neustále konala se služba po všechny dni k Bohu jako u velikých národů, zřízením dobrého a spravedlivého vladaře Václava. Toho času mnoho kněží a řeholníků valilo se k němu, uslyševše pověst o něm, v zástu-

pech ze země bavorské a švábské s ostatky svatých a s knihami. Těmto všem uděloval štědře zlata a stříbra, krzen a majetku, ba i šatstva, jak kdo potřeboval.“ (SSV 55, 56. KOV 61.) Věděl ovšem, že působení vzdělaných kněží v zemi negramotné násobně odmění dary přijímané.

Kníže netoliko usiloval, aby český lid byl proniknut žárem pravé zbožnosti, ale zároveň svými skutky dával příklad, jak uplatniti křesťanské ctnosti v životě veřejném.

Církev katolická naučila sv. Václava ctnostem sociálním, charitě, jakou pohanství neznalo. Jen stručně něco zaznamenáváme. Péče o chudé spočívala skoro výhradně na bedrech církve, zvláště na biskupech. Péčí papežské stolice zřízena v Římě celá řada lidumilných ústavů.

Za Karla Velikého charitativní péče byla prakticky zorganizována. Jednotlivé kláštery a jiné církevní instituce samy si třídily plány, jak ubožáky dle vlastních prostředků podporovati. Při nejmenším rozdílely hojné almužny. Zvláště se vyznamenával klášter St.-Riquier, kde dostávalo almužnu denně na tři sta chudých a nadto sto padesát vdov. Veliké kláštery měly noclehárny pro cestující cizince a nemocnice. Tu a tam nacházely se i domky zvláštní pro péči o lidi, stížené těžkou epidemií.

Dílem péčí biskupů, dílem přímým zásahem Karlovým oblašovány dekrety charitativní. Nařízeno, aby každá vrchnost starala se o své lidi závislé, aby nepropadli nouzi a nebyli nuceni hledati záchranu života v žebrotě. — Opakovány staré zákazy braní úroků za půjčené peníze. A aby byli chráněni nucáci v čase malé úrody před vyssáváním, stanoveny r. 794 pevné ceny na potraviny; r. 808 docela i na oděv. (SchKM I, 367, 368, 371.)

I v čase, kdy moc Karlovců hynula a na počátku X. století pozorujeme, jak zesláblá církev se starala mateřsky o lidi zubožené. Farářům nařizováno, jak se mají ujímati chudých, slabých, sirotek a cizinců; tyto mají zváti ke stolu dle možnosti každý den. Biskup orleánský Walter r. 871 vydal nařízení, že chudý kněz má cestujícího aspoň přátelsky do domu přijmouti, dopřáti mu přístřeší, ohně, vody a stlaní k přespání; nechť mu také pomůže, aby si mohl koupiti aspoň nejpotřebnější. Učený biskup Hrabanus Maurus živil v Mohuči r. 850 za veliké nouze o potraviny denně 300 chudších. — V Anglii biskupové otcovsky se starali o chudinu a nemocné a zakládali lidumilné ústavy. (Sch K M II, 43, 82, 216—7.) Synody doporučovaly opětovně podporu chudiny. Na kleriky stanoveny přímo tresty, jestliže by nevěnovali chudým, co zbývalo z církevních příjmů. (SCD, 460.)

Kníže — světec český na poli charity jevil horlivost nemensší. Všecky životopisy o něm jednomyslně svědčí, že sirotky, vdovy, chudé a naříkající raněné neúnavně těšil, hladové sytil, nahé odíval, nemocné navštěvoval, pocestné a cizince jako své příbuzné přijímal, násilím a lstí nikomu nic neodnímal.

Václavův otec ještě dle starého zvyku v den svých narozenin zval k bohaté hostině přední české velmože, při čemž je obohacoval různými dary. Ale Václav považoval takové hody „za nehodné, maje za užitečnější dávat chudým, než zbytečně se starati o pých bohatých.“ Z toho veliké rozmrzení šlechtické lačnosti. Velmoži vytýkali: „Král náš raději mnišský než krále důstojný život vede, zanedbává nás a pohrdáje všemi námi vladyky, jakés sprosté lidi přibírá ke svému stolu.“

Ještě jinou stránkou lidumilnosti svatého knížete byli čeští aristokraté silně roztrpčeni. Měl-li býti obžalovaný odsouzen k smrti, vzdaloval se kníže toho jednání. Pozdější životopisy ještě dodávají, že odsouzeným odkládal trest, navštěvoval je a i penězi je opatroval, aby se mohli vykoupiti. Proto velmoži vytýkali, že jejich panovník nechce prováděti zákon; prý jaksi zmalátněl a pro samé přemýšlení o smrti zapomíná bdíti nad ostríháním zákona. (SSV 54, 78.) Urozenci však zapomínali, že tehdejší zákony byly velice kruté a při tehdejších krátkém řízení soudním velice často byl těžce trestán člověk nevinný.

Notorických ničemů se kníže rozhodně nezastával. Naopak vystupoval proti nim energicky. Na př. nepolepšitelné zhýralce dovedl trestati „mnohými ranami.“ (D. c. 57.)

Jako jiné nešvary, tak také otroctví a otrokářství bylo křesťanstvím potlačováno i v kulturní části Evropy jen velmi zvolna. Vysvětlují to houževnaté tradice a vztahy hospodářské, jakož i časté vpády barbarské a zeslabení organických sil církevních. Rány stržené od hord barbarských hojily si kulturní státy využitkováním zajatců. I na církevních statcích užíváno služeb parobů. Různé dekrety církevní usilovaly zjednati nápravu. Na př. r. 743 na synodě v Estinnes zakázáno prodávati křesťanské otroky pohanům. Ale pronikavá náprava se dostavovala teprve ve století XI. a XII. (Srv. Sch K M I, 304. II, 216, 305, 416.) Otroci měnili se na statcích vrchností světských i duchovních při změněném způsobu hospodaření v úročníky, v lidi poplatné za propůjčené kusy půdy. (Winter: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách, 30.)

Rozumí se, že se samými paroby v zemích křesťanských jinak nakládáno než u pohanů a Saracenů. Jako v době prvních křesťanů, tak i ve středověku církev nepřestávala poučovati, že i nevolník má nesmrtelnou duši, stvořenou pro věčnou spásu, že i za paroby krev Kristova vylita, že sluha naplněný bázní Boží spíše spásy dojde než pán v službě Boží liknavý. Jestliže morální stanovisko k parobům bylo mezi křesťanstvem jiné než mezi pohany, pak se rozdíl zrcadlil i v zacházení s těmi porobenci.

V Pražském podhradí i za sv. Václava byly trhy na otroky. Který kníže by se byl pokusil násilně ten nešvar potlačit, byl by si proti sobě počítal netoliko nejmocnější velmože, ale i jiné poddané, kteří z obchodu měli značný zisk. Světec tedy aspoň učil soucitu příkladnými skutky. Dával zvláště na Bílou sobotu a sobotu svatodušní kupovati na trhu hechy, které získával pro kult křesťanský. Zvláště mu záleželo na vykupování zajatých kněží z otroctví. (SSV, 55, 56, KOV, 61.)

Energie knížete proti jiným zlovykům pohan-ským je hodna obdivu. Velmožům strany Draho-
miřiny bylo trnem v oku časté obcování pacholete Václava s kněžími vpravdě ideálními. Kněžím těm strojeny úklady, vyhánění ze země, byli násilně od kněžice vzdalováni, což plnilo duši žáka Lidmilina trpkým bolem. — Mezi stranou starou a Václavovou vznikaly krvavé sváry. Docela spiknutí ohrožovalo život knížete, když nastupoval vládu. Ale Václav dodal si odvahy u vědomí, že mu věrně po boku stojí i velmoži opravdově zbožní, aby břitce vytkl šlechticům zlopověstným jejich pronásledování. Životopisec sepsal programovou vládní řeč, jakou měl kníže před svolanými šlechtici. Ovšem možno předpokládati, že v dílně pisatelově byla slova Václavova

různě upravena, aby z nich vyzíral charakter mladistvého vladaře plasticky. Ale řeč napsaná vystihuje velmi dobře směr vlády panovníkovy. Kníže prohlásil, že chce býti zbaven pout, kterými ho sužovali lidé převrácení. „Nebudu více poslouchati vaší nepravosti, nýbrž řídě činy své příkázáním Božím, pevně státi budu, posilněn jsa vyšší milostí. Pročež marné budtež proti mně úklady vašich šeptů, ať minou o schůzích obecných ukrutné vaše rady. Láska k míru ať vše doma i venku v zemi. Ať neberou pohromy práce jakékoliv prospěšnosti od soudců převracování. Ohavnosti vraždy, kterou poskvrnění býváte, ať se nikdo více nedopouští. Jestliže z bázně před králem nejvyšším neustanete od porušování tohoto zákona, hněv náš, rozevřený proti nešlechtníkům horoucností k Bohu, každému takovému provinilci dá stíti hlavu.“ — Po rázné promluvě Václavově spiklenci odešli domů ve strachu a na krátký čas upustili od strojení úkladů. (SSV, 44, 52—3.)

Však také nastávala velmi perná a vleklá práce nápravná. V době biskupování sv. Vojtěcha, kdy kluniacká reforma svým kouzlem hluboce jímala a přitahovala i hlavy korunované, převládala v české veřejnosti životospráva polopohanská. Biskup se strchoval, že jeho duše bude zavržena spolu s nepodajnými českými šlechtici. Stěžoval si mladšímu bratrovi Boleslava II. Strachkvasovi na nevěru a nepravost lidu, na hříšné sňatky a nedovolené rozvody nestálého manželství, na neposlušnost a nedbalost duchovních (pod poručnictvím šlechtických statkářů), na zpupnost a nesnesitelnou moc velmožův. Nazval národ odpadlickým. (FRB II, 42—3.) Jak bylo teprve za sv. Václava, kdy v Čechách působila ještě silná strana pohanská?

Slouží tedy k veliké cti knížeti, že se neuchyloval k bázlivým kompromisům, ale vyložil svůj program hned jasně, aby lidi dobré vůle vzpružil. Kníže svým důsledným postupem osvědčil zároveň mysl rekovnou a obětavou. Jistě často vzpomínal, že jeho babička obětovala život za reformaci. Jako muž bystrý, znající dobře své okolí užší i širší, věděl dobře, co i jemu hrozí. Ale s cesty svatosti se přece neuchýlil, chtěje dáti příklad neohroženosti. Takové hrdinství více dojíhá a je cennější než vítězení v otevřených bitvách. Mohl předvídati, že jeho hrob se stane ještě výmluvnějším než nadšená ústa a rámě ozbrojené. Skutečně krev nevinně prolitá mluví důrazně do svědomí našeho národa podnes.

Námitka, že kníže tak mladistvý sotva poznal celý dosah své směrnic pro svou osobu a že nebyl připraven k obětování všeho pro Boha, naprosto neobstojí. V dobách velice pohnutých charaktery rychle dospívají — a Václav připravován k vládě již od útlého mládí. Srovnávejme! Jiří z Poděbrad účastnil se bitvy lipanské jako mladík čtrnáctiletý, rok nato vystupoval na soudě brněnském jako zástupce příbuzné a roku 1437 již se stal přisedícím zemského soudu. (Urbánek: Husitský král, 40) — Proč bychom tedy neměli viděti ve sv. Václavovi muže skutečně uvědomělého, odhodlaného i k největšímu hrdinství křesťanskému?

Péče svatého knížete o rozvoj vzdělanosti.

Právě zájmy církevní byly v křesťanstvu středověkém mocnou vzpruhou k šíření vzdělanosti. Církev usilovala o náboženskou uvědomělost v širokých vrstvách, o rozumové zdůvodnění zásad biblických, o prohloubení křesťanského názoru světového vůbec.

Odtud tedy v církvi živý zájem o rozvoj školství. K zakládání četných škol byla církev nucena již snahou o řádnou výchovu dostatečného počtu kandidátů stavu kněžského. Lehce lze pochopiti, proč v dobách nejstarších zřizovány právě školy při sídlech biskupských a v klášteřích.

Winter píše: „Výchovu mládeže od prvních dob vzdělanosti křesťanské všude mívala v rukou svých církev; dříve než stát pomyslí na to, církev měla školy, zřizovala je nejprv při klášteřích. Vzdělání podávaly od VIII. století také školy kapitulní a školy při katedrálních chrámech. Při těch školách všech církevní zájmy ovšem byly na vrchu, mládež v nich měla se vychovati k duchovenství, ale při klášteřích záhy místo našli i externisté světského stavu. Zajímavé, že již v IX. století synody kázaly také kněžím světským při chrámech, aby pracovali o vzdělání lidu.“ (Život a učení na partikulárních školách v Čechách, 3.)

Školy farní vyvíjely se záhy. Zřizování takových škol na př. rozkazovala synoda v Orange r. 529. Třetí sněm v Cařihradě r. 681 ustanovil, aby kněží v místech svého působení měli školu. O něco později nařídila synoda v Anglii: „Kněží, kteří spravují fary, mají přijímati do svých domů tolik žáků, kolik mohou a mají jako dobří otcové živiti jejich ducha.“

Karel Veliký rozhodně usiloval, aby se dostávalo vyučování veškeré mládeži. Prikazoval, aby kněží zřizovali národní školy všude — i ve vesnicích. Toto nařízení častěji opětováno a zdůrazňováno. (K D V, 66—7.) Cíl a vývoj tehdejšího školství Šafránek vykládá takto: „Již řád Karla Velikého ukládal školám, aby se v nich pěstovaly zpěv, čtení, psaní, znalost církevního jazyka a obratnost v počtu kalendárním, potřebná pro výčet a stanovení svátkův. Ale

když vedle bohoslužby postupem času kněžstvu přibývalo též vedení duchovního života, pěstováno na školách i vzdělání dialektické a rhetorické. Ano uznalo se záhy, že výkladu Písem Svatých napomáhají vedle nauk formálních též nauky věcné. I vznikl onen oblíbený kruh sedmerna svobodných umění, na nichž buduje své učení věda věd: theologie.“ (Školy české I, 11.)

Takovou soustavu učiva upravil proslulý učenec a pedagog Alkuin (Alchvin) (735—804), který se stal organisátorem školského vzdělání v říši Karla Velikého a vynikl i jako spisovatel. (SchKM I, 372—3.)

Již za Karla Velikého zkvétaly utěšeně školy vyšší i nižší. Panovník povolával k svému dvoru a do jiných tehdejších ohnisek vzdělanosti vynikající učence zdaleka. Žák Alkuinův Rabanus Maurus jako představený první školy klášterní německé ve Fuldě byl zván pro své veliké zásluby o rozvoj školství učitelem Německa. Z Fuldy šířilo se školní vzdělání po střední Evropě. Zakládal kostely se školami a doporučoval učení jazyku řeckému jako nezbytnosti k prohloubení studia novozákonního. (Šafránek d. c. 12.) Brzy nato vynikly v krajích německých i jiné vyšší školy.

Rozumí se, že také proslulí světci Soluňští na Moravě působili horlivě jako povolání učitelé kněžského dorostu domácího. Samému Rastislavovi velice záleželo na tom, aby byli moravskému lidu odchováni kněží, ovládající dokonale jeho jazyk. Proto odevzdal nadšeným misionářům mladíky, aby je vyučovali vědomostem nezbytným pro duchovní správu. Svatí bratři žili se svými žáky společně. O sv. Cyrila máme zprávu, že žáky své naučil „jitřní, hodinkám, mši i nešporám i kompletáři, jakož i přisluhovatí svátostmi.“ (ČSB III, 263. Srv. Šafránek d. c. 12.)

Škola svatých bratří Soluňských dopracovala se znamenitých úspěchů. Kdyby bývaly měly její výsledky malou cenu, bylyby zanikly tiše s pádem velkomoravské říše. Víme však, že i pak žila kultura cyrilo-methodějská na Moravě a v Čechách aspoň na několika místech a že vydala krásné květy v Bulharsku i jinde.

Že škola slovanská měla veliký vliv i na kulturní povznesení vlasti sv. Lidmily, jest nesporné. Patrně to i na počátku literárního vzdělání sv. Václava.

Knězic Václav učil se též na škole v Budči latinskému jazyku na základě žaltáře. Kněz, který tam vyučoval, byl pravděpodobně národnosti české. (SS V, 32.)

Že i kněží liturgie slovanské tehdy udržovali u nás aspoň primitivní školy, dá se předpokládati. Jinak těžko lze pochopiti, jak mohl sv. Prokop, který se narodil v době biskupování sv. Vojtěcha (982—997), vdechnouti liturgii slovanské nový jarý život. Praví se o něm docela, že v mládí se učil na slavné škole slovanské na Vyšehradě. (OSN XX, 748. Šafránek d. c. 12.) Ta sotva vznikla teprve krátce před zrozením tohoto světce.

Jestliže sv. Václav staral se o vybudování řady kostelů, zasloužil se tím netoliko o spásu duší a rozvoj umění, nýbrž také o vzdělání literní. Osvícený kníže dbal, aby kněží, kteří přicházeli do Čech „s knihami“, také šířili část svého vzdělání mezi jeho poddanými. Jen ti mohli splniti vroucí tužbu panovníkovu, aby se negramotný národ kulturně povznesl.

Schnürer poukazuje, jak teprve křesťanstvím byly vyvolány počátky národní kultury. Nejstarší památky literatury jak německé tak slovanské vyšly z misijního vyučování křesťanského. (Sch K M I, 400.)

Připomíná se v knize Bidlově a Šustově o vzdělanosti evropské ještě ke konci XI. a XII. století:

„Skoro veškeren vyšší život duševní a umělecký byl věcí duchovenstva. Laikové neuměli psáti; v jejich právním styku bylo listin jen zřídka užíváno. Na školách, kvetoucích zvláště při kollegiálních kostelích, vzdělávalo se hlavně duchovenstvo samo.“ (BŠD, 45.) Soud o nigramotnosti laiků je poněkud upřílišený. Ale jestliže přece jen v těch časech literárního vzdělání bylo mezi laiky pramálo, lehce si domyslíme, jak teprve v Čechách dávno předtím byla půda pro písemnictví tvrdá. Národ náš prožíval leta dětská, počátky vyšší kultury zde byly všestranně obtížné. Šimák k vnitřním řádům v Čechách ve století X. poznámenává: „Církvi náleží arci skoro všecken podíl v umění, laikům pramálo . . . Také duševní život našel pěstění jen v církvi a zase skrze cizince, jimiž k nám vniká počátek současného světového ruchu, řečený „Ottonskou renesancí.“ (ŠKČ I, 83 – 4.) A mohla se probuditi u nás větší uvědomělost již před Otou I. bez pomoci církve?

Nejsme daleko od pravdy, domníváme-li se, že žárlivé vření šlechticů přimykajících se k Boleslavovi bylo vyvoláno i kulturní činností kněžstva Václavova, jehož vážnost v národě našem stoupala. Velmože dráždila vzdělanost knížete i kněží. Jestliže velmoži vytýkali, že Václav je „téměř mnichem“, mínili tím i písařské umění speciální zaměstnání mnoha řeho'níků. Stloukal vhodně připomíná: „Přednost, kterou dává Václav společnosti kněžské před divokou společností šlechtickou, znamená povznesení celého knížecího dvora k vyšší úrovni. Tento ráz knížecí družiny budil ovšem nelibost v kruzích šlechty, žárlící na vliv kněží.“ (Sv. Václav, 21.) Náš kníže stal se věru mučedníkem i za rozkvět české kultury.

Je samozřejmo, že kníže podporoval dle svých sil i křesťanské umění, které, v zemích tvořivších

dříve velejší franskou, znamenitě do doby Václavovy vyspělo. Jen stručně zaznamenáváme, že za Karla Velikého byl pěstěn ušlechtilý gregoriánský zpěv. Verdenský opat Hoger složil spis o harmonii a vícehlasém zpěvu. Množily se krásné básně, kvetlo malířství a jiná umění. (SchKM I, 384, 386. II, 85, 87—9, 97, 111.)

Veliká horlivost věnována stavitelství; nositelem jeho rozvoje i za vlády prvních německých císařů bylo duchovenstvo. Chrámy zdobeny tu nádherně, tam prostě. (Tamže I, 386. II, 169—70.)

Sv. Václav zakládáním chrámů podporoval rozvoj toho stavitelství, které u nás za pohanské doby bylo neznámo. Tehdy byly stavby veskrz dřevěné. Sv. Václav dal stavěti kostel sv. Víta ve tvaru okrouhlém z kamene a vápna „ku podobení kostela římského.“ Od té doby vzniklo v Čechách a na Moravě mnoho takových rotund. (ŠKČ I, 83. SSV, 64—5.) Dle dr. Gutha jsou české rotundy typem samostatným; vznikly z rukou italských stavitelů na české půdě počátkem X. stol. „Lidové listy“ (z 23. března 1929), poukazujíce na zajímavé zvláštnosti původní rotundy Svatovítské, připojují slova obdivu: „Čin sv. Václava byl pro Čechy epochálního významu, on pozdvihl českou stavební kulturu, jím počínáme své stavební dějiny.“ Kde kvetlo umění stavitelské, tam ovšem nalezla příhodnou půdu i jiná umění výtvarná. Památek se nám však dochovalo z X. století málo.

Ze západu k nám přineseny zpěvy gregoriánské, zvláště žalmů. (ŠKČ I, 84.)

Sv. Václav dle možnosti — a pokud vůbec stačila krátká doba jeho panování — zaséval hořčičná zrnka umění, z kterých ovšem ihned nemohly býti stromy. Ale právě jeho šťastné podněty v pozdějších letech vydaly plody velice utěšené.

Z publikací »Casových Uvah« jsou zde dosud na skladě brožury:

I. APOLOGETIKA.

	Stran	Cena hal.
Dr. Fr. Reyl: Manželství přirozené a svátostné	32	32
V. H. Hradecký: Volná Myšlenka	56	56
Fr. Blaták: Sv. Missie	40	40
Fr. Jirásko: O křesťanské charitě	32	32
Jan Bělina: Úpadek vědy	40	40
Jos. Rohleder: V zápase o Řím	48	180
Dr. Jan Konečný: Cesty, jimiž se ubírá moderní lidstvo k Bohu	32	40
Dr. Jos. Beran: Suggesce a zázraky Kristovy	36	50
V. Skála: Katolíci za války	48	70
De la Briere-Élitzer: Převaha protestantů nad katolíky	40	40
Fil. Šubrt: Umění a náboženství	48	48
Dr. Jan Konečný: Ježíš Kristus v dějinných dokladech své doby	40	86
Dr. Ot. Tauber: Mravní výchova a škola	34	80
V. Skála: Církev československá	32	76
Dr. Jos. Novotný: Laická morálka	72	160
Dr. Jos. Novotný: Věda a víra o původu světa	76	80
Dr. Jan Konečný: V boji o nové náboženství	86	570
K. B. Olmr: Jak povstal život na zemi? . . .	36	190
Jiří Sahula: Sváry českých sektářů	64	220
A. Sládeček: Laický apoštolát	76	320
J. Krátký: Stručná lidová obrana katolického náboženství	80	320
Dr. J. Konečný: Československý katechismus — rozklad křesťanství	72	350
Tomáš Chromý: Láska k vlasti se stanoviska katolické morálky	132	420
Dr. J. Novotný: Občanská výchova dle pokrokových učitelů	130	650
Dr. K. Kašpar: Pastýřský list o sv. Janu Nep.	20	220
Dr. Jan Konečný: Adventisté	52	300
Dr. Aug. Štancel: Pryč s naším školským monopolem	48	300

II. DĚJINY.

Dr. Jos. Samsour: Inkvisice církevní	83	80
Jiří Sahula: Církevní snahy Husovy	48	100
Dr. Ot. Tauber: Časové záhady výchovy . .	88	150
Dr. Ot. Tauber: Bílá Hora	16	50
Prof. Vévoda: Základy výchovy: Náboženství a mravnost	92	250
Jiří Sahula: Krutosti habsburské	64	250
Vilém Koleč: Bratři Orebští	49	200
Jiří Sahula: Karel IV., Otec vlasti	112	112
Jiří Sahula: Arnošt z Pardubic	64	64
Jiří Sahula: Sociální postavení křesťanstva v době		